

Beheersplan

Anglicaanse kerk Sint-Bonifacius met aanhorigheden

steenmeijer architecten

Anglicaanse kerk Sint-Bonifacius met aanhorigheden

Beheersplan

BETREFT	Anglicaanse kerk Sint-Bonifacius met aanhorigheden (pastorie, ontmoetingsruimte en buitenruimtes).
LIGGING	Antwerpen, Grétrystraat 39.
BESCHERMINGSBESLUIT(EN)	Ministerieel besluit van 15 oktober 2004.
BEHEERSPLAN OPGEMAAKT DOOR	Steenmeijer Architecten BV Kleine Pieter Potstraat 21 2000 Antwerpen T 03 225 26 40 info@steenmeijer.be ref.: 083_2000 Contactpersoon: Daan Declercq
OPDRACHTGEVER	Kerkfabriek Saint-Boniface Anglican Church Grétrystraat 39 2018 Antwerpen admin@boniface.be T +32 3 239 3339 Contactpersoon: Ann Turner
SUBSIDIËRENDE OVERHEID	Agentschap Onroerend Erfgoed Herman Teirlinckgebouw Havenlaan 88 bus 5 1000 Brussel

Copyright © Saint-Boniface Anglican Church, stadsbestuur Antwerpen en Steenmeijer Architecten BV.

Gebruik van dit document valt onder de strikte beperkingen van het auteursrecht; in het bijzonder wordt er gewezen op de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van resultaten uit dit document.

Alle foto's en tekeningen in dit document zijn, tenzij anders vermeld, gemaakt door Steenmeijer Architecten BV.

Antwerpen, augustus 2020.

Inhoudsopgave

In overeenstemming met artikel 8.1.4. van het onroerend erfgoedbesluit van de Vlaamse regering betreffende de uitvoering van het Decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014 en latere aanvullingen en wijzigingen, omvat dit beheersplan de volgende hoofdstukken:

1. Identificatie en afbakening van het onroerend erfgoed 7

1.1. Aanleiding en doel 7

1.2. Afbakening beheersplan 7

1.3. Identificatie 8

2. Historische nota 14

3. Inventarisatie huidige toestand 26

3.1. Ruimtelijke context en inplanting 27

3.2. Sint-Bonifaciuskerk 28

3.3. Pastorie (Vicarage) 93

3.4. Ontmoetingsruimte 113

4. Waardebepaling 129

4.1. Bescherming als monument 130

4.2. Aanvullende waardebepaling beheersplan 130

5. Visie op het toekomstig beheer 138

5.1. Huidig en toekomstig gebruik 139

6. Opsomming en verantwoording van de beheersmaatregelen en werkzaamheden 144

Werkzaamheden in tabelvorm 150

7. opvolging 152

7.1. Eenmalige werkzaamheden 152

7.2. Terugkerende werkzaamheden en onderhoud 152

7.3 Opvolging 153

8. Bijlagen 155

8.1 Perimeter van het gebied waarvoor het beheersplan wordt opgemaakt 156

8.2 Lijst van geplande werken 157

8.3 Lijst van cultuurgoederen 159

8.4 Extra bijlagen 165

1. Identificatie en afbakening van het onroerend erfgoed

1.1. Aanleiding en doel

Het beheersplan wordt opgemaakt om een beheersvisie uit te stippelen voor het kerkgebouw van de Saint-Boniface Anglican Church, alsook de omliggende pastorie, ontmoetingsruimte en tuin, voor een periode van 24 jaar.
Voor dit beheersplan wordt voor een integrale benadering van de site gekozen omdat de verschillende bouwwerken en de tuin historisch en functioneel met elkaar verbonden zijn. De pastoriewoning, de tuin en de ontmoetingsruimte ondersteunen het kerkgebouw in zijn functie als gebouw van de eredienst. Ze versterken elkaar en worden daarom samen opgenomen in een duurzame visie op het behoud en het beheer van het onroerend erfgoed.

1.2. Afbakening beheersplan

Het beheersplan heeft betrekking op de volledige site en omvat het kerkgebouw (A) van de Saint-Boniface Anglican Church in Antwerpen en aangrenzende bijgebouwen: pastoriewoning (B), ontmoetingsruimte (C) en de verschillende buitenruimtes van de site (D, E, F).

Fig. 1 - Kadasterplan met aanduiding van de kerk (A), de pastorie (B), de ontmoetingsruimte (C), de overdekte doorgang aan de noordzijde (D) en de deels overdekte doorgang aan de zuidzijde van de kerk (E) en de pastorietuin (F) (geo.onroerenderfgoed.be).

1.3. Identificatie

1.3.1. Voorstelling van de site

De *Saint Boniface Anglican Church* of Sint-Bonifaciuskerk met aanhorigheden is gelegen in het zuidoosten van de stad Antwerpen, in de 19de- en 20ste-eeuwse stadsuitbreiding. De kerk met bijhorende pastorie en ontmoetingsruimte zijn gelegen aan de Grétrystraat 39. De gebouwen zijn ingeplant op een L-vormig perceel in het binnengebied van het bouwblok dat bepaald wordt door de Grétrystraat, Isabellalei, Werkstraat en de Belgiëlei.

De kerk ligt loodrecht op de straat en is onderdeel van de gevelrij, waarboven de imposante toren aan de straatzijde uitsteekt. Aan weerszijden van het kerkgebouw is een doorgang naar de achterzijde van het perceel. Een overdekte doorgang links van de kerk leidt naar de binnentuin achter de kerk, waarrond de *vicarage* (pastorie) en de *church hall* (ontmoetingsruimte) zijn gegroepeerd. Het (deels overdekte) steegje rechts van de kerk leidt rechtstreeks naar de ontmoetingsruimte.

De neogotisch kerk, ingericht volgens de algemene principes van de anglicaanse eredienst, werd in 1903 samen met de pastorie ontworpen door architect Michel De Braey (1865-1944), en opgetrokken in 1906-1909. De ontmoetingsruimte is kort nadien in 1914 toegevoegd, naar ontwerp van Gustave Corstiaens (°1885) en werd verbouwd tijdens de 20ste eeuw (vóór 1957). Hoewel de pastorie en ontmoetingsruimte zijn opgetrokken in een cottagestijl met enkele verwijzingen naar de neogotiek, vertonen de drie gebouwen een duidelijke stilistische eenheid. De Anglicaanse gemeenschap kent een eeuwenlange aanwezigheid in Antwerpen. Tot aan de wijding van de Sint-Bonifaciuskerk in 1910, verbleef de Anglicaanse kerk van Antwerpen in de Kapel van de Huidevetters.

Identificatiefiche	
Gemeente:	2018 Antwerpen
Adres:	Grétrystraat 39
Afdeling:	ANTWERPEN 6
Sectie:	F
Percelen:	1347/00B021 (kerk en zuidelijke doorgang) en 1347/00C021 (pastorie, ontmoetingsruimte, tuin en noordelijke doorgang)
Capakey:	11806F1347/00B021
Type:	Kerk, pastorie, tuin
Gewestplan Antwerpen (3 oktober 1979)	Woongebied

1.3.2. Beschermd onroerend erfgoed

De Sint-Bonifaciuskerk is **beschermd als monument** bij het ministerieel besluit van 15 oktober 2004, omwille van de artistieke en historische waarde, die als volgt wordt gemotiveerd:[1]

> **historische waarde**
> *Neogotisch kerkgebouw opgericht in 1906-1909 naar ontwerp van De Braey volgens de algemene principes van de anglicaanse eredienst. Binnen het geheel van de neogotische kerkarchitectuur is dit een van de weinige voorbeelden die rechtstreeks voor een niet-katholieke eredienst werden gebouwd.*
>
> **artistieke waarde**
> *Neogotisch kerkgebouw opgericht voor de anglicaanse gemeente van Antwerpen, later verrijkt met verschillende kunstwerken en vooral glasramen uit Engelse ateliers*

De andere onderdelen van de site maken geen deel uit van de bescherming als monument.

Fig. 2 - Kadasterplan met aanduiding van de als monument beschermde kerk (rood) (geo.onroerenderfgoed.be).

[1] Ministerieel besluit 15 oktober 2004: https://id.erfgoed.net/besluiten/4308, geraadpleegd op 3 juni 2019.

Het geheel van kerk met aanhorigheden is **vastgesteld als bouwkundig erfgoed** op de inventaris van het Onroerend Erfgoed, op 14 september 2009.[2] De afbakening van het vastgesteld bouwkundig erfgoed komt overeen met de afbakening van het beheersplan.

Fig. 3 - Kadasterplan met de afbakening van het vastgesteld bouwkundig erfgoed (geo.onroerenderfgoed.be).

[2] Agentschap Onroerend Erfgoed: https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/90632 geraadpleegd op 3 juni 2019.

1.3.3. Eigendomssituatie

Over de eigendomssituatie van de **pastoriewoning** heerste al jaar en dag onduidelijkheid, doordat de eigendomsdocumenten zijn verloren gegaan tijdens de Eerste Wereldoorlog. Eind 2019 - begin 2020, tijdens de opmaak van dit beheersplan, werd definitief uitgemaakt dat de pastorie en bijhorend deel van de tuin eigendom zijn van de Stad Antwerpen (AG Vespa - Vastgoed en stadsprojecten voor Antwerpen).

De **kerk** en de **ontmoetingsruimte** zijn eigendom van de kerkfabriek, samen met de tuin achter het koor en de doorgang aan de zuidzijde van de kerk. De **pastorie** met omringende tuin is eigendom van de Stad Antwerpen. De overdekte doorgang ten noorden van de kerk behoort eveneens toe aan de Stad. Het werd echter notarieel bepaald dat de kerkfabriek steeds het recht behoudt om deze doorgang te gebruiken. De scheidingslijn tussen beide eigendommen loopt in het verlengde van de noordelijke muur van de kerk, zoals aangeduid op onderstaand plan.

Fig. 4 - Kadasterplan met aanduiding van de nieuwe eigendomssituatie. De kerk, ontmoetingsruimte en aanpalende tuin zijn eigendom van de kerkfabriek (geel omlijnd). De pastorie met omringende tuin en de doorgang ten noorden van de kerk zijn eigendom van de Stad Antwerpen (rood omlijnd). De kerkfabriek behoudt altijd het recht om deze doorgang te gebruiken (geo.onroerenderfgoed.be).

1.3.4. Participatie en communicatie

De kerkfabriek van de Saint-Boniface Anglican Church, vertegenwoordigd door mevr. Ann Turner, fungeerde als algemeen aanspreekpunt voor de opmaak van dit beheersplan. De kerkfabriek staat in voor het beheer van de volledige site en kon daarom toegang en toelichting verschaffen wat betreft het kerkgebouw, de ontmoetingsruimte, de pastorie en de buitenruimtes. De pastoor (die de pastorie bewoont) was eveneens aanwezig tijdens de rondgang in de pastorie.

Informatie m.b.t. de historiek, cultuurgoederen, gebruik en visie werd verkregen tijdens een rondgang en overleg ter plaatse. Aanvullende informatie werd nadien verkregen per e-mail en telefonisch.

Het beheersplan wordt gemaakt in opdracht van de kerkfabriek. Aangezien de stad Antwerpen geen eigenaar was van de pastorie tijdens de opmaak van dit beheersplan, en op dat moment geen betrokken partij was, werd zij niet betrokken in de opmaak van dit beheersplan. De Stad Antwerpen is evenwel op de hoogte van het beheersplan en de noodzakelijke werken aan de pastorie.

2. Historische nota

2.1. De Anglicaanse gemeenschap in Antwerpen[3]

Hoewel de geschiedenis van de Anglicaanse Kerk terug gaat tot de 16de eeuw, kunnen we pas spreken van de aanwezigheid van een Anglicaanse kerkgemeenschap in Antwerpen vanaf de 19de eeuw.[4] De Anglicaanse gemeenschap was in het begin van de 19deeeuw enige tijd gevestigd in de Minderbroederskerk, die nu deel uitmaakt van de Academie.[5] Daarnaast werd de oude kloosterkerk van de Annunciaden aan de Lange Winkelstraat gedeeld door de Anglicaanse en de Protestantse gemeenschap. Bij het Koninklijk Besluit van 13 juni 1821 werd de aanvraag om een eigen Anglicaanse kerk gunstig beantwoord. Hierdoor werd de voormalige Huidevetterskapel aan de Anglicaanse kerkgemeenschap toegewezen.[6] Deze kapel bevond in de Huidevettersstraat, ter hoogte van de Groendalstraat.[7]

Als voorwaarde moest de gemeenschap zelf voor alle kosten instaan. Er kon alleen een subsidie worden toegekend indien de erediensten volgens deze van de Nederlandse protestantse kerk zouden gehouden worden. Om die reden weigerde de Anglicaanse kerk de subsidies en stond zij volledig in voor haar eigen financiering. Dit veranderde in 1830, vanaf dat moment ontving de Anglicaanse kerk van de Belgische staat een subsidie, zoals trouwens alle officieel erkende kerkgemeenschappen.

De Huidevetterskapel, die dateerde van 1440, had een eenvoudig interieur, met een hoge middenbeuk een klein koor en een zeer kleine sacristie. In de periode dat de Anglicaanse kerk in de Huidevetterskapel gelegen was, werden drie glas-in-loodramen geplaatst die verwezen naar enkele belangrijke personages in de Antwerpse kerkgemeenschap, waaronder E.H. Robert Byron, die 33 jaar predikant was geweest. Een tweede raam werd geschonken door de schatbewaarder Mr. S.G. Robins en het derde raam verwees naar Mr. William Ellerman, die vele jaren lid van het kerkbestuur was. Verder werden er in 1838-1840 en 1859-1861 enkele beduidende herstellingen uitgevoerd waarvoor zowel de staat als de provincie subsidies verleende.[8] Bovendien werd onder E.H. Pascoe Grenfell Hill, predikant van 1851 tot 1883 en tevens een grote liefhebber was van kerkmuziek, besloten om een orgel te plaatsen in de kapel. In 1871 schreef de hoger vermelde heer Byron een brief naar het kerkbestuur over de erbarmelijke toestand van het orgel. Door vele giften kon het orgel snel vervangen worden door een nieuw exemplaar, aangeschaft bij Forster and Andrews in Hull, die in september 1873 werd ingespeeld. Het betreft het huidige orgel in de Sint-Bonifaciuskerk. In dezelfde periode werden ook andere werkzaamheden uitgevoerd, zoals het aanbrengen van gasverlichting en het plaatsen van

---

[3] Dit hoofdstuk is gebaseerd op de bouwhistorische nota bij het *restauratiedossier voor de Saint-Boniface Anglican Church van Antwerpen – voorontwerp*. (Archief Steenmeijer Architecten).

[4] St. Boniface Antwerpen, *A history of the Anglican Church in Antwerp,* 2011, www.boniface.be (geraadpleegd 20/10/1019).
De pre-19de-eeuwse geschiedenis van de Anglicaanse Kerk in Antwerpen is niet relevant voor dit beheersplan, waardoor er niet dieper wordt op ingegaan. Voor verdere lectuur omtrent dit onderwerp verwijzen we naar de aangehaalde bron in deze voetnoot.

[5] PRIMS, *Geschiedenis van Antwerpen*, Antwerpen, 1927-1948. Deel VIII, 269.

[6] PRIMS, *op. cit.*, 266.

[7] DE LATTIN A., *Doorheen oud Antwerpen*, Antwerpen, 1975, 391.

[8] Archief van de Provincie Antwerpen, dossiers 1838-1840 en 1859-1861.

nieuwe eiken kerkbanken.[9] Ook deze kerk- en koorbanken vindt men vandaag nog terug in de Sint-Bonifaciuskerk. Bovendien zorgde de schatbewaarder van het kerkbestuur (mr. S.G. Robbins) persoonlijk voor de aankoop van een lezenaar, een marmeren bekleding aan het altaar en andere verbeteringen. Twee jaar later doneerde hij ook een glas-in-loodraam met de voorstelling van De Goede Herder. In 1884 overleed Robbins, waarna een herdenkingsplaquette werd aangebracht aan het glas-in-loodraam.

Naast een nieuw ventilatiesysteem, werden in 1885 aan de kapel enkele belangrijke herstellingen uitgevoerd aan het dak. Door de uitgaven die deze werken met zich meebrachten, ontstond het idee om een volledig nieuwe kerk te bouwen. Voor de opbouw van het nieuwe kerkgebouw zou de stad, de provincie en de Belgische Staat elk voor 1/4 van de kosten kunnen instaan. De overige 1/4 werden gedragen door het kerkbestuur. De totale kosten werden op 250.000,- frank geraamd. Het kerkbestuur wilde eveneens zelf instaan voor de aankoop van de grond. Vervolgens werd een “Church Building Fund” opgericht, maar het duurde nog enige tijd voordat er concreet iets in gang werd gezet. Uiteindelijk werd bij Koninklijk Besluit in 1890 besloten dat voor de Anglicaanse kerk van de provincie Antwerpen dezelfde erkenning gold als die voor de andere erkende godsdiensten. Vijf jaar na deze beslissing richtte het kerkbestuur een schrijven tot het Ministerie van Justitie om de toelating te krijgen voor de verkoop van de Huidevetterskapel en om, deels met de opbrengst van de verkoop, een nieuwe kerk te bouwen. De verkoop van de kapel werd echter geweigerd omdat het gebouw staatseigendom was. Echter werd er wel een bevestiging gegeven voor de staatstoelagen van 25% van de kostprijs voor het nieuwe kerkgebouw. Er werden tekeningen opgemaakt om een kerkgebouw met pastorie en klaslokalen te ontwerpen op een nieuwe verkaveling aan de Amerikalei. Desondanks ging de aankoop van de grond niet door. Vier jaar later ging ook de aankoop van een hoekperceel aan de Sint-Jozefstraat en de Mechelsesteenweg niet door.

2.2. De bouw van de St Boniface Anglican Church

In januari 1904 werd uiteindelijk een perceel grond aangekocht in de Grétrystraat. Michel De Braey (1865-1944) werd aangesteld als architect en de prijsraming bedroeg 177.066 frank. Er werd bevestigd dat de Belgische staat voor 1/4 van de kosten zou tussenkomen, de provincie en de stad zou maar tussenkomen voor 1/6. Later werd het percentage van de provincie verhoogd tot 1/4.[10] Ondertussen had de “Church Building Fund” al 103.350 frank opgebracht. De rest van de kosten werden gedekt met giften en de opbrengst van “Bazaars”. In datzelfde jaar werd door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en de Gemeenteraad van Antwerpen, het dossier voor de bouw van kerk en pastorie goedgekeurd.[11] Het Koninklijk Besluit volgde in 1906 met de machtiging.[12] Verder werden de werken toegewezen aan Aug. Diels van Kessel.[13] De eerste steenlegging vond plaats op 23 juni 1906. Echter legde de aannemer het werk neer en moest een nieuwe aanbesteding plaatsvinden. De opdracht werd vervolgens door de Gebroeders Kockerols voltooid.[14] Het gebouw en interieur waren in oktober 1909

[9] Archief van de Provincie Antwerpen, dossier verlichting 1874.
[10] Archief van de Provincie Antwerpen, dossier 1895-1913.
[11] In totaal 11 tekeningen en een bestek, opgemaakt door architect Michel De Braey. Archief van de Provincie Antwerpen, dossiers 1895-1913, document 33/1.
[12] KB van 12 juni 1906. Archief van de Provincie Antwerpen, dossier 1895-1913, document 37/1.
[13] Archief van de Provincie Antwerpen, dossier 1895-1913, document 33/1.
[14] Ibid.

grotendeels voltooid. Wat het interieur betrof, werden de zitbanken en het orgel uit de Huidevetterskapel hergebruikt in de nieuwe kerk. Echter konden de drie geschonken glas-in-roodramen niet herplaatst worden. Ook zijn aan de westkant van het kerkinterieur diverse plaquettes aangebracht die afkomstig zijn uit de Huidevetterskapel. Bovendien herinnert een glas-in-loodraam met centraal Sint-Joris en de draak en Sint-Patrick en Sint-Andrew aan weerszijden, vooraan aan de zuidelijke zijbeuk, aan E.H. Michael Kearney (predikant vanaf 1900) die stierf voor de wijding.

De nieuwe kerk werd toegewijd aan Winfrith of Crediton, een Engelsman beter bekend als Sint-Bonifacius. Sint-Bonifacius was een van de belangrijkste Angelsaksische missionarissen en kerkhervormers in het Frankische Rijk tijdens de 8ste eeuw. Hij was bisschop en stierf de marteldood omstreeks het midden van 8ste eeuw. Hij wordt afgebeeld met een zwaard en bijbel. De Sint-Bonifaciuskerk in Antwerpen werd op vrijdag 22 april 1910 gewijd door bisschop Wilkinson, in aanwezigheid van vele prominenten.

Fig. 5 - Ontwerptekening door M. De Braey uit 1903 voor de nieuwe Sint-Bonifaciuskerk (Archief Provincie Antwerpen).

De gevels van de kerk zijn opgebouwd uit de Boomse klampsteen met een baksteenformaat van 18,5 x 9 x 4,5 cm.[15] De binnenmuren en gewelven werden uitgewerkt in een baksteen van Zandvoorde, volgens een staal door architect Michel De Braey zelf gekozen.[16] Daarnaast moesten er stenen van bijzondere vorm geleverd worden voor de raam- en deuromlijstingen en werd er hydraulische kalk van Doornik voorschreven voor de voegmortel bepleistering. Anderzijds waren de metselmortels samengesteld uit gelijke delen gewassen zand en Portland cement, afkomstig uit Niel of Beerse. De blauwe hardsteen van het type "petit granit" afkomstig van Ecaussines en de gebruikte witte kalksteen is afkomstig van Pouillenay (vooral de hoge plint in de kerk). Bovendien werd vooral veel witte natuursteen gebruikt als constructiesteen, zoals voor de toegangspoort, dorpels, monelen en maaswerk van ramen, kordon- en druplijsten en dekstenen. Verder bestaan de natuurstenen onderdelen in de toren, alsook de zes kapitelen en kolommen van de middenbeuk, uit harde kalksteen MB van Lavaux. De natuursteen Vermeul Demi Roche werd voorschreven voor allerlei andere natuurstenen onderdelen in het interieur. Het hoogaltaar en de balustrade in het hoogkoor bestaan uit een steen van Tonnerre of Larrys. Als laatste werd voor de schachten en de kolommen (2,23 m hoog en 69 cm diameter) een rode graniet gebruikt.[17]
De natuurleien waren afkomstig van Warmifontaine en al het timmerhout bestaat uit rode Noorse grenen, vooral de dak- en torenconstructie. De goten zijn bekleed met zink nr. 16 en werden geleverd door Vieille-Montagne. Naast de totale kostprijs van 164.928,59 frank voor het kerkgebouw, bedroeg de prijsraming voor de pastorie 21.802,90 frank.[18]

De kerk werd grotendeels volgens de bouwplannen opgetrokken en verschilt slechts met enkele details van het ontwerp. Zo werden de luidklokken en het torenuurwerk bijvoorbeeld nooit gerealiseerd.

2.3. De bouw van de pastorie

De pastorie werd samen met de kerk ontworpen en gebouwd. Naar verluidt had het kerkbestuur tijdens het bouwproces van de pastorie onvoldoende financiële middelen om het gebouw af te werken. De Stad Antwerpen bood aan om het bouwperceel van de pastorie te kopen voor 20.000 frank. Met dat bedrag kon het kerkbestuur de pastorijwoning verder afwerken maar het perceel bleef eigendom van de Stad.[19] De pastoriewoning werd eveneens grotendeels volgens de bouwplannen opgetrokken. De woning werd op een onbekend tijdstip uitgebreid met een klein bijgebouw. Dit eenlaags volume met dienstruimtes bevindt zich aan de westzijde van de dienstkoer en is toegankelijk vanuit de keuken. De pastoriewoning wordt in detail beschreven in hoofdstuk 3.

[15] Archief van de Provincie Antwerpen, dossier 1895-1913, document 6/2: Michel DE BRAEY, Nouvelle Eglise Anglicane. Cahier des Charges. 15 oktober 1903, aangepast 18 november 1905.
[16] Ibid.
[17] STEENMEIJER R. 2006: *De Sint-Boniface Anglican Church*, onuitgegeven nota.
[18] Ibid.
[19] Informatie verkregen van mevrouw Ann Turner (Kerkfabriek Sint-Bonifaciuskerk) op 8 augustus 2019.

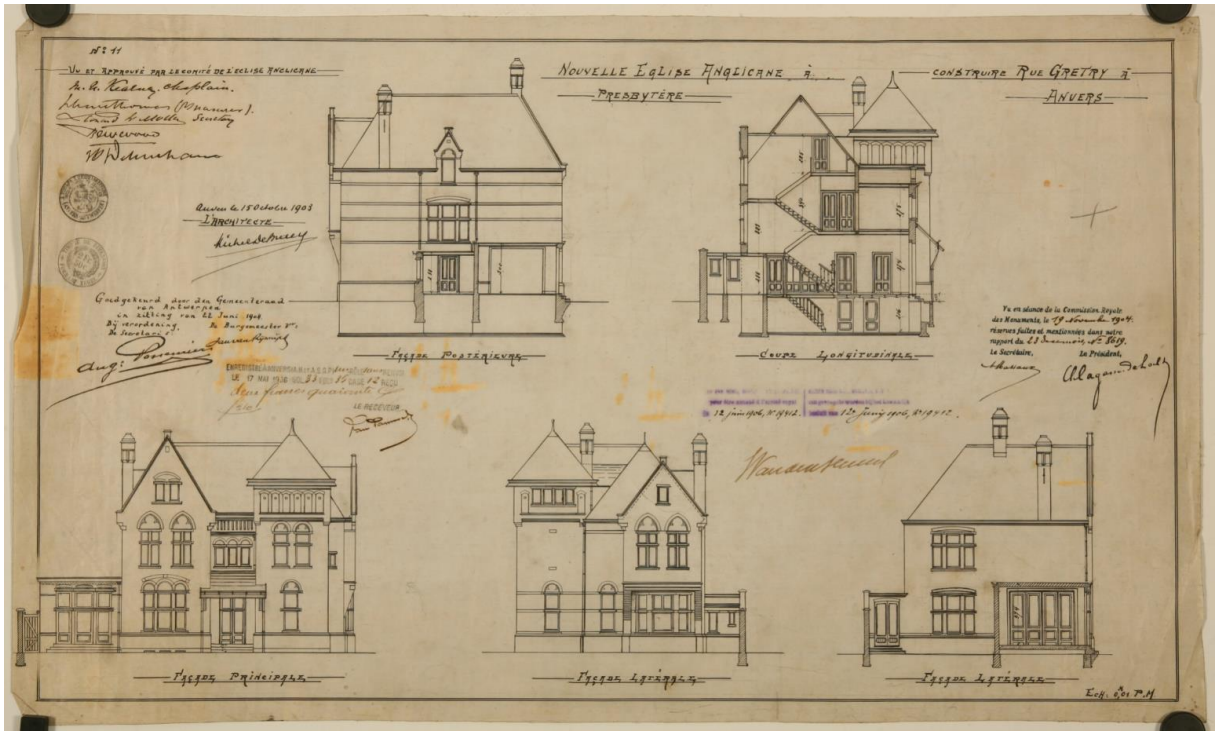

Fig. 6 - Ontwerptekening door M. De Braey uit 1903 voor de pastorie (Archief Provincie Antwerpen).

2.4. De bouw van de ontmoetingsruimte

De ontmoetingsruimte dateert van 1914, vijf jaar na de voltooiing van de kerk en pastorie. Het gebouw werd ontworpen door Gustave Corstiaens (°1885). Vóór de bouw van de ontmoetingsruimte was de pastorietuin rechtstreeks toegankelijk via de doorgang ten zuiden van de kerk. Omstreeks het midden van de 20ste eeuw (zeker vóór 1957)[20] is de ontmoetingsruimte verbouwd, wellicht wegens plaatsgebrek. Een aantal ingrepen zorgden voor extra ruimte. De voormalige veranda werd geïncorporeerd en omgevormd tot keuken. Er werd een nieuw podium aangebouwd, om meer ruimte te creëren in de zaal. Deze onderkelderde aanbouw onder plat dak bevindt zich tegen de westgevel van de ontmoetingsruimte (zie figuur 6, volume C). De restruimte tussen de sacristie en de uitbreiding van het podium werd omgevormd van buitenruimte tot een overdekte sas die verschillende ruimtes verbindt (zie figuur 6, volume B). De voormalige buitentrap en een portaaltje met toilet van de sacristie werden verwijderd. Ook de doorgang langs de zuidzijde van de kerk werd gedeeltelijk overdekt. Het podium en het onderliggende souterrain waren achteraan van beide zijden toegankelijk, zo kon tijdens een voorstelling van toneelzijde gewisseld worden. De zuidelijke toegang werd nadien omgevormd tot het huidige vrouwentoilet. Met de komst van centrale verwarming verdween ook de haard of kachel aan de oostzijde van de zaal. De schoorsteen bleef wel behouden. Tijdens deze verbouwing is vermoedelijk ook de dakbedekking aangepakt. Hierbij wijzigde de dakrichting van de veranda/keukenuitbouw en werd de meest westelijke schoorsteen deels afgebroken. Op een later moment werd de doorgang langs de zuidzijde van de kerk verder overdekt, waarbij de huidige situatie tot stand kwam.

[20] Plannen voor herstellingswerken aan de Sint-Bonifaciuskerk, Archief Provincie Antwerpen, 1957.

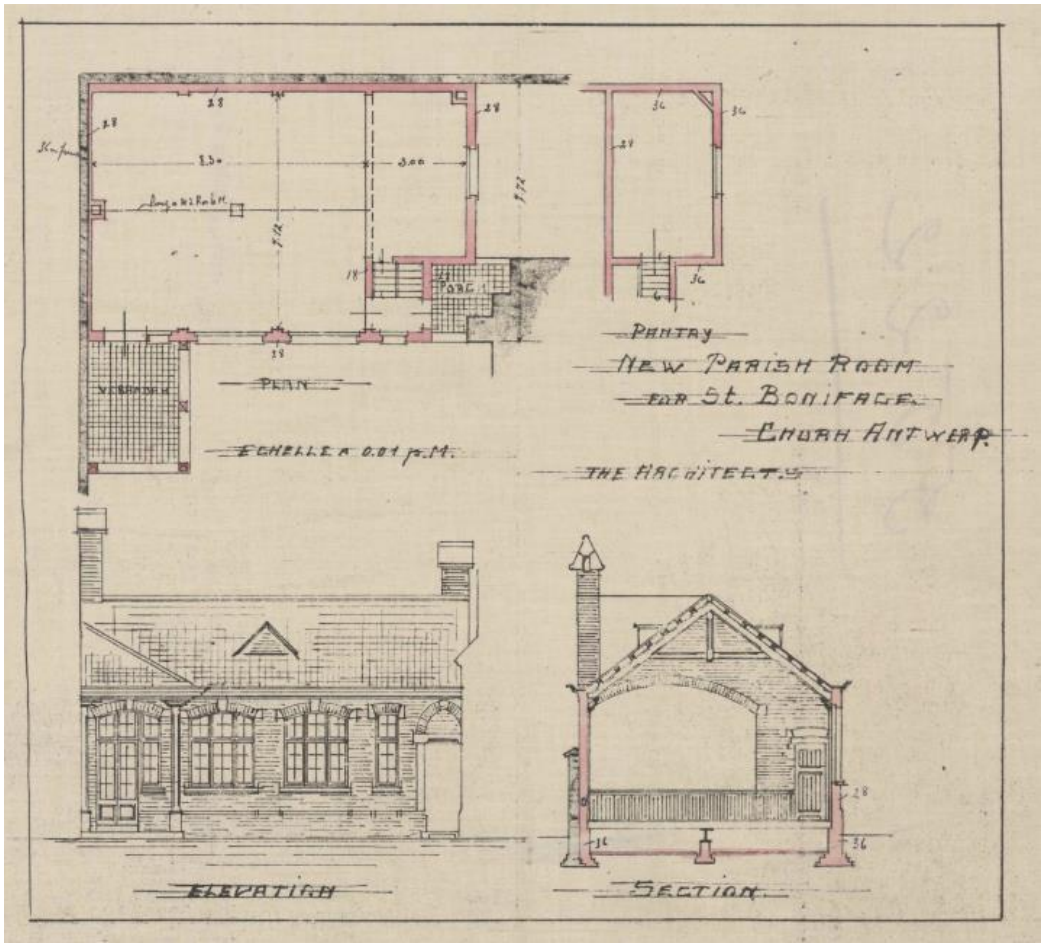

Fig. 7 - Bouwplannen voor de ontmoetingsruimte, 1914 (Kerkenbeleidsplan, Stad Antwerpen 2017, Anglicaanse Eredienst).

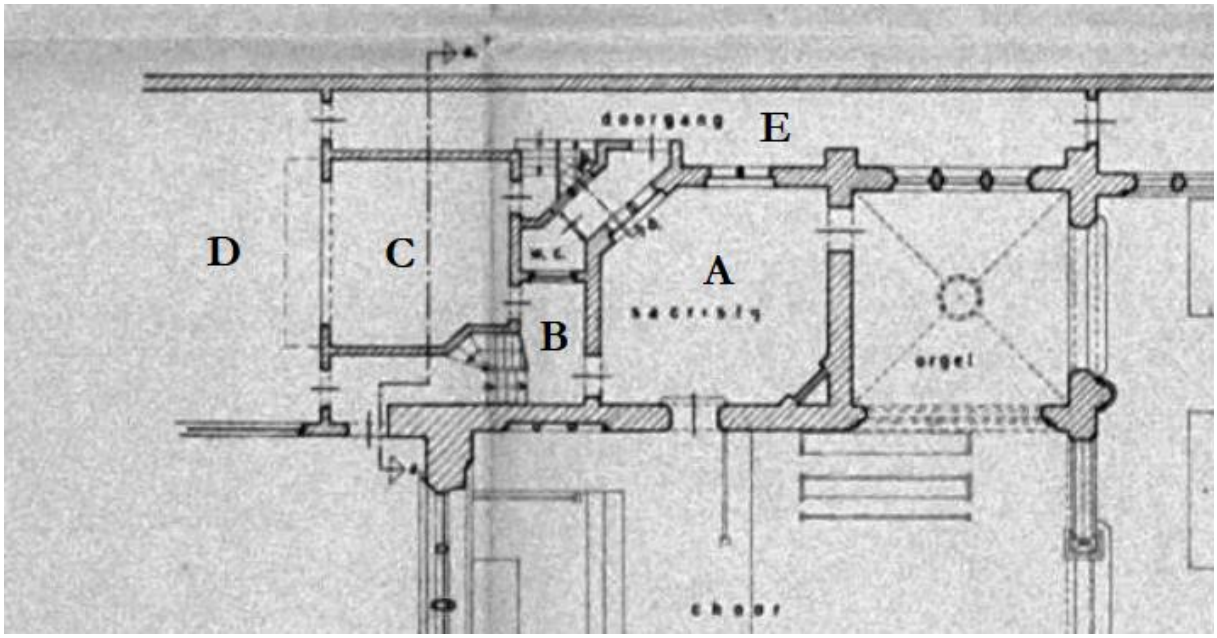

Fig. 8 - Situatie in 1957: Tussen de sacristie (A) en de zaal van de ontmoetingsruimte (D) is een overdekt sas (B). Het aangebouwde podium (C) was achteraan toegankelijk van beide zijden. De zuidelijke toegang vanuit gang E is inmiddels omgevormd tot vrouwentoilet (nog niet zichtbaar op dit plan van 1957). De doorgang ten zuiden van de kerk is deels overdekt (E).

2.5. Schade en herstel in de 20ste eeuw

Na de oprichting van het kerkgebouw was er een grote nood aan een ontmoetingsruimte. Door een geldinzamelactie werd genoeg budget voorzien voor de bouw van de ontmoetingsruimte.[21] Het was de bedoeling dat deze *church hall* in de herfst van 1914 plechtig zou openen maar de Eerste Wereldoorlog gooide roet in het eten. Antwerpen werd op 7 oktober 1914 door een zwaar bombardement getroffen, waarbij vier bommen in de nabijheid van de kerk en één in de pastorietuin vielen. Hierdoor sneuvelden alle ramen van de pastorie en het oostelijk raam van de kerk. Daarnaast waren verschillende panelen van het grote raam van de westgevel vernield en waren enkele bovenramen ontwricht.

Het belangrijkste evenement onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog was de onthulling van een nieuw gebrandschilderd raam in de westgevel, op 24 april 1921. Het raam was een gift van de firma Gelatly Hankey als een monument voor de Britse gesneuvelden, inwonend in Antwerpen, in het bijzonder van dit bedrijf. Het raam stelt vier Britse helden voor: koning Arthur, koning Alfred, koning Oswald en de Black Prince, met bovenaan de "Union Flag" en de Aartsengelen Gabriel en Michael, omringd door de "deugden" van de oorlog: moed, hoop, geloof en gerechtigheid. Onderaan zijn de vier krijgsfiguren uit het Oude Testament afgebeeld: Deborah, David, Jonathan en Judas Maccabeus. Onder het raam zijn twee plaquettes aangebracht, die toelichting geven over de wijding van het raam.

Na verloop van tijd werden nog vier andere gebrandschilderde ramen geplaatst.[22] Een glas-in-loodraam ter herinnering van Miss Muriel Macrea, die de Geboorte van Christus voorstelt, werd aan de oostzijde van de O.-L.-Vrouwkapel geplaatst. Vervolgens werd aan de noordkant van de kapel een ander raam geplaatst ter nagedachtenis van Effie (Lady Hertslet). Het raam stelt Onze-Lieve-Vrouw met Kind voor en werd onthuld in 1926. Aan de westzijde van de zuidelijke zijbeuk werd een raam geplaatst ter herinnering aan Mrs. Louise Hayman en kwam tot stand in 1935. Het raam stelt de Maria-Boodschap voor. Het vierde raam, ter hoogte van de noordelijke zijbeuk, is een herinnering aan Lt. H.A. Debenham die in de Tweede Wereldoorlog sneuvelde. De Troostende Christus die voorgesteld wordt, is geflankeerd door Sint-Augustinus van Canterbury, stichter van de Engelse kerk in 597, en Sint-Mellitus die bisschop was van Londen. Al deze ramen zijn te danken aan eenmalige schenkingen of legaten. In 1925 werden de vier glasmozaïekpanelen toegevoegd onder grote koorvenster. Deze mozaïeken, ontworpen door het Londens atelier Jones Powell & Sons, stellen Lof en Aanbidding voor, voorgesteld door engelen met muziekinstrumenten en wierookvaten.[23]

De Duitse bezetter gebruikte de kerk tijdens de Eerste Wereldoorlog voor haar eigen diensten en nam vlak voor hun vertrek de lezenaar en het altaar van de Onze-Lieve-Vrouwkapel mee en plaatste het in de kapel van het Sint-Mariaziekenhuis in Berchem. Na de oorlog werden de voorwerpen ongeschonden teruggebracht. Ook het kerkzilver, die al die tijd verstopt werd, keerde terug.

Er werden nogmaals twee glas-in-loodramen geschonken in 1962.[24] Datzelfde jaar werden ook enkele belangrijke herstellingen uitgevoerd, vooral aan de daken en de gevels. Deze werken werden geleid door Jules Pingnet, tevens provinciaal architect van 1953 tot 1977.[25]

---

[21] St. Boniface Antwerpen, *A history of the Anglican Church in Antwerp,* 2011, www.boniface.be (geraadpleegd 20/10/1019).

[22] Archief van de Provincie Antwerpen, dossiers 1924-1925, 1925-1926 en 1935.

[23] Archief van de Provincie Antwerpen, dossier vier mozaïekpanelen 1925-1926.

[24] Archief van de Provincie Antwerpen, dossier twee glasramen 1962.

[25] Archief van de Provincie Antwerpen, dossier herstellingswerken 1956-1965, 1 tekening;

Na de sluiting van de Britse legerbasis in de Kempen in 1992 werden verschillende elementen van de Sint-Barbarakapel, waaronder het altaar, de credensstoelen en een glas-in-loodraam, geschonken aan de Sint-Bonifaciuskerk en opgesteld achteraan de zuidelijke zijbeuk.[26]

Fig. 9 - De Sint-Bonifaciuskerk circa 1950 (Stadsarchief Antwerpen, nr. SA039008).

GRIETEN S., MIGOM S., SAS B. en VAN DE VIJVER D., *Sterk gebouwd en makkelijk in onderhoud. Ambt en bouwpraktijk van de provinciale architecten in de provincie Antwerpen (1834-1970*), Antwerpen, 2006, blz. 180.

[26] Gesprek met Ann Turner van de Sint-Bonifaciuskerk op 8 augustus 2019.

2.6. Recente onderhouds- en herstellingswerken

De Sint-Bonifaciuskerk

In 2001 werd het orgel gerestaureerd.

In 2007 werd door de stadsingenieur van integrale veiligheid vastgesteld dat de drie natuurstenen penanten waarin de glas-in-loodramen aan de straatzijde gevat was, afbrokkelden zodat het glas-in-lood op de openbare weg of in het kerkgebouw kon vallen. De kerkfabriek voerde de noodzakelijke werken uit om het vallen van de glasramen te voorkomen. De penanten werden in houten kolommen gevat en langs de binnenzijde dwars gestut. Aan de buitenzijde werd een stalen rooster gemonteerd.[27]

Het zware natuurstenen kruis dat de oostgevel bekroont viel tijdens een storm in 2008 naar beneden. De brokstukken sleurde een deel van de dakbedekking en de metalen gevelladder met zich mee.

Naar aanleiding van de slechte bouwfysische toestand van de kerk werd er in 2007 een uitgebreid vooronderzoek uitgevoerd door Steenmeijer Architecten, in het kader van het toekomstige restauratiedossier. Carola Van den Wijngaert voerde een uitgebreid vooronderzoek uit van de glas-in-loodramen.[28] Tussen 2009-2011 vonden restauratiewerken plaats door Steenmeijer Architecten. Zowel het dak, de gevels, de glas-in-loodramen, als het interieur werden integraal gerestaureerd. Naast het toevoegen van een overdekking boven het buitentoilet bij de ontmoetingsruimte, werd tijdens de restauratie ook een toegang voor minder mobiele personen gemaakt aan de zuidzijde van de kerk, die dubbelt als nooduitgang. Dankzij de heraanleg van de verharding langs diezelfde zuidgevel zijn zowel de kerk als de ontmoetingsruimte toegankelijk voor minder mobiele personen.

In 2017 vond een inspectie van monumentenwacht plaats naar aanleiding van schade door waterinfiltratie in de oostgevel en de buitenmuur van de noordelijke zijbeuk, nabij het inkomportaal.[29] De waterinfiltratie in de oostgevel werd opgelost door een betere afwatering te voorzien boven de hardstenen plint. De waterinfiltratie in de noordgevel is te wijten aan overlopende dakgoten bij hevige regenval. Deze problematiek is nog steeds actueel.

De huidige fysieke toestand van de kerk is bijzonder goed.

De pastorie

De bedaking van de pastorie werd in 1992-1993 vernieuwd, samen met vernieuwing van de elektriciteits- en gasleidingen. De vastgestelde vochtproblemen werden opgelost. Het originele historisch schrijnwerk wordt momenteel slecht onderhouden en moet dringend worden onderhouden en plaatselijk worden hersteld om gevolgschade te voorkomen.

---

[27] Kerkenbeleidsplan Stad Antwerpen 2017, *Anglicaanse kerk Saint-Boniface, Grétrystraat 39*, p. 31.
[28] VAN DEN WIJNGAERT C., *Vooronderzoek glasramen van de Sint-Boniface Anglican Church Antwerpen,* 2007.
[29] Rapport Monumentenwacht, Bouwkundige inspectie, 10187/2017/WB, Sint-Boniface Anglican Church.

Fig. 10 - Stormschade (Foto archief Steenmeijer Architecten 27.07.2008).

Fig. 11 - De Sint-Bonifaciuskerk in haar ruimtelijke context. Deze luchtfoto dateert van vóór de exterieur-restauratie van 2009-2011 (bing.com/maps).

Fig. 12 - Kadasterplan met aanduiding van de kerk (A), de pastorie (B), de ontmoetingsruimte (C), de overdekte doorgang aan de noordzijde (D) en de deels overdekte doorgang aan de zuidzijde van de kerk (E). (geo.onroerenderfgoed.be).

3. Inventarisatie huidige toestand

In volgend hoofdstuk worden de erfgoedkenmerken en -elementen beschreven van de Sint-Bonifaciuskerk en aanhorigheden. Onderdelen zonder erfgoedwaarde worden expliciet als dusdanig vermeld. Deze beschrijving vormt een inventarisatie van de huidige toestand van het onroerend erfgoed.

3.1. Ruimtelijke context en inplanting

De *Saint Boniface Anglican Church* of Sint-Bonifaciuskerk is gelegen in het zuidoosten van de stad Antwerpen, in de 19de- en 20ste-eeuwse stadsuitbreiding. De Grétrystraat werd vanaf de late jaren 1860 bebouwd en werd aanvankelijk getypeerd door burgerhuizen, veelal in neoclassicistische stijl. Het noordelijke deel van deze gebogen straat wordt vandaag gekenmerkt door naoorlogse appartementsgebouwen.[30] De Sint-Bonifaciuskerk is halfweg aan de oostzijde van de Grétrystraat ingeplant op een L-vormig perceel. De kerk ligt loodrecht op de straat en is onderdeel van de gevelrij, waarboven de imposante toren aan de straatzijde uitsteekt. De twee aanpalende woningen links van de kerk zijn dieper ingeplant ten opzichte van de rooilijn. Rechts is de zone vóór de zuidelijke zijbeuk ingericht als voortuin en afgesloten met hekwerk. Dit verleent het kerkgebouw extra monumentaliteit.

Aan weerszijden van het kerkgebouw is een doorgang naar de achterzijde van het perceel. Een overdekte doorgang links van de kerk leidt naar de binnentuin achter de kerk, waarrond de *vicarage* (pastorie) en de *church hall* (ontmoetingsruimte) zijn gegroepeerd. Het (deels overdekte) steegje rechts van de kerk leidt rechtstreeks naar de ontmoetingsruimte. Hier bevindt zich tevens een bij de recente restauratie toegevoegde laterale ingang naar de kerk, ontworpen als mindervalidentoegang en nooduitgang.
De neogotisch kerk, ingericht volgens de algemene principes van de anglicaanse eredienst, werd in 1903 samen met de pastorie ontworpen door architect Michel De Braey (1865-1944), en opgetrokken in 1906-1909. De ontmoetingsruimte is kort nadien in 1914 toegevoegd, naar ontwerp van Gustave Corstiaens (°1885) en werd verbouwd tijdens de 20ste eeuw (vóór 1957).

[30] Agentschap Onroerend Erfgoed, *Grétrystraat*, https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/11708 en *Antwerpen - 19de- en 20ste-eeuwse stadsuitbreiding* https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/14755 (geraadpleegd 20.11.2019).

3.2. Sint-Bonifaciuskerk

3.2.1. Indeling en algemene kenmerken

De neogotische Sint-Bonifaciuskerk met basilicale opstand werd in 1906-1909 gebouwd en is sindsdien opmerkelijk gaaf bewaard gebleven. De glas-in-loodramen van het koor, die in 1914 door een bombardement werden vernield, vormen hierop een uitzondering. Tijdens de 20ste eeuw werden nog verschillende glas-in-loodramen toegevoegd, alsook interieurelementen van de in 1992 opgeheven Sint-Barbarakapel te Emblem (Ranst). De gevels en bedaking ondergingen belangrijke herstellingswerken in 1963, onder leiding van provinciaal architect Jules Pingnet.[31] In 2009-2011 vond een uitgebreide interieur- en exterieurrestauratie plaats, onder leiding van Steenmeijer Architecten.

De kerk is (noord)oostelijk georiënteerd en ligt loodrecht op de Grétrystraat. De basilicale opstand vertaalt zich in een regelmatig grondplan. Het driebeukig schip bestaat uit een middenbeuk van vijf traveeën, met dieper t.o.v. de rooilijn gelegen zijbeuken van vier traveeën. De ruimte die hierdoor ontstaat vooraan de middenbeuk (westzijde), geeft plaats aan het doopvont. In de oksels tussen middenbeuk en de zijbeuken zijn twee torens geplaatst. De vierkante toren links aan de straatzijde (noord) fungeert als ingangstravee. Aan de rechterzijde (zuid) gaat het om een kleinere ronde traptoren. In het verlengde van het schip bevindt zich een rechthoekig koor van drie traveeën, met links een kapel van twee traveeën en rechts één travee voor het orgel, gevolgd door de sacristie. De kerk is via de sacristie rechtstreeks verbonden met de aanpalende ontmoetingsruimte (zie verder). Onder de zijkapel bevindt zich een kelder voor de verwarmingsinstallatie, die via een buitentrap langs de pastorietuin wordt bereikt.

Het gevelparement bestaat uit baksteenmetselwerk van Boomse klampsteen (baksteenformaat van 18,5 x 9 x 4,5 cm) in kruisverband, in combinatie met witte natuursteen (Pouillenay en Lavaux)[32] voor de uitwerking van de decoratieve elementen waaronder omlijstingen, banden, borstweringen, dekstenen, dorpels, vensterdetailleringen (monelen en maaswerk) en beeldhouwwerk (zoals pinakels, gevelbekroningen en schouderstukken). Voor de geprofileerde plint werd een blauwe hardsteen en breuksteen (grès de la Gileppe) gebruikt. Alle onderdelen van het kerkgebouw (midden- en zijbeuken, traptoren, koor, zijkapel, sacristie) zijn voorzien van een leien bedaking, met uitzondering van het platte dak van de toren dat in koper is uitgevoerd. De vensteropeningen hebben een neogotische vormgeving met onder meer lancetvensters, spitsboogvensters, roosvensters en een groot radvenster. Alle zijn voorzien van glas-in-loodramen, al dan niet met figuratieve voorstellingen.

[31] Agentschap Onroerend Erfgoed, *Saint Boniface Anglican Church en aanhorigheden* https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/6802 (geraadpleegd 21.11.2019).

[32] Archief van de Provincie Antwerpen, dossier 1895-1913, document 6/2: Michel DE BRAEY, Nouvelle Eglise Anglicane. Cahier des Charges. 15 oktober 1903, aangepast 18 november 1905.

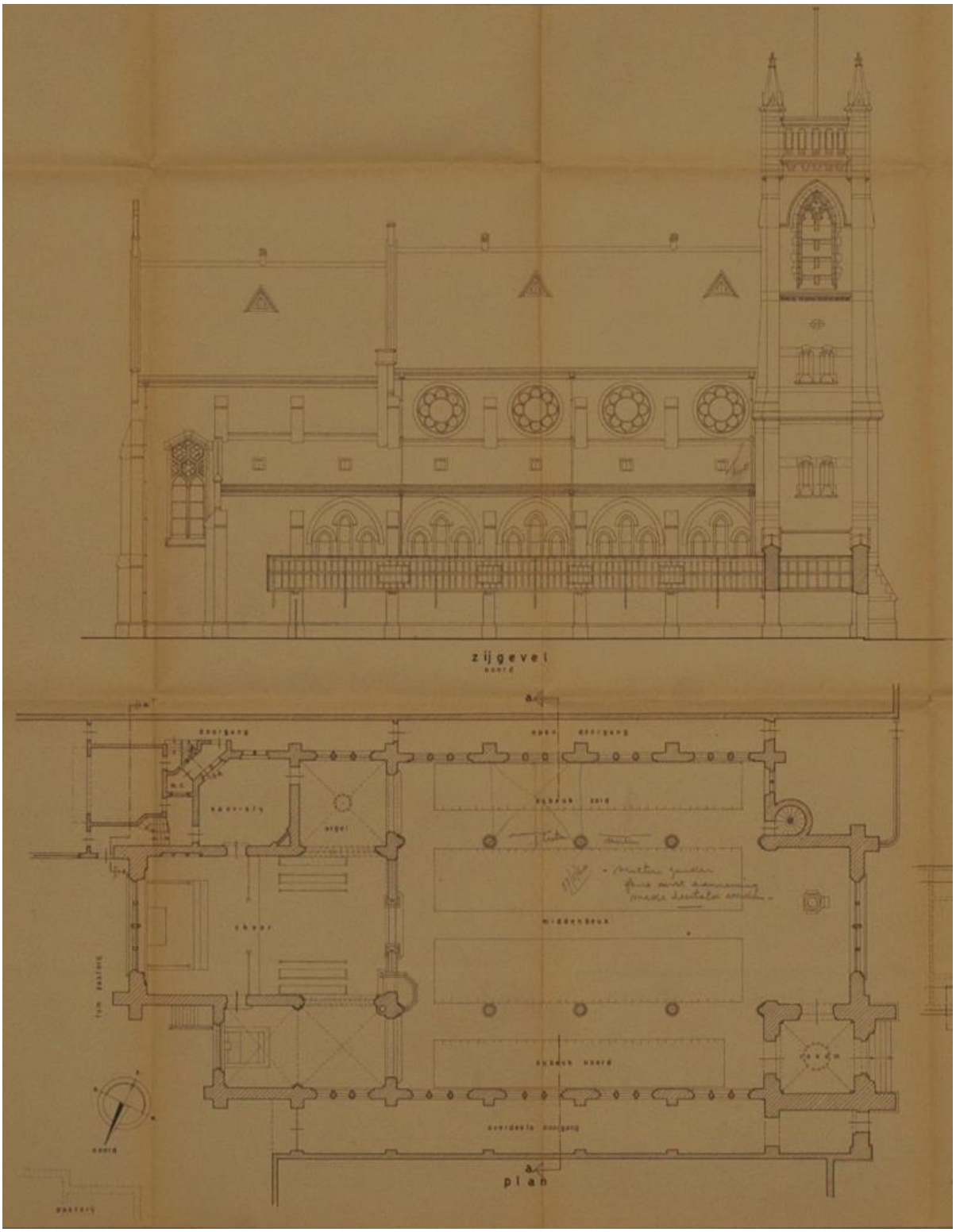

Fig. 13 - Grondplan en gevelaanzicht (noord) (Archief Provincie Antwerpen, 1957).

Het interieur wordt eveneens bepaald door een combinatie van baksteenmetselwerk (Boomse klampsteen en de Zandvoordse steen) en witte natuursteen voor decoratieve elementen. Vooral de vensteromlijstingen aan het koor, de scheibogen en de kruisribgewelven van de zijbeuken zijn hier te vermelden. Dezelfde witte natuursteen werd eveneens aangewend voor de afwerking van het hoofdaltaar, afzaten van de vensters, de koorbalustrade met geïntegreerd kansel ((s)preekgestoelte), het doopvont en het balkon op korbelen. De brede middenbeuk wordt van de zijbeuken gescheiden door kolommen in ruwe, rode granietsteen. De middenbeuk is overspannen met een houten spitstongewelf, dat uitsluitend wordt onderbroken door natuurstenen gordelbogen aan het begin en einde van de middenbeuk. De zijbeuken, zijkapel en orgelruimte hebben achtdelige kruisribgewelven met ribben uit witte natuursteen. Er ligt een witte mozaïekvloer met waaiermotief en zwarte omboording. Op verschillende plaatsen werd smeedijzeren hekwerk aangewend, onder meer als afsluiting van het hoogkoor, de Onze-Lieve-Vrouwkapel, de orgelruimte en het balkon aan de westzijde van de middenbeuk.

> ***Opmerking -*** *De gevelopeningen worden besproken bij het exterieur. De glas-in-loodramen en hun iconografie worden behandeld bij het interieur.*

3.2.2. Exterieur - gevels

KLOKKENTOREN

Fig. 14 - Voorgevel met klokkentoren.

Fig. 15 - Detail inkomportaal.

Beschrijving

Decentraal geplaatste toren op vierkant grondplan, met vier horizontale geledingen. Opgetrokken uit baksteenmetselwerk met witte natuursteen voor decoratieve elementen en voor de markering van de verschillende torengeledingen met 'speklagen' (of horizontale banden). De hoeken van het torenvolume worden gemarkeerd door overhoeks geplaatste en verjongende steunberen, met witte natuurstenen afzaten ter hoogte van de versnijdingen. De steunberen worden ter hoogte van het plat dak bekroond door pinakels met tussenin een balustrade, beide van witte natuursteen.
De gevels van de toren zijn opengewerkt door spitsboogvormige gevelopeningen met omlijstingen en detaillering in witte natuursteen. De voorgevel bevat een verdiept inkomportaal met pilasters en wimberg, voorzien van hogels en bekronend kruis. Centraal in het boogveld is een medaillon met voorstelling van het Lam Gods. Hierboven op de tweede torengeleding bevindt zich een spitsboogvenster met gotisch maaswerk in de voorgevel en twee kleine getoogde vensters in de zijgevel. De derde geleding is aan twee zijden voorzien van telkens twee kleine getoogde vensters en steigergaten. De bovenste geleding is aan elke zijde voorzien van gekoppelde galmgaten gevat in spitsboogvormige omlijstingen.

Erfgoedelementen

Gevelparement

- De volledige toren is uitgewerkt in baksteenmetselwerk in combinatie met witte natuursteen voor de decoratieve elementen.

Buitenschrijnwerk

- Verdiept ingangsportaal, uitgewerkt in witte natuursteen. Geverniste houten plankendeur met zwart geschilderd smeedijzeren deurbeslag, decoratief vormgegeven met krul- en C-motieven.
- Zwart geschilderde smeedijzeren handgreep links.
- De vensters op de tweede en derde geleding met omlijstingen en maaswerk van witte natuursteen, zijn ingevuld met veelkleurige niet-figuratieve glas-in-loodramen.
- De galmgaten op de bovenste geleding, met omlijstingen en maaswerk van witte natuursteen, zijn voorzien van houten galmborden.

Schadebeeld

- Ondanks een afwateringssysteem verzamelt zich water achter wimberg van het inkomportaal, hetgeen leidt tot plantengroei op de gevel.
- De vernislaag van de toegangsdeuren is licht verweerd.

VOORGEVEL

Fig. 16 - Voorgevel (middenbeuk).

Fig. 17 – Straatgevel zuidelijke zijbeuk en traptoren.

Beschrijving

De voorgevel van de kerk bestaat, behalve de toren, verder nog uit een puntgevel (de westgevel van het schip), en twee smallere gevels gevormd door de verdiepte ligging van de zuidelijke zijbeuk. In de oksel bevindt zich een spitse traptoren. Deze insprong is aan de straatzijde afgebakend door een smeedijzeren hek en is ingericht als voortuintje. Hierlangs bereikt men ook het steegje naast de zuidelijke zijbeuk, toegankelijk via een deur. De overdekte doorgang met afzonderlijke toegang, links van de kerk (noordzijde), wordt afzonderlijk besproken behandeld (zie verder).

De gevels zijn opgetrokken uit baksteenmetselwerk in combinatie met witte natuursteen voor de decoratieve elementen. De plint bestaat uit blauwe hardsteen en breuksteen. De puntgevel van het schip wordt bekroond met natuurstenen dekstenen voorzien van een gebeeldhouwde pelikaan op het schouderstuk en een kruis als gevelbekroning. De gevel wordt nagenoeg volledig ingenomen door een monumentaal spitsboogvenster. De westgevel van de zijbeuk is eveneens afgewerkt met natuurstenen dekstenen en een schouderstuk, en wordt centraal opengewerkt door een lancetvenster. Beide gevels eindigen in overhoeks geplaatste en verjongende steunberen, met witte natuurstenen afzaten ter hoogte van de versnijdingen.
De westgevel van de zijbeuk wordt rechts verlengd in een korte muur ter afsluiting van het steegje naast de kerk, voorzien van een houten deur.
De traptoren is voorzien van drie smalle vensters, met driepasvormige sluitstenen. De bovenzijde van de toren is uitgewerkt als een lantaarn met rondom identieke vensters. Hierboven bevindt zich het leien kegeldak op een houten kroonlijst met klossen (zie ook “exterieur-bedaking”).

Erfgoedelementen

Gevelparement

- De gevels zijn opgetrokken in baksteenmetselwerk in combinatie met witte natuursteen voor de decoratieve elementen. De geprofileerde plint is afgewerkt met blauwe hardsteen en breuksteen.

Buitenschrijnwerk

- Groot centraal spitsboogvenster met omlijsting en maaswerk van witte natuursteen, ingevuld met glas-in-loodramen. Dit is het enige glas-in-loodraam in de kerk dat na restauratie werd voorzien van voorzetbeglazing.
- Lancetvenster met omlijsting en maaswerk van witte natuursteen, ingevuld met glas-in-loodramen.
- De smalle vensters van de traptoren zijn ingevuld met veelkleurige, niet-figuratieve glas-in-loodramen.

Schadebeeld

- Geen schade.

NOORDELIJKE ZIJGEVEL

Fig. 18 – Noordelijke zijgevel.

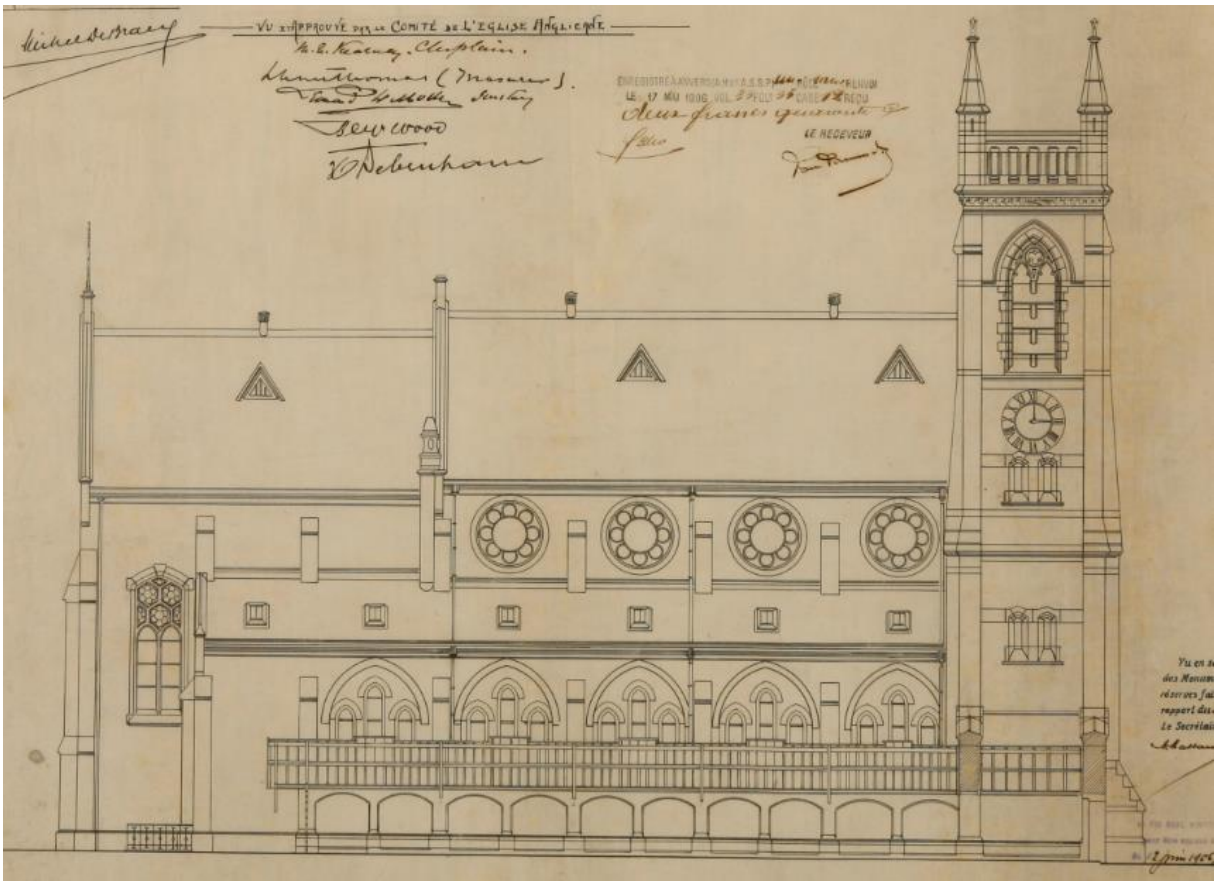

Fig. 19 – Noordelijke zijgevel, ontwerptekening 1904.

Beschrijving

De middenbeuk telt vijf traveeën, waarvan de eerste wordt ingenomen door de toren. De lichtbeuk (het deel van de middenbeuk dat boven de zijbeuken uitsteekt) wordt opengewerkt door vier roosvensters. Het volume van het koor is iets lager dan de middenbeuk en telt drie traveeën. De overgang tussen beide zadeldaken wordt gemarkeerd door een aandak met wit natuurstenen dekstenen en tuitgevelbekroning. Ter hoogte van dit aandak bevindt zich een hoge ronde bakstenen schoorsteen, voor de verwarmingsinstallatie. Het lager volume van de zijbeuk onder lessenaarsdak telt zes traveeën: vier ter hoogte van het schip en twee ter hoogte van de zijkapel. Met uitzondering van de laatste travee van de zijkapel, is deze gevel op elke travee voorzien van een identieke venster, bestaande uit drie lancetvensters gevat in een spitsboognis. De zijgevel van het koor is voorzien van een tudorboogvormig venster. De kopse gevel van de zijbeuk is voorzien van een spitsboogvenster. Laatstgenoemde gevel is verder nog voorzien van natuurstenen dekstenen en een schouderstuk. Tegen deze gevel is een overdekte doorgang aangebouwd, als verbinding tussen de straat en de pastorietuin (zie verder).
In de hoek tussen koor en zijbeuk bevindt zich de toegang naar de kelder onder de zijkapel. De steekboogdeur is bereikbaar via een buitentrap van blauwe hardsteen. Een zwart geschilderd metalen hekwerk bakent de trap af. Het baksteenmetselwerk is over de volledige lengte van de noordelijke zijgevel wit geschilderd tot op circa 2 meter hoogte, zowel ter hoogte van de keldertoegang als onder de overdekte doorgang naar de straat.
Het gevelparement van de noordelijke zijgevel bestaat hoofdzakelijk uit baksteenmetselwerk, met een opvallend zuinig gebruik van natuursteen, in vergelijking met de voor- en achtergevels. De bakstenen gevels zijn bovenaan afwerkt met een meervoudige muizentandlijst onder de houten bakgoten. De steunberen die de gevel ritmeren zijn afgedekt met leien, behalve de overhoekse steunberen dewelke met witte natuursteen zijn afgewerkt.

Erfgoedelementen

Gevelparement

- Baksteenmetselwerk, met sporadisch gebruik van witte natuursteen voor de overhoekse steunberen en de vensterdetailleringen van de lichtbeuk, het koor en de kopse gevel van de zijbeuk.
- Baksteenmetselwerk is wit geschilderd ter hoogte van de toegang naar de kelder onder de zijkapel.

Buitenschrijnwerk

- Vier bovenlichten van de lichtbeuk: de cirkelvormige roosvensters hebben een achtlobbige structuur in witte natuursteen gevat in een bakstenen rollaag als omlijsting. De glas-in-loodramen hebben een symmetrische indeling met geelkoperen deklatten roeden, bestaande uit een ruit, gevat in een cirkel. Veelkleurige niet-figuratieve glas-in-loodramen.
- Vijf vensters van de zijbeuk: telkens drie gekoppelde lancetvensters, gevat onder een spitsboogvormige rollaag, met natuurstenen afzaat.
- Hoog tudorboogvormig venster in de noordelijke zijgevel van het koor. Omlijsting met baksteen en witte natuursteen voor afzaat en sluitstenen. Glas-in-loodramen en maaswerk in witte natuursteen.

- Spitsboogvenster tegen de oostgevel van de zijbeuk, namelijk de koorsluiting van de Onze-Lieve-Vrouwkapel. Spitsboogvenster met maaswerk en afzaat van witte natuursteen, opgebouwd uit drie lancetvensters en een roosvenster. Ingevuld met glas-in-loodramen.
- Kelderdeur: geverniste houten plankendeur.

Andere gevelelementen

- Zwart geschilderde metalen ladder tegen de noordzijde van het koor.
- Zwart geschilderd metalen hekwerk rond de buitentrap naar de kelder. Het opendraaiend hekwerk werd tijdens de restauratie van 2009-2011 vernieuwd.

Schadebeeld

- De witte natuursteen van de steunberen, de dekstenen van het aandak en de afzaten van bepaalde vensters zijn vervuild.

OVERDEKTE DOORGANG NOORDZIJDE

Fig. 20 – Toegang aan de straatzijde.

Fig. 21 – Toegang aan de tuinzijde.

Beschrijving

De overdekte doorgang situeert zich aan de noordzijde van de kerk en vormt een rechtstreekse verbinding vanaf de straat naar de pastorietuin, waarlangs de pastoriewoning kan worden bereikt.
Deze doorgang maakte deel uit van het ontwerp en werd samen met de kerk en pastorie opgetrokken in een aansluitende bouwstijl. De voorgevel aan de straatzijde vormt de facto een breed uitgewerkte basis van de steunbeer van de klokkentoren. De draagkrachten worden via een dubbele ontlastingsboog doorgegeven naar een kolom van baksteenmetselwerk met gebeeldhouwde pinakel van witte natuursteen. De zone voor de houten toegangsdeur wordt afgeschermd door een klein smeedijzeren hek. De doorgang is overdekt met een klein zadeldak op een zichtbaar gelaten houten overkapping met gebogen tussenstijlen en korbelen (zie exterieur-bedaking). Aan de tuinzijde is de doorgang afgesloten met een smeedijzeren hek. De doorgang wordt aan de lange zijden begrensd door de noordelijk zijbeuk enerzijds en een gemeenschappelijke tuinmuur anderzijds.

Erfgoedelementen

Gevelparement

- Baksteenmetselwerk, met gebruik van witte natuursteen voor de dekstenen, speklagen latei en pinakel.
- Plint van blauwe hardsteen.

Buitenschrijnwerk

- Opgeklampte houten deur, gevernist.

Andere gevelelementen

- Zwart geschilderde smeedijzeren hek aan de straatzijde.
- Zwart geschilderd smeedijzeren toegangshek aan de tuinzijde.

Schadebeeld

- De vernislaag van de toegangsdeur is licht verweerd.

KOOR (OOSTGEVEL)

Fig. 22 – Gevel koor.

Fig. 23 – Oostgevel noordelijke zijbeuk (OLV-kapel), met buitentrap naar de stookkelder van de kerk.

Beschrijving

Het koor heeft een vlakke koorsluiting bestaande uit een puntgevel met bekronend kruis, schouderstukken en overhoekse verjongende steunberen. De gevel is opgetrokken uit baksteenmetselwerk met gebruik van witte natuursteen voor onder meer de dekstenen, afzaten, steunberen en architecturale detailleringen zoals het radvenster en de gevelbekroning. De gevel wordt bepaald door een gevelhoge vensterpartij, bestaande uit vier lancetvensters met daarboven een groot radvenster, samen gevat in een rondboogvormige nis met een bakstenen rollaag als omlijsting en boven een natuurstenen afzaat. De lancetvensters hebben natuurstenen negblokken, het radvenster is volledig uitgewerkt in natuursteen. Beide zijn ingevuld met glas-in-loodramen. In de geveltop zijn een natuurstenen kruis verwerkt met daarboven vier kleine vensteropeningen.

Erfgoedelementen

Gevelparement

- Baksteenmetselwerk met witte natuursteen voor de decoratieve elementen.

Buitenschrijnwerk

- een gevelhoge vensterpartij, bestaande uit vier lancetvensters met daarboven een groot radvenster, samen gevat in een rondboogvormige nis met een bakstenen rollaag als

omlijsting en boven een natuurstenen afzaat. De lancetvensters hebben natuurstenen negblokken, het radvenster is volledig uitgewerkt in natuursteen. Beide zijn ingevuld met glas-in-loodramen.

- Vier kleine vensteropeningen met natuurstenen afzaat en latei. Eenvoudig houten schrijnwerk (zie ook interieur – zolder midden/koor).

Schadebeeld

- De witte natuursteen van de steunberen, de dekstenen van het aandak en de afzaten van bepaalde vensters zijn vervuild.

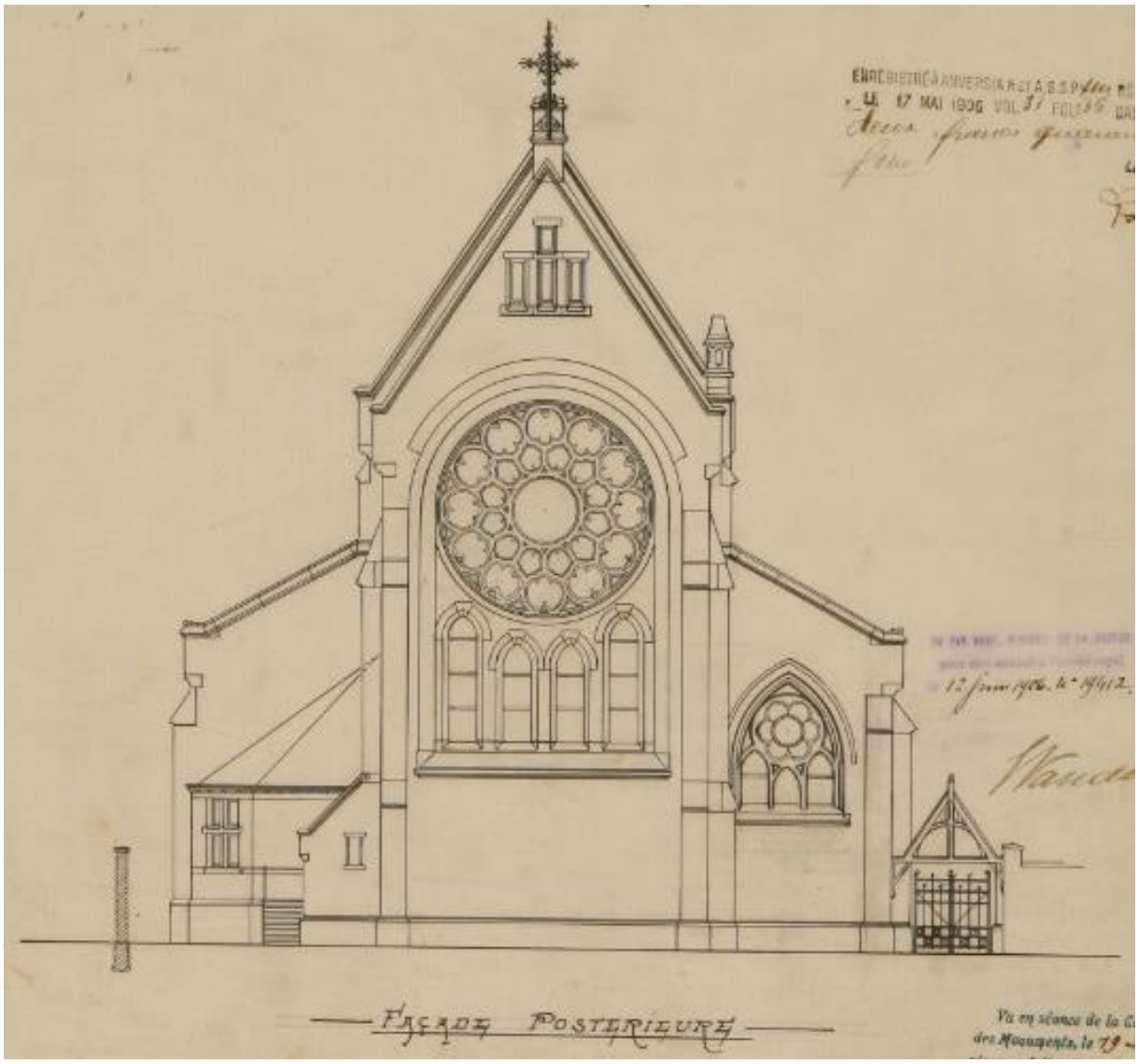

Fig. 24 - koor, ontwerptekening 1904.

ZUIDELIJKE ZIJGEVEL

Fig. 25 – Doorgang rechts van de kerk, met links de zuidelijke zijgevel (moeilijk zichtbaar).

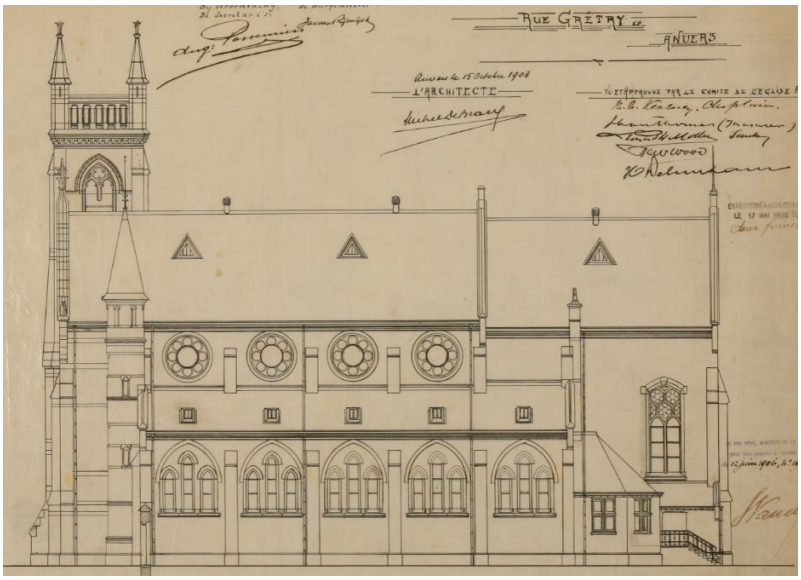

Fig. 26 – Zuidelijke zijgevel, ontwerptekening 1904.

Fig. 27 - Zuidelijke zijgevel, toestand vóór de restauratie van 2009-2011.

Fig. 28 – Zuidgevel van het koor.

Fig. 29 – Zuidelijke zijbeuk, gezien vanaf het oosten.

Beschrijving

De zuidelijke zijgevel is, op enkele details na, identiek aan de noordelijke zijgevel qua uitzicht en materialisatie. Aan de westzijde bevindt zich een smalle traptoren, in plaats van de grote kerktoren (zie exterieur - voorgevel). In het verlengde van de zijbeuk bevindt zich de sacristie. Hierdoor is de zijbeuk aan deze zijde één travee korter dan aan de noordelijke zijde. Ter hoogte van de overgang tussen zijbeuk en sacristie bevindt zich een kleine schoorsteen, ten behoeve van de haard van de sacristie (buiten dienst gesteld, schoorsteen afgedekt).
Verder is de gevel vrijwel identiek opgebouwd (gedetailleerde beschrijving, zie noordelijke zijgevel): De middenbeuk telt eveneens vijf traveeën, waarvan de eerste blind is en deels wordt ingenomen door de traptoren. De lichtbeuk wordt opengewerkt door vier roosvensters. Het volume van het koor is iets lager dan de middenbeuk en telt drie traveeën. De overgang tussen beide zadeldaken wordt gemarkeerd door een aandak met wit natuurstenen dekstenen en tuitgevelbekroning. Het lager volume van de zijbeuk onder lessenaarsdak telt zes traveeën: vier ter hoogte van het schip en twee ter hoogte van de zijkapel. Deze gevel is op elke travee voorzien van een identieke venster, bestaande uit drie lancetvensters gevat in een spitsboognis. De zijgevel van het koor is voorzien van een tudorboogvormig venster, met identieke vormgeving als aan de noordelijke zijgevel. De kopse gevel van de zijbeuk, waartegen de sacristie is aangebouwd, is verder nog voorzien van natuurstenen dekstenen en een schouderstuk.

Het gevelparement van de zuidelijke zijgevel bestaat hoofdzakelijk uit baksteenmetselwerk, met een opvallend zuinig gebruik van natuursteen, in vergelijking met de voor- en achtergevels. De bakstenen gevels zijn bovenaan afwerkt met een meervoudige muizentandlijst onder de houten bakgoten. De steunberen die de gevel ritmeren zijn afgedekt met leien, behalve de overhoekse steunberen dewelke met witte natuursteen zijn afgewerkt.
Tegen een deel van de zuidelijke zijgevel is in de 20ste eeuw een overdekte doorgang aangebouwd, als verbinding tussen de straat en de ontmoetingsruimte. Het baksteenmetselwerk is over de volledige lengte van de zuidelijke zijbeuk wit geschilderd tot op ca. 2 meter hoogte, zowel ter hoogte van het steegje langs de zuidzijde, als de aansluitende overdekte doorgang naar de ontmoetingsruimte.
Bij de restauratie van 2009-2011 is een nooduitgang en mindervalidentoegang gerealiseerd in de tweede travee van de zuidelijke zijbeuk. Onder het venster is een doorgang gemaakt, afgesloten met houten vleugeldeuren.

Beschrijving sacristie: zie verder.

Erfgoedelementen

Gevelparement

- Baksteenmetselwerk, met sporadisch gebruik van witte natuursteen voor de overhoekse steunberen en de vensterdetailleringen van de lichtbeuk, het koor en de kopse gevel van de zijbeuk.
- Baksteenmetselwerk is wit geschilderd ter hoogte van het steegje en de overdekte doorgang naar de ontmoetingsruimte (zie ontmoetingsruimte - overdekte doorgang met toiletten).

Buitenschrijnwerk

- Vier bovenlichten van de lichtbeuk: De cirkelvormige roosvensters hebben een achtlobbige structuur in witte natuursteen gevat in een bakstenen rollaag als omlijsting. De glas-in-loodramen hebben een symmetrische indeling met geelkoperen deklatten, bestaande uit een ruit, gevat in een cirkel. Veelkleurige niet-figuratieve glas-in-loodramen.
- Vijf vensters van de zijbeuk: telkens drie gekoppelde lancetvensters, gevat onder een spitsboogvormige rollaag, met natuurstenen afzaat.
- Hoog tudorboogvormig venster in de zuidelijke zijgevel van het koor. Omlijsting met baksteen en witte natuursteen voor afzaat en sluitstenen. Glas-in-loodramen en maaswerk in witte natuursteen.

Schadebeeld

- De witte verflaag onderaan de gevel bladdert af ter hoogte van de plint.

SACRISTIE

Fig. 30 – Voormalige buitengevel van het koor, nu overdekt (zie ontmoetingsruimte – overdekte doorgang met toiletten).

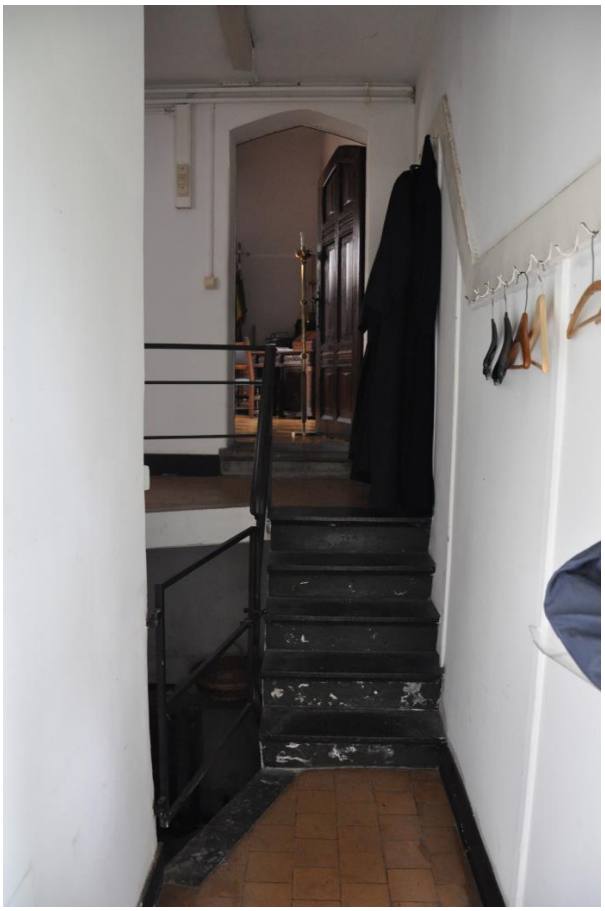

Fig. 31 – Toegangsdeur van de sacristie (oorspronkelijke situatie gewijzigd bij uitbreiding ontmoetingsruimte).

Beschrijving

De sacristie bevindt zich in het verlengde van de zuidelijke zijbeuk, in de oksel tussen deze zijbeuk en het koor. Het volume is beduidend lager dan de zijbeuk en heeft een vierkante plattegrond met afgeschuinde hoek. Aan het exterieur vertaalt zich dit in een driezijdige gevel. De later gebouwde ontmoetingsruimte en overdekte doorgang hebben de sacristie volledig ingesloten, waardoor de voormalige buitengevels thans binnenmuren zijn. De buitengevels tellen twee kruisvensters en een toegangsdeur. Een hardstenen trap met smeedijzeren leuning, die zich oorspronkelijk tegen de buitengevel bevonden, zijn thans geïncorporeerd in het sas naar de ontmoetingsruimte.

Erfgoedelementen

Gevelparement

- Baksteenmetselwerk, sporadisch gebruik van witte natuursteen voor de vensterdetailleringen (dorpels en kruismonelen).
- Baksteenmetselwerk is wit geschilderd, tot aan de hoogte van de vensterdorpels.

Buitenschrijnwerk

- Twee kruisvensters van witte natuursteen, voorzien van dievenijzers. Wit geschilderd houten schrijnwerk met veelkleurige niet-figuratieve glas-in-loodramen.

Schadebeeld

- De witte natuursteen en het baksteenmetselwerk zijn vervuild en werden kennelijk niet mee gereinigd tijdens de restauratie van 2009-2011.

3.2.3. Exterieur - bedaking

> ***Opmerking:*** *De bedaking en bijhorende afwatering van de kerk werd integraal gerestaureerd tijdens de restauratie van 2009-2011. De bedaking vertoont geen schadebeeld.*
>
> *Bepaalde daken waren niet toegankelijk zonder extra klimbeveiliging. Van deze daken zijn geen recente foto's in het beheersplan opgenomen. Hiervoor verwijzen we naar de rapporten van Monumentenwacht.*

KLOKKENTOREN

Geen afbeelding beschikbaar.

Beschrijving

Plat dak, met koper bekleed. Voorzien van een toegangsluik vanuit de toren.

Regenafvoer

Koperen afvoerbuizen, langs de binnenzijde van de toren afgeleid naar de goot tussen de toren en het dak van de middenbeuk.

Schadebeeld

- Geen schade.

TRAPTOREN

Fig. 32 – Kegeldak van de traptoren.

Beschrijving

Kegeldak van de traptoren. Leien dakbedekking, voorzien van ladderhaken. Rood beschilderde houten kroonlijst met klossen.

Regenafvoer

Natuurlijke afvloeiing, zonder dakgoot.

Schadebeeld

- Geen schade.

MIDDENBEUK EN KOOR

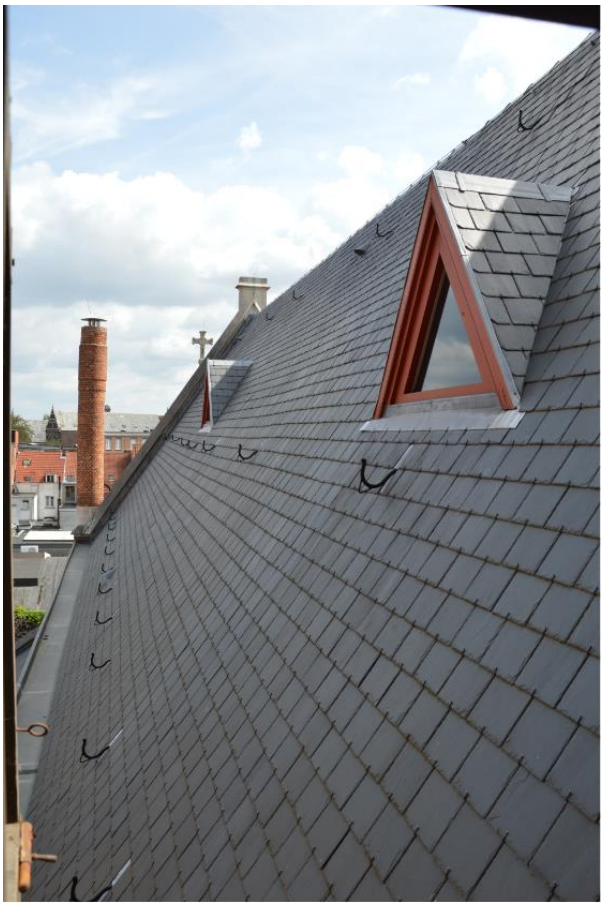

Fig. 33 – Dak van de middenbeuk, zicht naar het oosten.

Fig. 34 – Dak van de middenbeuk, zicht naar het westen. Gebeeldhouwde pelikaan op het schouderstuk van de voorgevel van de middenbeuk.

Beschrijving

Twee achtereenvolgende zadeldaken, waarbij het dak van het koor lager is dan de middenbeuk. Beide daken zijn gevat tussen aandaken van witte natuursteen. Leien dakbedekking, voorzien van ladderhaken. De dakvlakken zijn aan beide zijden doorbroken door drie kleine driehoekige dakkapellen ter verlichting van de zolder, twee bij de middenbeuk en één bij het koor.

Regenafvoer

Koperen dakgoten, bekleed met rood geschilderde houten boenselplanken. Koperen regenpijpen.

Schadebeeld

- Geen schade.

ZIJBEUKEN

Fig. 35 – Dak van de zuidelijke zijbeuk, zicht naar het westen.

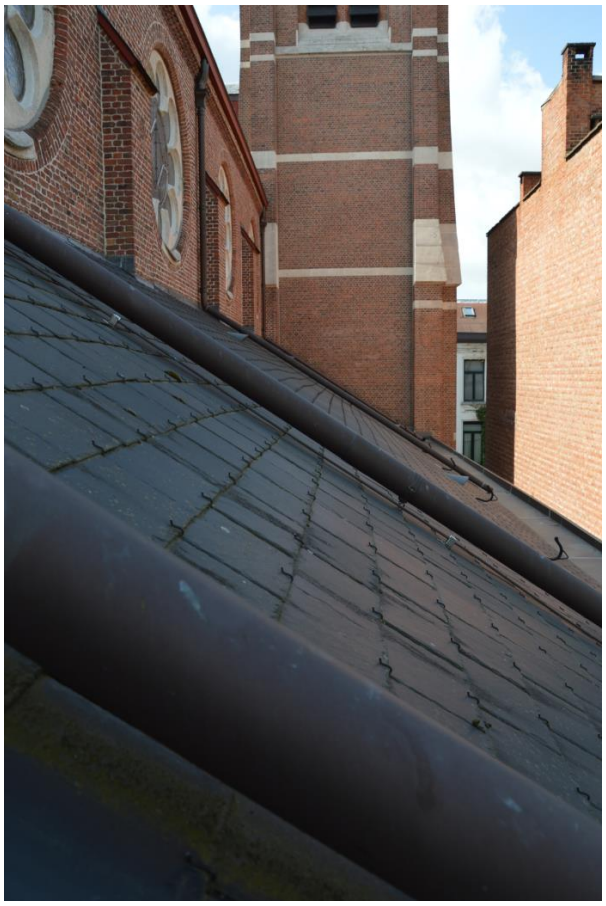

Fig. 36 – Dak van de noordelijke zijbeuk, zicht naar het westen.

Beschrijving

De noordelijke en zuidelijke zijbeuken hebben een nagenoeg identieke uitwerking. De noordelijke zijbeuk wordt ter hoogte van het koor verlengd in de zijkapel (met twee traveeën). De zuidelijke zijbeuk wordt verlengd in de orgelruimte (met één travee). Beide zijbeuken zijn afgedekt met lessenaarsdaken, met aandaken van witte natuursteen. Leien dakbedekking, voorzien van ladderhaken. De dakvlakken zijn per travee voorzien van een dakvlakraam, ter verlichting van de zolder van de zijbeuken.

Regenafvoer

Koperen dakgoten, bekleed met rood geschilderde houten boenselplanken. Koperen regenpijpen. De regenpijpen van het hoger gelegen dak van de middenbeuk en het koor worden over de daken van de zijbeuken geleid.

Schadebeeld

- Geen schade.

SACRISTIE

Fig. 37 – Dak van de sacristie.

Beschrijving

De sacristie bevindt zich in het verlengde van de noordelijke zijbeuk, in de oksel tussen deze zijbeuk en het koor. Het betreft een driezijdig lessenaarsdak, met leien dakbedekking.

Regenafvoer

Koperen dakgoten, bekleed met rood geschilderde houten boenselplanken. Koperen regenpijpen.

Schadebeeld

- Geen schade.

OVERDEKTE DOORGANG NOORDZIJDE

Fig. 38 – Dak overdekte doorgang aan de noordzijde van de kerk.

Beschrijving

De doorgang is overdekt door een zadeldak, met leien dakbedekking en voorzien van dakvensters.

Regenafvoer

Koperen dakgoten, bekleed met rood geschilderde houten boenselplanken aan de kopse zijden. Koperen regenpijpen, die onderaan overgaan in zwart geschilderde gietijzeren regenpijpen.

Schadebeeld

- Geen schade.

3.2.4. Interieur

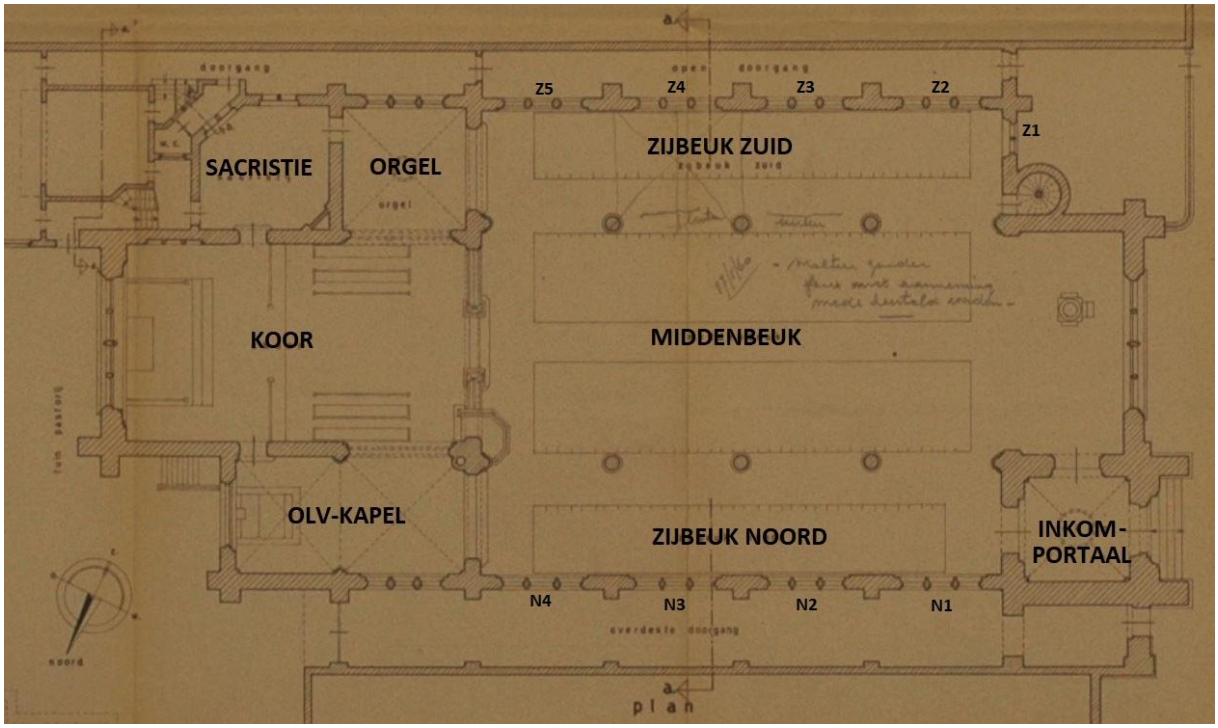

Fig. 39 - Grondplan van de kerk, met aanduiding van de verschillende ruimtes en de glasramen van de zijbeuken (Archief Provincie Antwerpen, 1957).

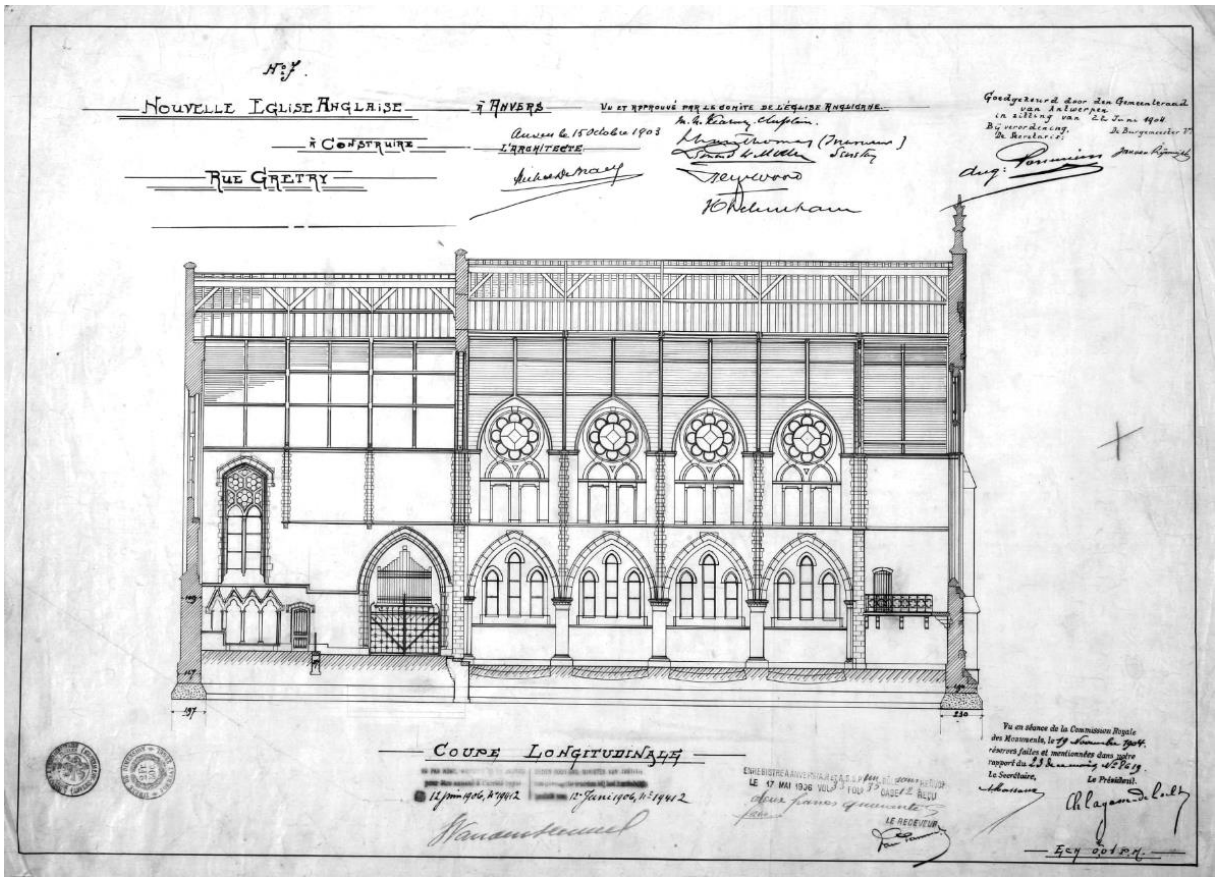

Fig. 40 - Langssnede van het kerkgebouw, ontwerptekening M. De Braey uit 1903 (Archief Provincie Antwerpen).

MIDDENBEUK

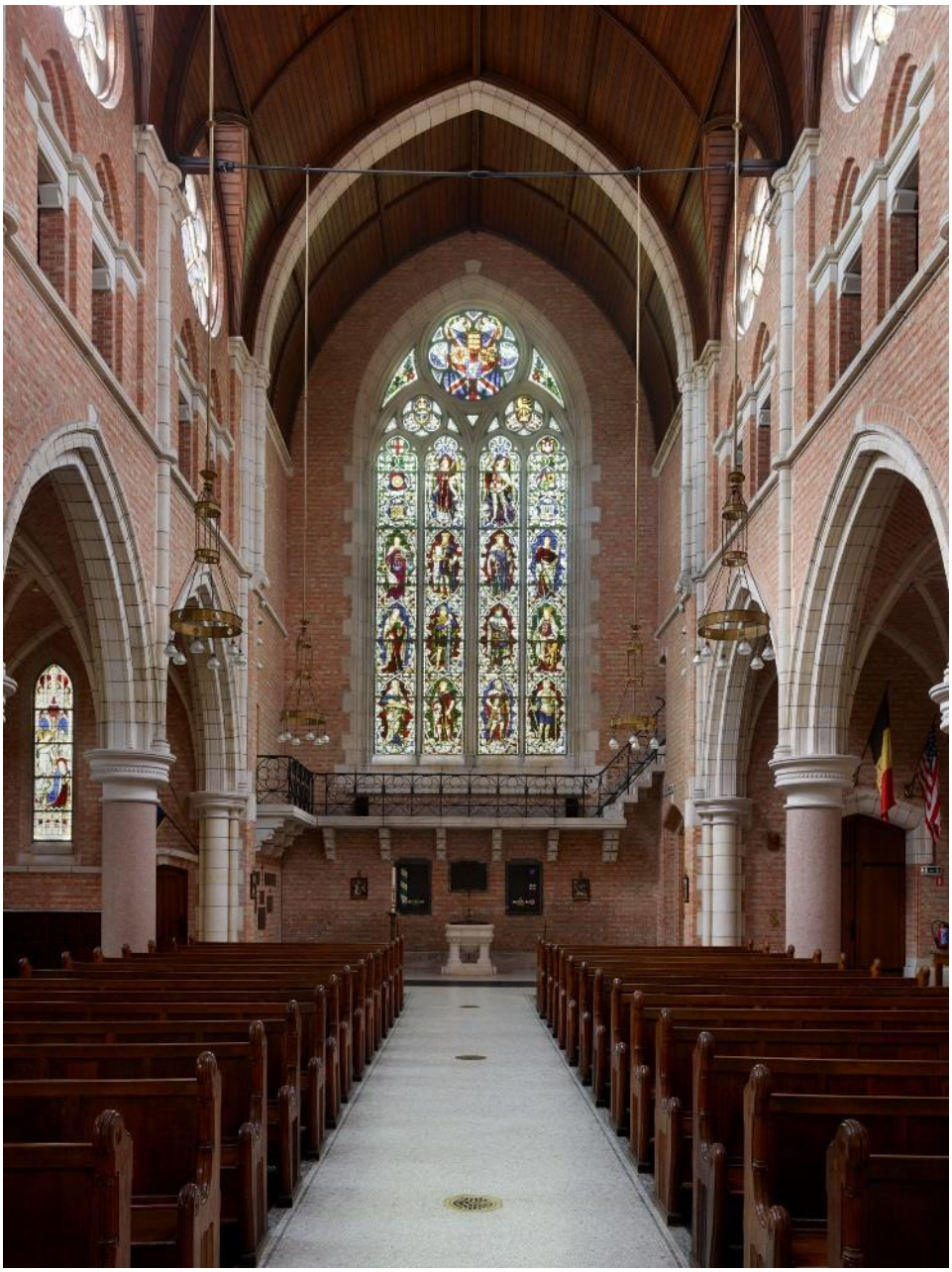

Fig. 41 – Middenbeuk, zicht naar het westen.

Beschrijving

De middenbeuk wordt bereikt via het toegangsportaal aan de straatzijde. De brede en hoge middenbeuk is een imposante ruimte die wordt verlengd in het (lagere) koor. Aan weerszijden bevinden zich de zijbeuken, afgebakend door scheibogen op monolithische zuilen van rode graniet. Hierboven bevinden zich de per twee gekoppelde spitsboogopeningen van het triforium met daarboven de lichtbeuk met cirkelvormige vensters (zie exterieur). De westgevel is nagenoeg volledig ingenomen door een monumentaal venster met gotisch maaswerk en glas-in-loodramen. Hier bevindt zich tevens het balkon, die vanuit de zuidelijke traptoren leidt naar de klokkentoren. Aan de westzijde bevindt zich ook het doopvont. Witte natuurstenen pilasters ter hoogte van de traveeën en witte natuurstenen bundelpijlers aan de uiteinden van de scheiboogarcaden, die respectievelijk worden

verlengd in de houten ribben van het spitstongewelf en de natuurstenen gordelbogen, zorgen voor een sterk verticaliserend effect.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Witte mozaïekvloer met waaiermotief en zwarte omboording.
- Houten parketvloeren met dambordpatroon ter hoogte van de kerkbanken.
- Grote rechthoekige metalen roosters met omboording in blauwe hardsteen, als onderdeel van de historische verwarmingsinstallatie. Gesitueerd rondom de kerkbanken van de middenbeuk.
- In het centrale gangpad zijn vier zeshoekige koperen roosters.

Muren/pijlers

- Onbeschilderd baksteenmetselwerk in kruisverband, in combinatie met witte natuursteen voor structurele en decoratieve elementen zoals een lage plint, bundelpijlers, scheibogen, pilasters en de (tussen)dorpels van het triforium, de gordelbogen, het balkon.
- Monolithische pijlers van rode graniet scheiden de middenbeuk van de zijbeuken.

Plafond

- Houten spitstongewelf met geprofileerde ribben. Steekkappen en metalen trekkers ter hoogte van de lichtbeuk. Het spitstongewelf wordt aan de oost- en koorzijde afgesloten door een gordelboog in witte natuursteen.

Glas-in-loodramen

- Westzijde: monumentaal spitsboogvenster met gotisch maaswerk en figuratieve glas-in-loodramen. Het raam is ontworpen door het Londense atelier Burlison & Grylls en werd onthuld op 24 april 1921 ter herdenking van de gesneuvelden van de Eerste Wereldoorlog. Verder verbeeldt het de wapens van het Verenigd Koninkrijk en de belangrijkste landen van het *Commonwealth*, de *Union Jack* (de vlag van het Verenigd Koninkrijk), de aartsengelen Gabriël en Michael, de vier Britse helden *King Alfred*, *King Arthur*, *King Oswald* en *Black Prince Edward*, omringd door Gerechtigheid, Hoop, Geloof en Moed, en de vier krijgsfiguren uit het Oude Testament Deborah, David, Jonathan en Judas Maccabeus.
  Dit is het enige glas-in-loodraam in de kerk dat na restauratie werd voorzien van voorzetbeglazing.
- De rondvensters van de lichtbeuk hebben glas-in-loodramen met geometrische vormen, in blank en gekleurd glas.

Binnenschrijnwerk

- Dubbele tudorboogvormige houten plankendeur naar het inkomportaal.
- Twee identieke tudorboogvormige houten plankendeuren op het balkon, die enerzijds toegang geven naar de traptoren, anderzijds naar de klokkentoren.

Interieuraankleding

- Zes luchters in geelkoper, opgehangen aan de metalen trekkers van het gewelf. De luchters bestaan uit koperen ringen, met driepasmotieven en glazen lampenkappen voor elektrische verlichting.

- Balkon van witte natuursteen op korbelen, met smeedijzeren borstwering met vierpasmotieven.
- Twee rijen houten kerkbanken, gevernist. Kerkbanken met afgeronde zijkanten en houtsnijwerk met driepas-, zuil- en bloemmotieven (zie cultuurgoederen).
- Doopvont uit witte natuursteen. Het bassin heeft een gelobde vorm en wordt ondersteund door vier zuilen, waarvan de vormgeving aansluit bij het kerkinterieur. Houten deksel met decoratief smeedijzeren beslag.
- Gedenktekens parochianen: rond het doopvont hangen (veelal koperen) gedenkplaten van overleden parochianen.
- Gedenktekens met toelichting over de wijding van het raam voor de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog: Koperen platen in een omlijsting van wit geaderde groene marmer.
- Gedenkteken met overzicht van alle *chaplains* van de Anglicaanse kerk te Antwerpen, vanaf 1530. Hedendaagse houten gedenkplaat met vergulde inscripties, vermoedelijk daterend van de jaren 1960.

Schadebeeld

- Vochtschade aan het baksteenmetselwerk en de witte natuursteen.

Fig. 42 – Doopvont.

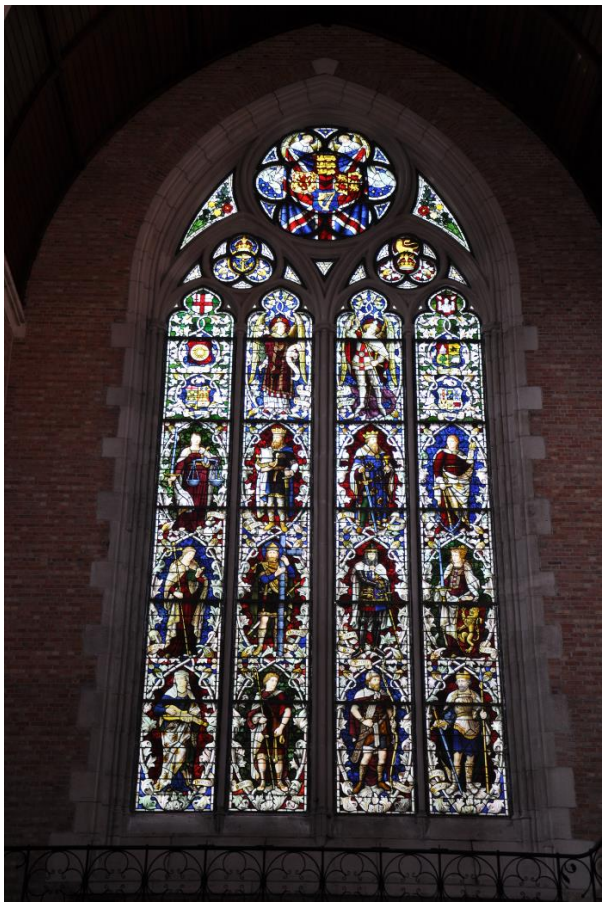

Fig. 43 - Glas-in-loodraam van de westgevel.

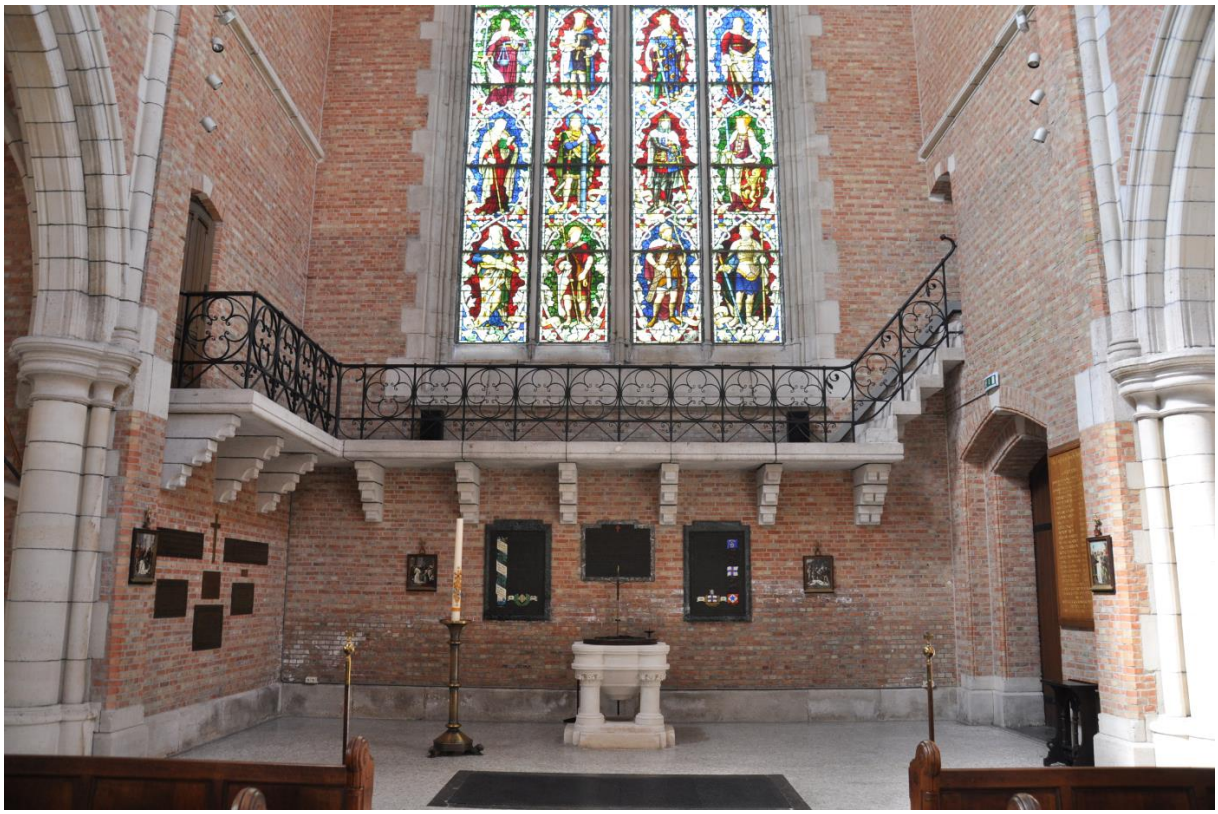

Fig. 44 - Middenbeuk, westelijke gevel met balkon en doopvont.

Fig. 45 - Mozaïekvloer en kerkbanken (zie cultuurgoederen).

Fig. 46 – Dubbele deuren van het inkomportaal en deur van het balkon naar de klokkentoren.

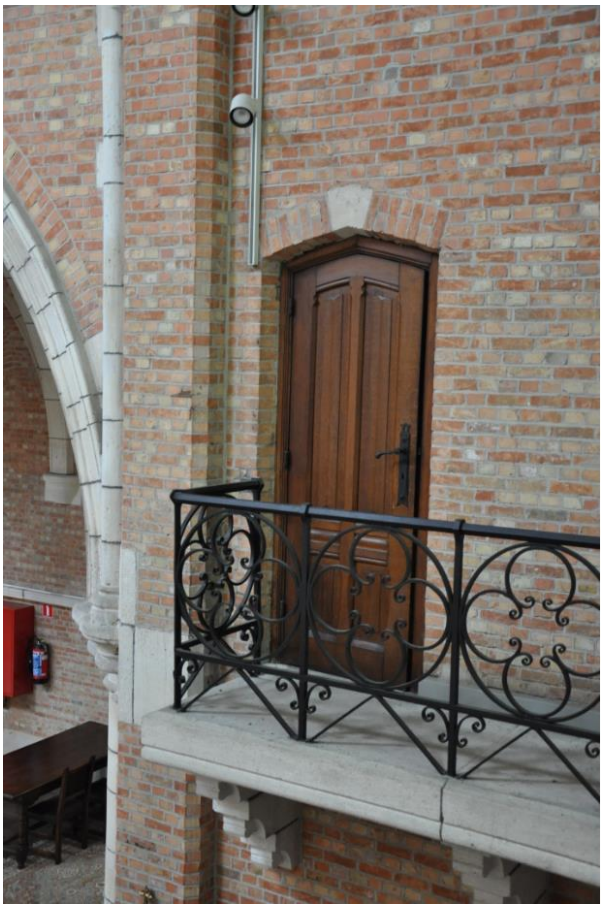

Fig. 47 - Deur van de traptoren naar het balkon.

Fig. 48 - De middenbeuk, zicht naar de noordelijke zijbeuk.

NOORDELIJKE ZIJBEUK

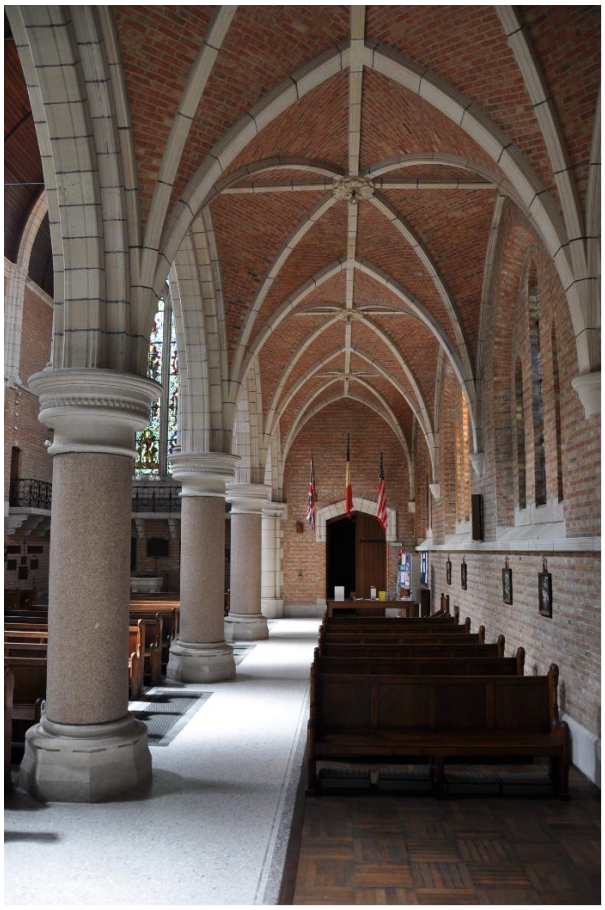

Fig. 49 – Noordelijke zijbeuk, zicht naar het inkomportaal.

Fig. 50 - In de sluitsteen ingewerkt verlichtingselement.

Beschrijving

De noordelijke zijbeuk ligt in het verlengde van het inkomportaal, waarlangs het tevens rechtstreeks toegankelijk is. Aan de koorzijde bevindt zich de Onze-Lieve-Vrouwkapel, gescheiden van de zijbeuk door drie treden en een smeedijzeren hekwerk (zie OLV-kapel). De zijbeuken zijn aanzienlijk lager dan de middenbeuk en zijn overwelfd met een kruisribgewelf. Aan de noordzijde verlicht door vier vensters met glas-in-loodramen, aan de zuidzijde gescheiden van de middenbeuk door een scheiboogarcade.

Vloeren

- Witte mozaïekvloer met waaiermotief en zwarte omboording.
- Houten parketvloer met dambordpatroon ter hoogte van de kerkbanken.

Muren/pijlers

- Onbeschilderd baksteenmetselwerk in kruisverband, in combinatie met witte natuursteen voor structurele en decoratieve elementen zoals een lage plint, bundelpijlers, scheibogen, deuromlijsting, afzaten van de vensters en de kruisribgewelven.
- Monolithische pijlers van rode graniet scheiden de middenbeuk van de zijbeuken (zie middenbeuk).

Plafond

- Bakstenen kruisribgewelven met witte natuurstenen ribben en gebeeldhouwde sluitsteen met bladmotieven en centraal verlichtingselement.

Glas-in-loodramen

- De zijbeuk wordt verlicht door vier vensters, elk bestaande uit drie gekoppelde lancetvensters gevat in een spitsboognis boven een natuurstenen afzaat die over de verschillende vensters doorloopt. De vensters zijn ingevuld met diverse glas-in-loodramen (van west naar oost)[33]:
    - 1.Glas-in-loodraam, geschonken aan de kerk in 2007 naar aanleiding van de 90ste verjaardag van de schenker. Vervaardigd door Atelier Mestdagh uit Gent.
    - 2. Niet figuratieve ruitvormige glas-in-loodramen.
    - 3. Glas-in-loodraam ter herinnering aan Lt. H.A. Debenham, die tijdens de Eerste Wereldoorlog sneuvelde. Voorstelling van een Troostende Christus, geflankeerd door Sint-Augustus, stichter van de Engelse kerk in 597 en Sint-Mellitus, bisschop van Londen.
    - 4. Glas-in-loodraam die de zuidpoolexpeditie van Captain Scott en zijn vier lotgenoten herdenkt. Het middenpaneel stelt Sint-Nicolaas voor, patroonheilige van de zeelieden, die een klassiek schip vasthoudt, in dit geval de “Terra Nova”. In de zijramen zijn Sint-Stephen en Sint-Alban afgebeeld. Het raam werd in juni 1914 onthuld.

Binnenschrijnwerk

- Dubbele tudorboogvormige houten plankendeur naar het inkomportaal.

Interieuraankleding

- Vier verlichtingselementen centraal ingewerkt in de met bladmotieven gebeeldhouwde sluitsteen van de kruisribgewelven, bestaande uit lampenkappen voor elektrische verlichting.
- Eén rij houten kerkbanken. Kerkbanken met afgeronde zijkanten en houtsnijwerk met driepas-, zuil- en bloemmotieven (zie cultuurgoederen).
- Gedenkteken voor de opvarenden van het schip Denbigh Castle overleden in 1913. Beige marmeren plaat met inscriptie, opgehangen met koperen bevestigingen.
- Gedenkteken voor de priester Charles Stong M.B.E. Koperen plaat in een marmeren omlijsting, verankerd aan de muur.
- Vijf kleine keramische tabletten met religieuze voorstellingen. Een kleine hedendaagse gedenkplaat (zonder erfgoedwaarde) herinnert aan de schenking: “These commemorative tablets were originally in St Pieter’s Chapel at the Missions to Seamen Van Schoonbekeplein Antwerp. They were moved tot his church in 1972.” (zie cultuurgoederen)
- Neogotische kruisweg (7/14 staties), geschonken aan de Sint-Bonifaciuskerk in 2012, na de bescherming als monument.

Schadebeeld

- Schade aan het baksteenmetselwerk en de witte natuursteen door waterinsijpeling.

[33] De locatie van de glas-in-loodramen is eveneens aangeduid op het grondplan aan het begin van dit hoofdstuk ‘Sint-Bonifaciuskerk - interieur’ (N 1-4).

Fig. 51 – Glas-in-loodraam noordelijke zijbeuk, nr. 1.

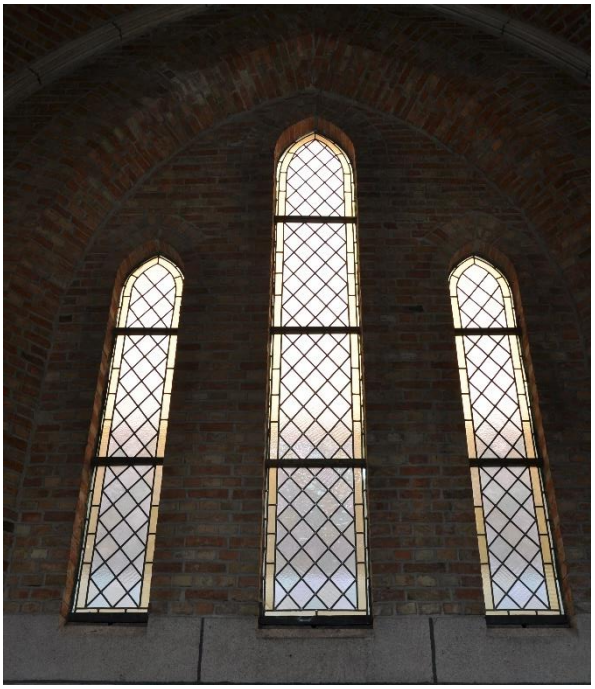

Fig. 52 – Glas-in-loodraam noordelijke zijbeuk, nr. 2.

Fig. 53 – Glas-in-loodraam noordelijke zijbeuk, nr. 3.

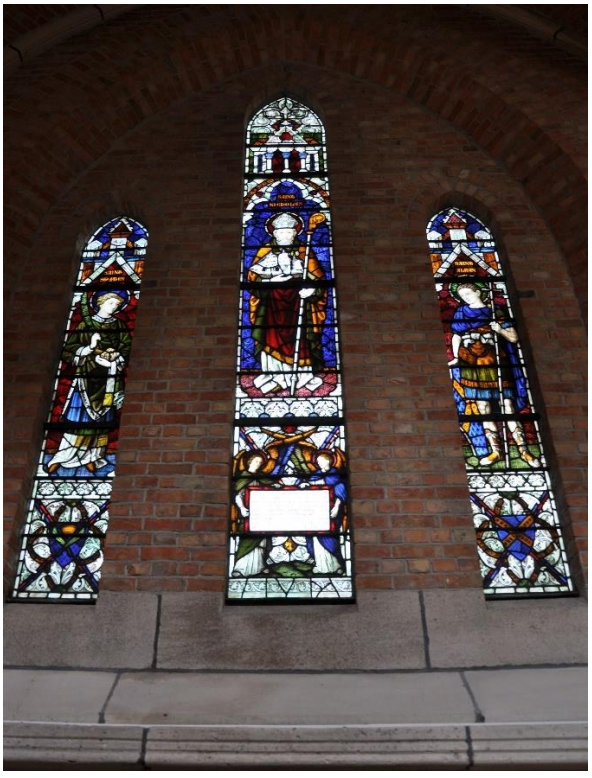

Fig. 54 – Glas-in-loodraam noordelijke zijbeuk, nr. 4.

Fig. 55 - Gedenkplaten ingewerkt in de muur van de noordelijke zijbeuk, met toelichting: "These commemorative tablets were originally in St Peter's Chapel at The Missions to Seamen, Van Schoonbekeplein Antwerp. They were moved tot his church in 1972".

Fig. 56 - Witte mozaïekvloer, met omboording en parketvloer met dambordpatroon.

ZUIDELIJKE ZIJBEUK

Fig. 57 – Zuidelijke zijbeuk, zicht op de tijdens de restauratie toegevoegde mindervaliden-ingang en nooduitgang.

Fig. 58 – Zuidelijke zijbeuk, zicht naar het westen met achterin de deur naar de traptoren.

Fig. 59 – Zuidelijke zijbeuk, zicht naar het oosten richting de orgelruimte.

Beschrijving

Wat de opbouw en materialiteit betreft is de zuidelijke zijbeuk identiek aan de noordelijke zijbeuk. De ruimte is eveneens overwelfd met een kruisribgewelf en wordt verlicht aan de zuidzijde door vier vensters met glas-in-loodramen. In de westelijke muur bevindt zich nog een smal spitsboograam. De zijbeuk wordt van de middenbeuk gescheiden door een scheiboogarcade. In de mozaïekvloer is een parketvloer ingewerkt waar zich de kerkbanken bevonden. Aan de westzijde is een deur die toegang geeft tot het traptorentje in de zuidwestelijke hoek van de kerk. Via dit traptorentje bereikt men de zolder van de zuidelijke zijbeuk, als ook het balkon aan de westzijde van het kerkinterieur, waarlangs de grote toren/ klokkentoren en de zolder van de noordelijke zijbeuk bereikt kunnen worden. Aan de koorzijde (oostzijde) wordt de zuidelijke zijbeuk verlengd in een orgelruimte, die gescheiden wordt van de zijbeuk door twee verhoogde treden en smeedijzeren hekwerk (zie orgelruimte). Achter deze orgelruimte bevindt zich de sacristie.
In 1992, na de sluiting van Britse legerbasis in de Kempen, werd het interieur van de Sint-Barbarakapel te Emblem (Ranst) geschonken aan de Sint-Bonifaciuskerk. Deze objecten werden opgesteld in het zuidelijke zijbeuk en omvatten onder meer een altaar met toebehoren, communiebank, enkele stoelen, een bidstoel, een glas-in-loodraam van het heilige Barbara en de gedenkplaat die verwijst naar de oprichting van de kapel in 1955 (zie cultuurgoederen).
Tijdens de restauratie van 2009-2011 werd een laterale toegang gemaakt onder het spitsboogvenster in de tweede travee, als nooduitgang en mindervalidentoegang.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Witte mozaïekvloer met waaiermotief en zwarte omboording.
- Houten parketvloer met dambordpatroon, op de oorspronkelijke locatie van de kerkbanken, nu ingericht met het interieur van de verdwenen Sint-Barbarakapel te Emblem (Ranst).

Muren/pijlers

- Onbeschilderd baksteenmetselwerk in kruisverband, in combinatie met witte natuursteen voor structurele en decoratieve elementen zoals een lage plint, bundelpijlers, scheibogen, deuromlijsting, afzaten van de vensters en de kruisribgewelven.
- Monolithische pijlers van rode graniet scheiden de middenbeuk van de zijbeuken (zie middenbeuk).

Plafond

- Bakstenen kruisribgewelven met witte natuurstenen ribben en gebeeldhouwde sluitsteen met bladmotieven en centraal verlichtingselement.

Glas-in-loodramen[34]

- De zijbeuk wordt verlicht door vijf vensters, vier in de zuidgevel en één in de westgevel. De vier vensters bestaand elk uit drie gekoppelde lancetvensters gevat in een spitsboognis boven een natuurstenen afzaat die over de verschillende vensters doorloopt. Het venster in de westgevel betreft een enkel lancetvenster. De vensters zijn ingevuld met diverse glas-in-loodramen (van west naar oost):
    - 1. (Westgevel) Glas-in-loodraam uit 1935 ter herinnering aan Mrs. Louise Hayman, met voorstelling van Maria-Boodschap (Annonciatie).
    - 2. Glas-in-loodraam verwijzend naar een Brits militair regiment (Royal Corps of Transport)[35], ontworpen door Antwerps glazenier Patrick De Jager (signatuur).
    - 3. Glas-in-loodraam ter herinnering aan Henry Westcott (1876-1960), met voorstelling van *Saint Winfrith*, geflankeerd door *Saint Wilfred, the apostle of Friesland*, en *Saint Willibrord, first bishop of Utrecht.*
    - 4. Glas-in-loodraam ter herinnering aan Llewelyn Even-Thomas (1860-1947) en familie, met voorstelling van *Saint-David,* geflankeerd door *Saint Teilo, bishop of Llandaff. VI Cent[ury],* en *Saint Padarn, bishop of Llanbadarn. VI Cent[ury].*
    - 5. Glas-in-loodraam ter herinnering aan priester Michael Neville Kearney, tijdens wiens priesterschap (1901-1910) de Sint-Bonifaciuskerk werd opgetrokken. Voorstelling van *Saint George*, geflankeerd door *Saint Andrew* en *Saint Patrick*.

Binnenschrijnwerk

- Tudorboogvormige houten paneeldeur naar de traptoren.
- Dubbele houten plankendeur naar de doorgang ten zuiden van de kerk (toegevoegd in 2009-2011), met dezelfde vormgeving als de deuren van het inkomportaal.

Interieuraankleding

- Vier verlichtingselementen centraal ingewerkt in de met bladmotieven gebeeldhouwde sluitsteen van de kruisribgewelven, bestaande uit lampenkappen voor elektrische verlichting.
- Neogotische kruisweg (7/14 staties), geschonken aan de Sint-Bonifaciuskerk in 2012, na de bescherming als monument.
- Interieur-elementen van de Sint-Barbarakapel te Emblem (Ranst): een altaar met toebehoren, een communiebank, enkele stoelen, een bidstoel, een glas-in-loodraam van het heilige Barbara en de gedenkplaat die verwijst naar de oprichting van de kapel in 1955 (zie cultuurgoederen).

Schadebeeld

- Geen schade.

[34] De locatie van de glas-in-loodramen is eveneens aangeduid op het grondplan aan het begin van dit hoofdstuk 'Sint-Bonifaciuskerk - interieur' (Z 1-5).

[35] The Royal Corps of Transport (RCT) was a British Army Corps established to manage all matters in relation to the transport of men and material for the Army and the wider Defence community. It was formed in 1965 and disbanded in 1993; its units and trades were amalgamated into the Royal Logistic Corps. The Depot and Training Regiment RCT was at Buller Barracks in Aldershot. (https://en.wikipedia.org/wiki/Royal_Corps_of_Transport, (geraadpleegd op 20.11.2019).

Fig. 60 – Glas-in-loodramen zuidelijke zijbeuk, nrs. 1, 2 en 3.

Fig. 61 – Glas-in-loodramen zuidelijke zijbeuk, nrs. 4 en 5.

ONZE-LIEVE-VROUWKAPEL

Fig. 62 – OLV-kapel, gezien vanaf de zijbeuk.

Fig. 63 – OLV-kapel, noordelijk glas-in-loodraam.

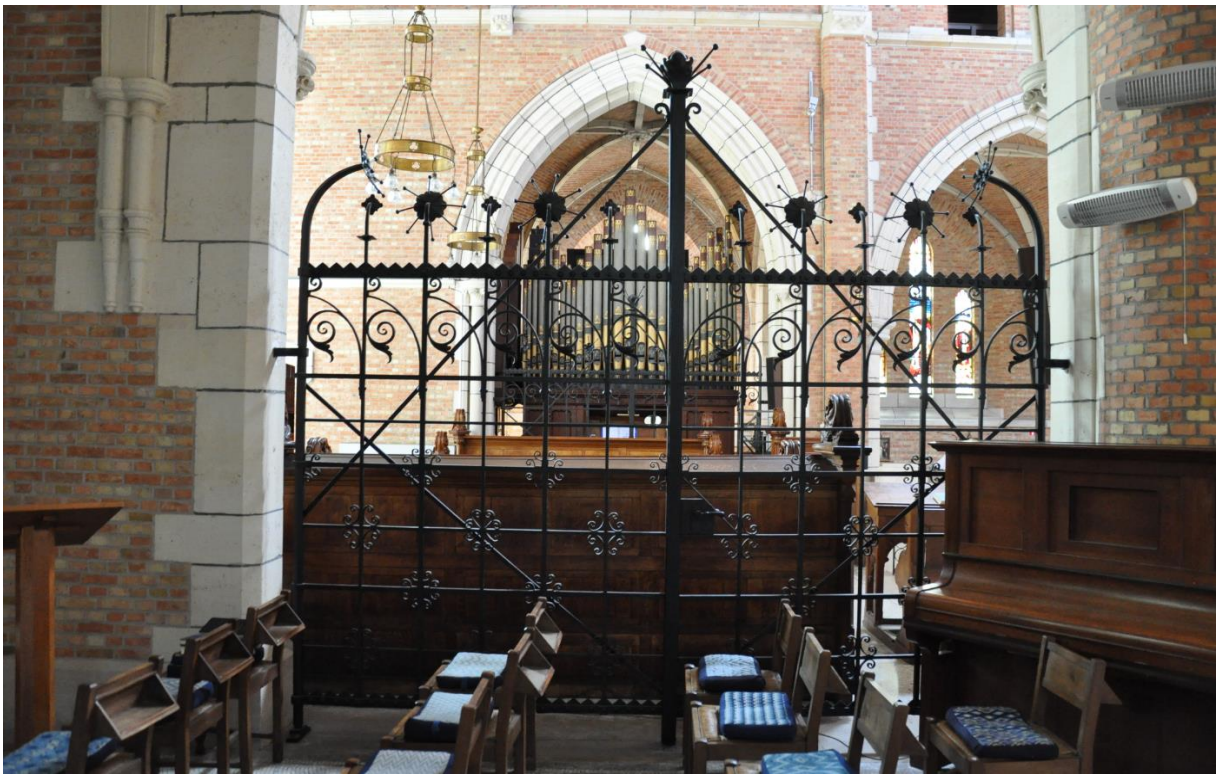

Fig. 64 – OLV-kapel, zicht naar het koor.

Beschrijving

De Onze-Lieve-Vrouwkapel bevindt zich in het verlengde van de noordelijke zijbeuk. De ruimte telt twee traveeën en sluit qua opbouw en materialiteit aan bij de zijbeuk. De ruimte is eveneens overwelfd met kruisribgewelven en wordt verlicht door twee vensters met glas-in-loodramen, één in de noordgevel en aan de koorsluiting (oostzijde). De kapel wordt gescheiden van de zijbeuk door drie natuurstenen treden en een smeedijzeren hekwerk. De spitsboogvormige opening naar het koor is eveneens ingevuld door decoratief smeedijzeren hekwerk. Een deur geeft toegang tot het hoogkoor.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Witte mozaïekvloer met waaiermotief en zwarte omboording.
- Verhoogde trede uit eikenhout, ter hoogte van het altaar.
- Treden van witte natuursteen.

Muren

- Onbeschilderd baksteenmetselwerk in kruisverband, in combinatie met witte natuursteen voor structurele en decoratieve elementen zoals een lage plint, omlijstingen van de spitsboogvormige doorgangen, deuromlijsting, afzaten van de vensters en de kruisribgewelven.

Plafond

- Bakstenen kruisribgewelven met witte natuurstenen ribben en gebeeldhouwde sluitsteen met bladmotieven, oorspronkelijk centraal voorzien van een verlichtingselement, nu met luchter (zie verder).

Glas-in-loodramen

- Noord: Het venster in de noordgevel is identiek aan de vensters in de aanpalende zijbeuk en bestaat uit drie gekoppelde lancetvensters gevat in een spitsboognis boven een natuurstenen afzaat. Glas-in-loodraam ter herinnering van Effie Lady Hertslet, onthuld in 1926, met voorstelling van Onze-Lieve-Vrouw met Kind, geflankeerd door *Saint Monica* en *Saint Cecilia.*
- Het venster aan de koorsluiting van de Onze-Lieve-Vrouwkapel betreft een spitsboogvenster met maaswerk en afzaat van witte natuursteen, opgebouwd uit drie lancetvensters en een roosvenster. Glas-in-loodraam ter herinnering van Muriel Emily Macrae (overleden 4 december 1910). De glas-in-loodramen stellen de zogenaamde *nativity scene* voor, de geboorte van Christus met aanbidding door de herders. Het radvenster bevat de voorstelling van een engel.

Binnenschrijnwerk

- Tudorboogvormige houten paneeldeur naar het koor.

Interieuraankleding

- Neogotische luchter van geelkoper en glas, met centrale kaarshouder. Vermoedelijk bevond zich ook hier oorspronkelijk een lampenkap voor elektrische verlichting, ingewerkt in de met bladmotieven gebeeldhouwde sluitsteen van het kruisribgewef. Het is onduidelijk wanneer deze werd vervangen door de huidige luchter, mogelijk reeds bij de plaatsing van het altaar in 1912.
- Decoratief smeedijzeren hekwerk met krul- en bloemmotieven, zwart geschilderd.

- Neogotisch altaar, gevernist hout met verguld houtsnijwerk bestaande uit zuilen, bloemmotieven en een Christus-monogram (IHS). Bovenaan voorzien van een geschilderd retabel met voorstelling van het Laatste Avondmaal en koperen plaat herinnerend aan de schenking van het altaar door de parochianen in juni 1912.
  Het altaar bevindt zich op een verhoogde houten trede en is vooraan voorzien van twee sober vormgegeven communiebanken bestaande uit smeedijzer en hout.
- Onze-Lieve-Vrouwbeeld op sokkel, met opschrift “NOTRE-DAME DES VICTOIRES”. Het beeld werd geschonken door de “Boys and Girls of St Georges Central School, Ramsgate whilst on holiday in August 1926 in memory of Effie, Lady Hertslet.” (zie cultuurgoederen).
- Middelgroot Onze-Lieve-Vrouwbeeld, geplaatst aan de ingang van de kapel. Beeld van witte natuursteen, afkomstig van de Kapel van de Zwarte Zusters aan de Grotesteenweg te Berchem. Het beeld werd geschonken aan de Sint-Bonifaciuskerk bij de verbouwing van de Zwarte Zusterskapel circa 2009, na de bescherming van de Sint-Bonifaciuskerk als monument.
- Koperen gedenkplaten (afkomstig van de voormalige Huidevetterskapel) en ingekaderd koperen altaarkruis (afkomstig van het oude altaar in de voormalige Huidevetterskapel).
- Gedenkteken voor John Ogilvy Magrae (1862-1934). Koperen plaat met marmeren omlijsting.

Schadebeeld

- Geen schade.

Fig. 65 - OLV-kapel, altaar met de communiebanken, het oostelijk glas-in-loodraam en de deur naar het koor.

ORGELRUIMTE

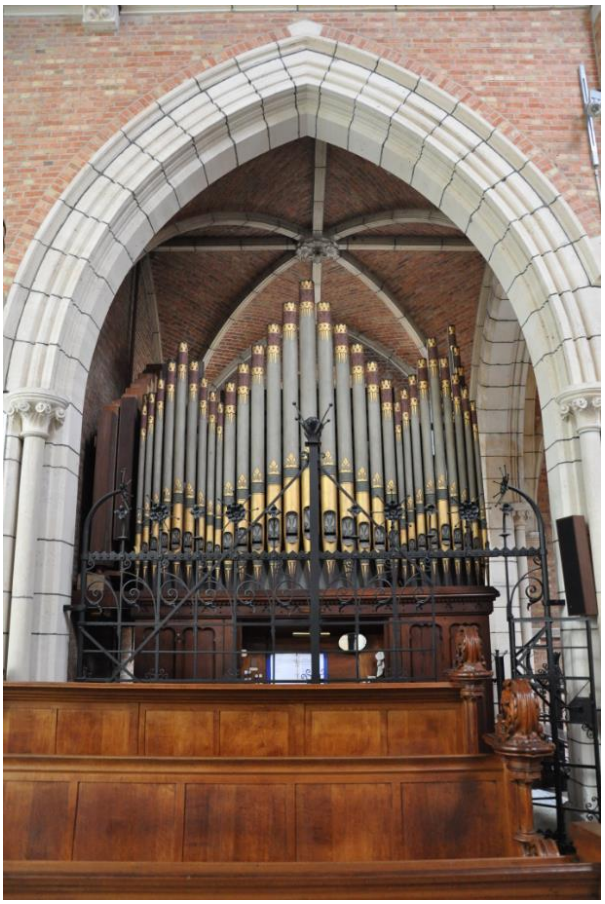

Fig. 66 – Zuidelijke zijbeuk, zicht naar het westen met achterin de deur naar de traptoren.

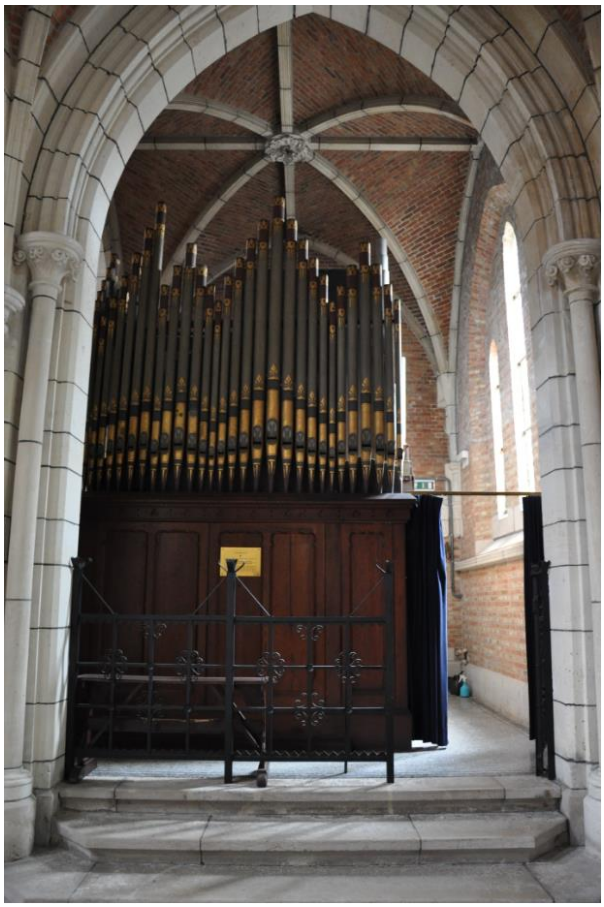

Fig. 67 – Zuidelijke zijbeuk, zicht naar het oosten richting de orgelruimte.

Beschrijving

De orgelruimte bevindt zich in het verlengde van de zuidelijke zijbeuk. De ruimte telt slechts één travee sluit qua opbouw en materialiteit aan bij de zijbeuk. De ruimte is eveneens overwelfd met een kruisribgewelf en wordt aan de zuidzijde verlicht door een venster met glas-in-loodramen. Net zoals bij de Onze-Lieve-Vrouwkapel wordt deze ruimte gescheiden van de zijbeuk door (in dit geval twee) natuurstenen treden en een smeedijzeren hekwerk. De spitsboogvormige opening naar het koor is eveneens ingevuld door decoratief smeedijzeren hekwerk. Achter het orgel is een deur naar de achterliggende sacristie. Het orgel dateert van 1873 en is afkomstig uit de voormalige Huidevetterskapel.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Witte mozaïekvloer met waaiermotief en zwarte omboording.
- Treden van witte natuursteen.

Muren

- Onbeschilderd baksteenmetselwerk in kruisverband, in combinatie met witte natuursteen voor structurele en decoratieve elementen zoals een lage plint, omlijstingen

van de spitsboogvormige doorgangen, deuromlijsting, afzaten van de vensters en de kruisribgewelven.

Plafond

- Bakstenen kruisribgewelven met witte natuurstenen ribben en gebeeldhouwde sluitsteen met bladmotieven en centraal verlichtingselement.

Glas-in-loodramen

- Het venster in de zuidgevel is identiek aan de vensters in de aanpalende zijbeuk en bestaat uit drie gekoppelde lancetvensters gevat in een spitsboognis boven een natuurstenen afzaat. Het venster is nauwelijks zichtbaar vanuit de kerk en is bijgevolg ingevuld met niet figuratieve ruitvormige glas-in-loodramen.

Binnenschrijnwerk

- Tudorboogvormige houten paneeldeur naar het koor.

Interieuraankleding

- Verlichtingselement centraal ingewerkt in de met bladmotieven gebeeldhouwde sluitsteen van het kruisribgewelf, bestaande uit een lampenkap voor elektrische verlichting.
- Orgel met polychroom beschilderde orgelpijpen, met klavier aan de zijde van het koor. Vervaardigd door Forster and Andrews uit Hull (Engeland) in 1873. Het orgel is afkomstig uit de oude Huidevetterskapel en werd bekostigd door giften van de parochianen.

Schadebeeld

- Geen schade. Het orgel werd gerestaureerd in 2001.

KOOR

Fig. 68 - Koor.

Beschrijving

Het éénbeukige koor telt drie traveeën en wordt van de middenbeuk gescheiden door een natuurstenen koorafsluiting met ingewerkte ambo (spreekgestoelte) en die centraal is voorzien van een poortje in decoratief smeedijzeren hekwerk. Het koor is verder opgedeeld in twee zones, gescheiden door een verhoogde trede met communiebank. Vooraan in de eerste zone bevinden zich de koorbanken en kerkmeesterbanken. Deze eerste zone wordt van de aanpalende Onze-Lieve-Vrouwkapel en de orgelruimte gescheiden door smeedijzeren hekwerk (zie eerder). De tweede altaarzone bevat de deuren naar de Onze-Lieve-Vrouwkapel en de sacristie, en het altaar dat zich drie treden hoger bevindt. Achter het altaar zijn vier later ingebrachte mozaïekpanelen. Rechts van het altaar bevinden zich vier gebeeldhouwde nissen, ingewerkt in de zuidelijke muur.

Het koor wordt verlicht door een gevelhoge vensterpartij, bestaande uit vier lancetvensters met daarboven een groot radvenster, alle met witte natuurstenen omlijstingen, samen gevat in een rondboogvormige nis in het baksteenmetselwerk van de muur. Het altaar wordt geflankeerd door twee tudorboogvormige vensters met maaswerk en omlijsting van witte natuursteen. Beide vensters zijn ingevuld met glas-in-loodramen.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Witte mozaïekvloer met waaiermotief en zwarte omboording.
- Treden van witte natuursteen.

Muren

- Onbeschilderd baksteenmetselwerk in kruisverband, in combinatie met witte natuursteen voor structurele en decoratieve elementen zoals een lage plint, scheibogen, pilasters en sierlijsten, de gordelboog naar de middenbeuk, omlijstingen, het altaar en de achterliggende wand met mozaïekwerken, de muurnissen aan de zuidzijde.
- Vier nissen in de zuidelijke muur van het koor, uitgewerkt in gebeeldhouwde witte natuursteen, met smalle pijlers en pilasters die een hoofdgestel dragen met driepassen. Drie nissen dienen als zitbank en één kleinere nis is voorzien van twee bassins voor het liturgisch vaatwerk.
- Onder het grote koorvenster zijn in 1925 vier driepasvormige nissen van witte natuursteen aangebracht, voorzien van glasmozaïekpanelen naar ontwerp van het Londens atelier Jones Powell & Sons. De mozaïeken stellen Lof en Aanbidding voor, voorgesteld door engelen met muziekinstrumenten en wierookvaten.

Plafond

- Houten spitstongewelf met geprofileerde ribben. Metalen trekkers ter hoogte van de traveeën. Het gewelf is iets lager dan dat van de middenbeuk en wordt gedragen door een natuurstenen kwartholle sierlijst met klossen.

Glas-in-loodramen

- Oost: Het oorspronkelijke koorraam, een schenking van de toenmalige penningmeester van de kerk Mr. Evan Thomas, werd vernield tijdens een bombardement in 1914. Na de Eerste Wereldoorlog liet dezelfde schenker het huidige glas-in-loodraam plaatsen. Het is onduidelijk of dit een exacte kopie van het oorspronkelijke raam betreft. Het betreft een gevelhoge vensterpartij, bestaande uit vier lancetvensters met daarboven een groot radvenster, alle met witte natuurstenen omlijstingen, samen gevat in een rondboogvormige nis in het baksteenmetselwerk van de muur. In het roosvenster wordt Christus Koning voorgesteld, omringd door de vier Evangelisten en daarrond twaalf figuren (Mozes, Jacob, Ezechiel, Malachias, Johannes de Doper, Daniel, Samuel, David, Jeremias, Jonas, Osee en Isaias). In de vier onderliggende lancetvensters zijn scènes uit het leven van Christus afgebeeld (namelijk acht medaillons met de Passietaferelen, de Verrijzenis, Hemelvaart en Pinksteren).
- Noord en zuid: twee gelijkaardige tudorboogvormige vensters met wit natuurstenen maaswerk en omlijsting. Ze vensters zijn opgebouwd uit twee lancetvensters met daarboven een complex maaswerk met verschillende (gedeeltelijke) roosvensters. De

vensters zijn ingevuld met niet-figuratieve glas-in-loodramen, ruitvormig voor de lancetvensters en met geometrische motieven voor de radvensters.

Binnenschrijnwerk

- Twee tudorboogvormige houten deuren naar de Onze-Lieve-Vrouwkapel en de sacristie.

Interieuraankleding

- Vier luchters en twee wandarmaturen in geelkoper, opgehangen aan de metalen trekkers van het gewelf en aan de muur. Deze verlichtingselementen bestaan uit koperen ringen, met driepasmotieven en glazen lampenkappen voor elektrische verlichting.
- Natuurstenen koorafsluiting met ingewerkte ambo (spreekgestoelte) en centraal voorzien van een poortje in decoratief smeedijzeren hekwerk. De witte natuursteen is voorzien van gebeeldhouwde panelen met driepasmotieven.
- Communiebank: zwart geschilderd decoratief smeedijzer met houten bovenzijde.
- Eikenhouten koorbanken en kerkmeesterbanken, aan beide zijden van het koor. De meubels hebben afgeronde zijkanten en houtsnijwerk met driepas-, zuil- en bloemmotieven (zie cultuurgoederen).
- Levensgroot beeld van Sint-Bonifacius uit witte natuursteen, geschonken door Sir Cecil Hertslet, de Britse Consul-Generaal. Dit beeld is een vast interieurelement aangezien beeld en sokkel verankerd zijn in de natuurstenen plint van de muur en omdat de omtrek van het beeld in de originele mozaïekvloer is weergegeven.
- Gedenkteken dat herinnert aan de inwijding van de kerk op 22 april 1910 en de toewijding aan *Saint Boniface*. Koperen plaat met inscriptie: *"This Church is dedicated to the Glory of God and in honour of St. Boniface, English missionary to North and Central Europe, Apostle of Germany and Archbishop of Mainz; born at Crediton, Devon, A.D. 680, martyred near these shores June 5th, 755. Consecrated April 22nd 1910."*

Schadebeeld

- Geen schade.

Fig. 69 – Koor, eerste gedeelte met koorbanken.

Fig. 70 – Koor, tweede gedeelte met altaar.

Fig. 71 – Koor, zuidelijke muur met vier nissen.

Fig. 72 - Koor, glas-in-loodramen oostzijde.

Fig. 73 – Koor, niet-figuratieve glas-in-loodramen noord- en westzijde.

SACRISTIE

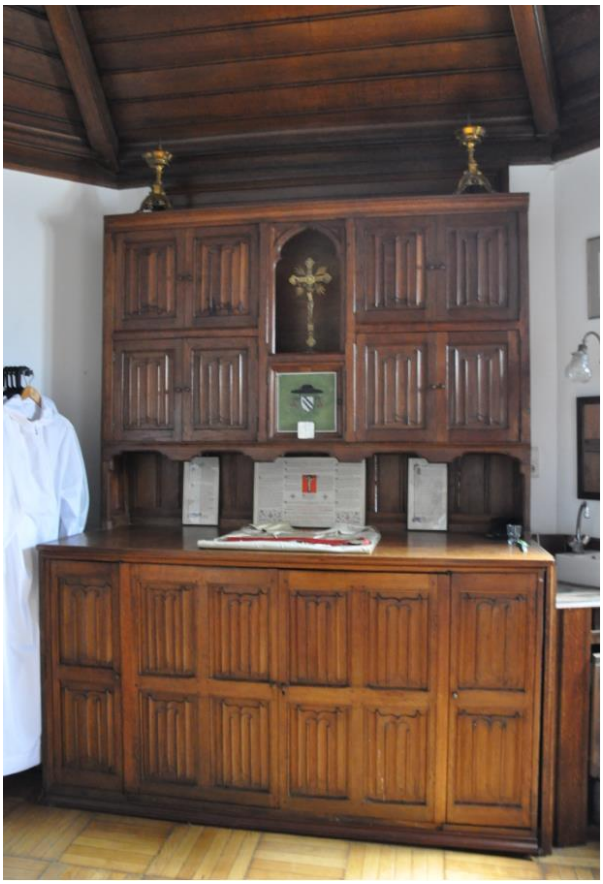

Fig. 74 – Sacristie, credens.

Fig. 75 – Sacristie, zicht op de blaasbalg op de kast.

Fig. 76 – Sacristie, met de deuren naar het koor (links) en naar het sas naar de ontmoetingsruimte (rechts).

Beschrijving

De sacristie is een relatief kleine ruimte van één travee breed en één travee lang, met één afgeschuinde hoek aan zuidoostelijke zijde. De sacristie is aan drie zijden toegankelijk, resp. via de orgelruimte, het koor en de ontmoetingsruimte. Laatstgenoemde deur gaf oorspronkelijk uit op een klein portaal, die toegang gaf tot een toilet en een buitendeur. Omstreeks het midden van de 20ste eeuw (zeker vóór 1957) is de sacristie verbonden met de in 1914 gebouwde ontmoetingsruimte (zie eerder). Hierbij werden het portaal, het toilet en de buitentrap afgebroken. De sacristie wordt verlicht door twee natuurstenen kruisvensters met glas-in-loodramen, waarvan vandaag alleen het bovenlicht van het zuidelijke raam nog licht toelaat. De overige ramen zijn afgedekt, omdat zich hierachter de later aangebouwde toiletten bevinden. Het venster aan de afgeschuinde hoek (zuidoostelijke zijde) is volledig afgeschermd door een op maat gemaakte sacristie-credens. Aan de overzijde, in de noordwestelijke hoek bevindt zich een marmeren schouwmantel. De blaasbalg van het orgel in de aanpalende orgelruimte bevindt zich op een kast in de sacristie. Het losse meubilair dat niet oorspronkelijk of zonder erfgoedwaarde is, wordt niet besproken.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Houten parketvloer met dambordpatroon (geplaatst in vierkanten van 34,5cm x 34.5cm).

Muren

- Wit geschilderd pleisterwerk.

Plafond

- Plafond van het lessenaarsdak met donker geverniste houten beplanking, met geprofileerde kooflijst.

Glas-in-loodramen

- Zuid en zuid-oost: twee identieke natuurstenen kruisvensters, aan de binnenzijde uitgewerkt met een houten beplanking en omlijsting. De vensters zijn ingevuld met niet-figuratieve glas-in-loodramen, met ruitvormige motieven.

Binnenschrijnwerk

- Drie turdorboogvormige houten deuren naar de orgelruimte, het koor en de ontmoetingsruimte.

Interieuraankleding

- Sacristie-credens (type buffetkast) van gevernist hout, bestaande uit een brede basis en een minder diep bovendeel met centrale tudorboognis met vast geelkoperen kruisbeeld. Het meubel is gedecoreerd met neogotisch houtsnijwerk, met name van briefpanelen. Deze kast werd in de sacristie geplaatst na de restauratie van 2009-2011.
- Twee eenvoudige vaste houten kasten, donkerbruin gevernist. Later aangebracht (zonder erfgoedwaarde).
- Marmeren schouwmantel (Rouge Royal marmer).
- Houten bureau, met neogotisch houtsnijwerk (zie cultuurgoederen).

Schadebeeld

- Geen schade.

KLOKKENTOREN

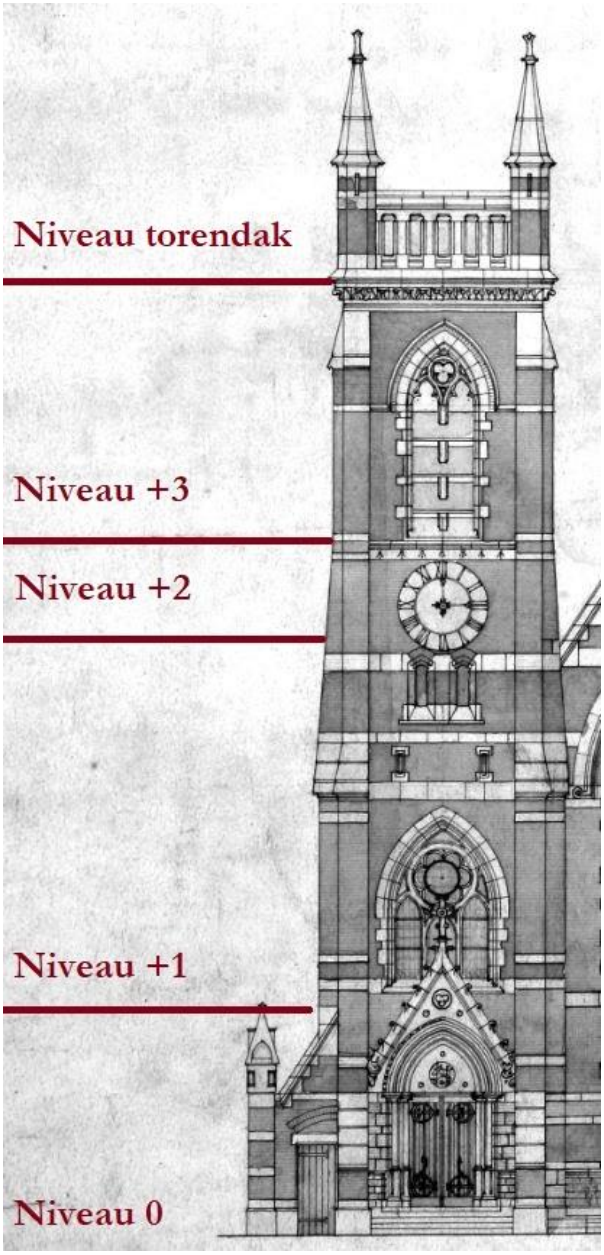

Beschrijving

De klokkentoren aan de straatzijde is decentraal ingeplant in het verlengde van de noordelijke zijbeuk. De toren is opgebouwd uit vier niveaus:

Niveau 0

Het gelijkvloers bevat het toegangsportaal van de kerk.

Niveau +1

De eerste verdieping, bereikbaar via het balkon aan de westzijde van het kerkinterieur, is een hoge open ruimte met bordestrappen die leiden naar boven en toegang geven tot de zolder van de noordelijke zijbeuk.

Niveau +2

Tweede verdieping bestaat uit een platform waarlangs, via een sas en steektrap, de zolder van de middenbeuk en het koor bereikt kunnen worden.

Niveau +3

De derde verdieping tenslotte, bedoeld als locatie voor de luidklokken, bestaat uit een open ruimte. Vanaf de tweede verdieping leidt een systeem van trappen en ladders naar het torendak.

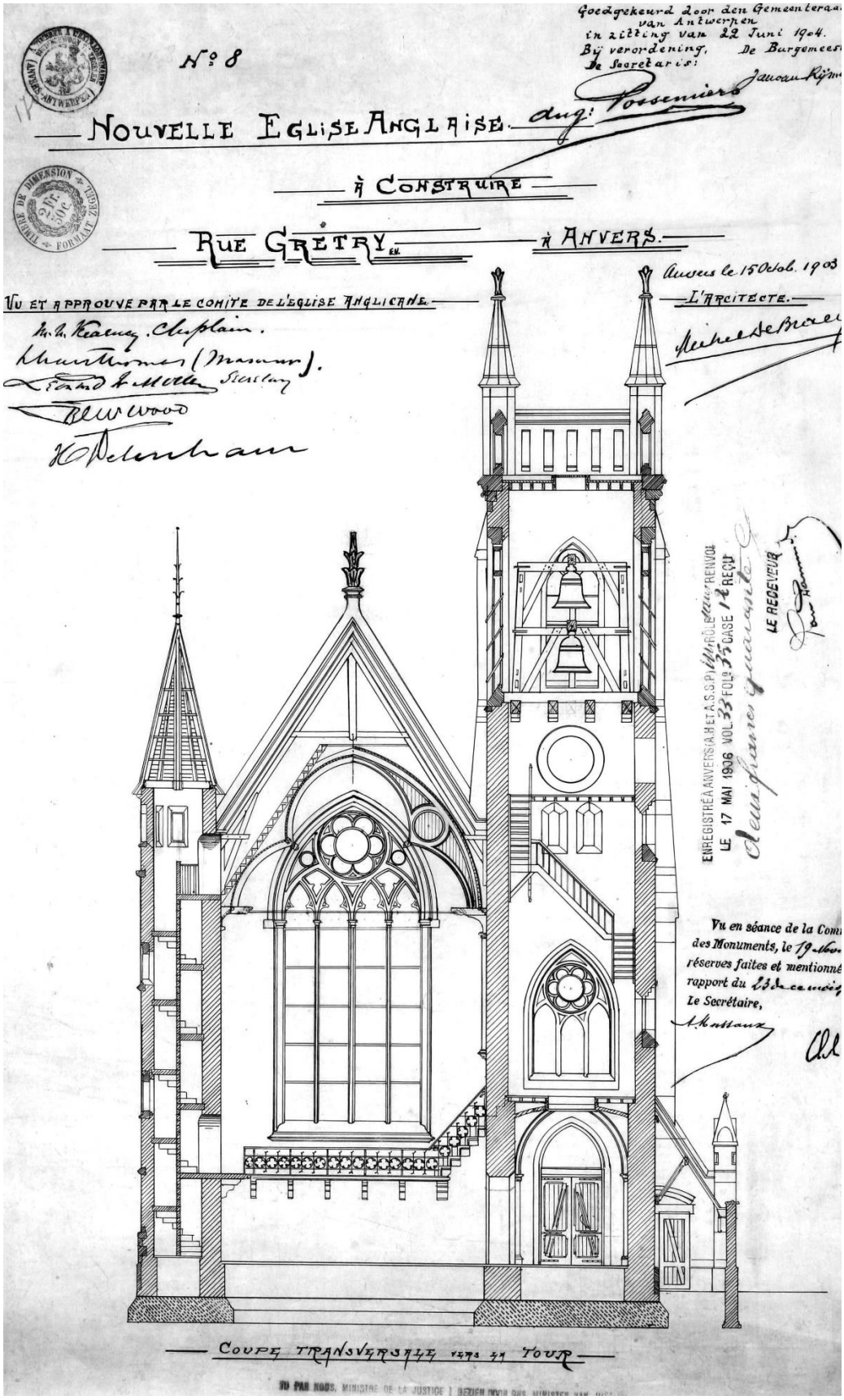

Fig. 77 - Ontwerptekening door M. De Braey uit 1903, doorsnede net achter de straatgevel. De voorziene luidklokken zijn er nooit gekomen. (Archief Provincie Antwerpen).

KLOKKENTOREN NIVEAU 0: INKOMPORTAAL

Fig. 78 – Toegangsdeur naar de kerk.

Fig. 79 – Mozaïekvloer.

Fig. 80 – Stergewelf met centraal het luik voor het naar boven hijsen van de luidklokken. (Afbeeldingen inkomportaal verkregen van Mevr. Ann Turner, kerkfabriek Sint-Bonifacius).

Beschrijving

De gelijkvloerse verdieping van de klokkentoren wordt ingenomen door het inkomportaal. De hoge overwelfde ruimte is toegankelijk vanaf de straatzijde en geeft via twee dubbele deuren uit naar de kerk. Het netgewelf wordt centraal doorbroken door een ronde uitsparing, waar zich het luik bevindt voor het naar boven hijsen van de luidklokken. De in het ontwerp voorziene luidklokken (en het torenuurwerk) zijn echter nooit gerealiseerd.

Erfgoedelementen

Vloeren

Witte mozaïekvloer met waaiermotief en zwarte omboording.

Muren

Onbeschilderd baksteenmetselwerk in kruisverband, in combinatie met witte natuursteen voor structurele en decoratieve elementen zoals een lage plint en de consoles ter ondersteuning van het gewelf.

Plafond

Bakstenen netgewelven met witte natuurstenen ribben. Het gewelf wordt centraal doorbroken door een ronde uitsparing, waar zich het luik bevindt voor het naar boven hijsen van de luidklokken.

Binnenschrijnwerk

- Eén tudorboogvormige dubbele houten toegangsdeur (zie exterieur).
- Twee turdorboogvormige dubbele houten deur naar de kerk (zie middenbeuk en noordelijke zijbeuk).

Schadebeeld

- Geen schade.

KLOKKENTOREN NIVEAU +1

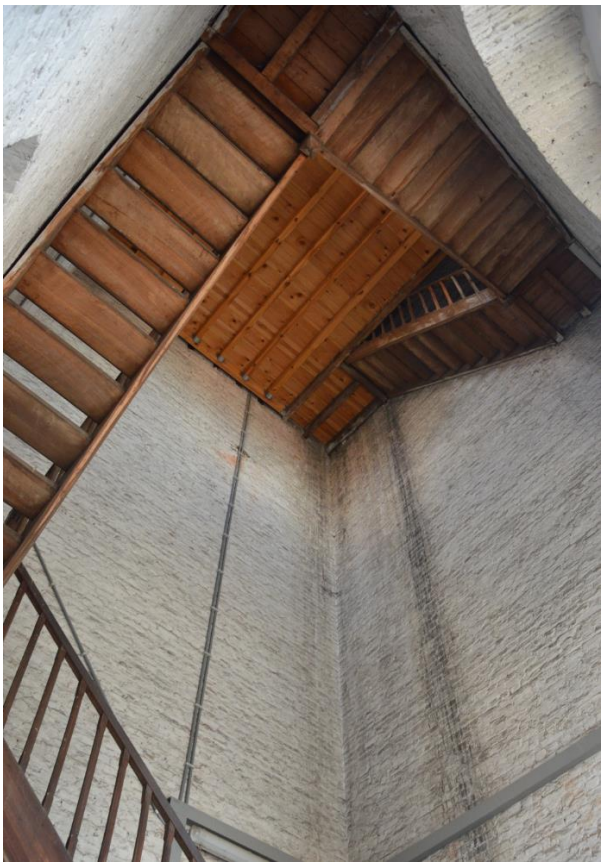

Fig. 81 – klokkentoren (+1), bordestrap.

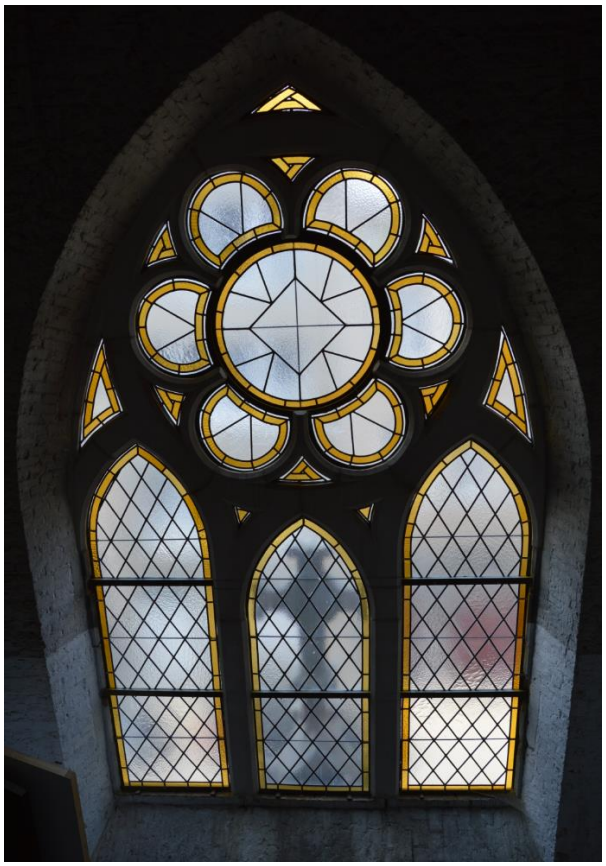

Fig. 82 – Klokkentoren (+1), spitsboogvenster in de voorgevel met niet-figuratieve glas-in-loodramen.

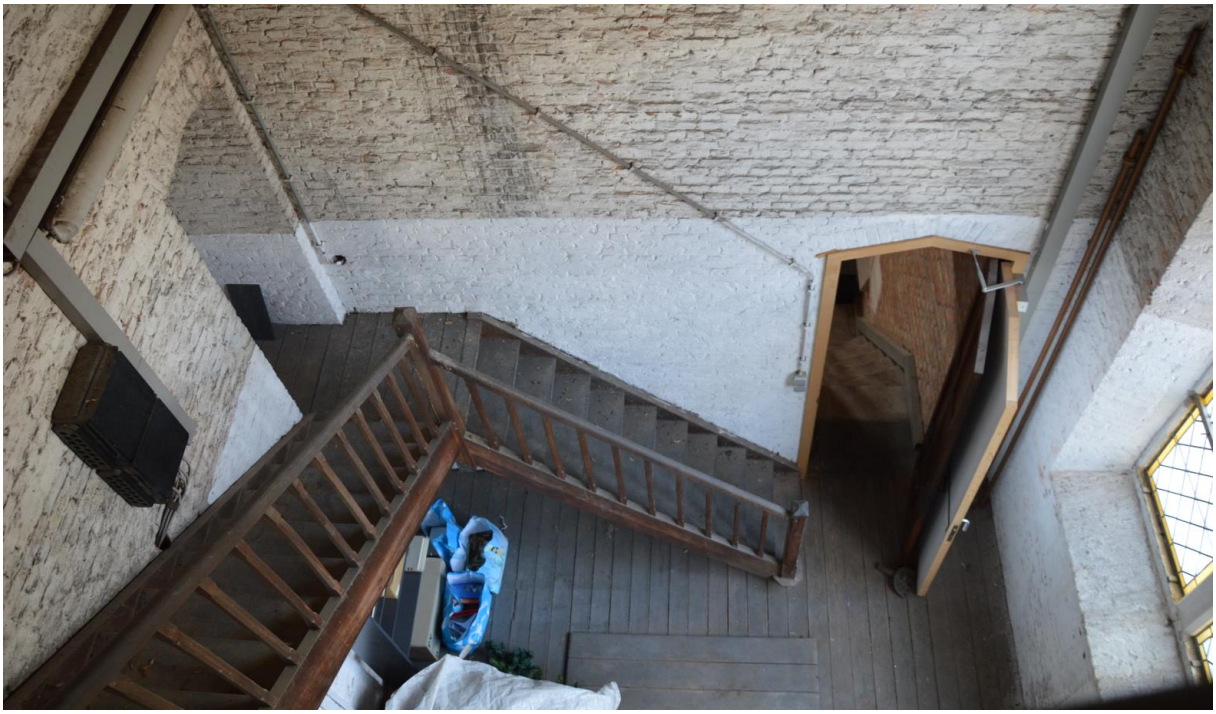

Fig. 83 - Klokkentoren (+1), links toegang tot de zolder van de noordelijke zijbeuk, rechts de toegang vanaf het balkon aan de westzijde van de middenbeuk.

Beschrijving

De tweede geleding, bereikbaar via het balkon aan de westzijde van het kerkinterieur, is een hoge open ruimte met bordestrappen langs de buitenmuren. Het eerst bordes geeft toegang tot de zolder van de noordelijke zijbeuk.

Erfgoedelementen

Vloeren

Houten plankenvloer, met centraal met luik.

Muren

Wit geschilderd baksteen metselwerk.

Plafond

Houten balkenzoldering van de bovenliggende verdieping (vernieuwd tijdens de restauratie van 2009-2011).

Glas-in-loodramen

- West: Groot spitsboogvenster boven de hoofdingang van de kerk. Witte natuurstenen maaswerk, met dagkanten en afzaat in baksteenmetselwerk. De vensters zijn ingevuld met niet-figuratieve glas-in-loodramen, met ruitvormige motieven.
- West en noord: in totaal zes kleine getoogde vensters, met dagkanten en afzaat in baksteenmetselwerk. Houten schrijnwerk met niet-figuratieve glas-in-loodramen, met ruitvormige motieven.

Binnenschrijnwerk

- Eén turdorboogvormige houten deur naar de kerk, aan de binnenzijde voorzien van een brandwerende deur (branddeur: zonder erfgoedwaarde).
- Eén tuderboogvormige brandwerende deur naar de zolder van de noordelijke zijbeuk (branddeur: zonder erfgoedwaarde).

Interieuraankleding

- Bordestrap, geplaatst langs de buitenmuren. Gevernist hout, functionele vormgeving.

Schadebeeld

- De vloer is licht vervuild door stof.
- Het verfwerk is sterk vervuild door stof, druipsporen van (oude) waterinfiltratie. De witte verflaag werd alleen in de onderste zone opgefrist.
- De bordestrap is stabiel, maar hangt op verschillende plaatsen schuin af. De trap is sterk vervuild door stof, duivenmest en oppervlakteschimmel.

KLOKKENTOREN NIVEAU +2

Fig. 84 - Klokkentoren (+2), deur naar het sas waarlangs de zolders van middenbeuk en koor worden bereikt.

Beschrijving

De derde geleding bestaat uit een houten platform waarlangs, via een sas en steektrap, de zolder van de middenbeuk en het koor bereikt kunnen worden. Boven de derde geleding leidt een systeem van trappen en ladders naar het torendak (zie niveau +3).

Erfgoedelementen

Vloeren

Houten plankenvloer (vernieuwd tijdens de restauratie van 2009-2011).

Muren

Wit geschilderd baksteen metselwerk.

Plafond

Houten balkenzoldering van zware moerbalken. Grotendeels open, behalve een klein houten platform, bereikbaar via een houten ladder (vernieuwd tijdens de restauratie van 2009-2011).

Binnenschrijnwerk

- Twee steigergaten met omlijsting van witte natuursteen.
- Eén rondboogvormige deuropening met brandwerende deur naar de zolder het sas, dat leidt naar de zolder van de middenbeuk en het koor (branddeur: zonder erfgoedwaarde). De oorspronkelijke houten plankendeur is gedemonteerd en wordt nog ter plaatse bewaard.

Interieuraankleding

- Borstwering van de bordestrap van de onderliggende geleding. Gevernist hout, functionele vormgeving.

Schadebeeld

- De vloer, het verfwerk, de balken zijn sterk vervuild door stof en duivenmest.
- De borstwering van de trap is aangetast door oppervlakteschimmel.

KLOKKENTOREN NIVEAU +3

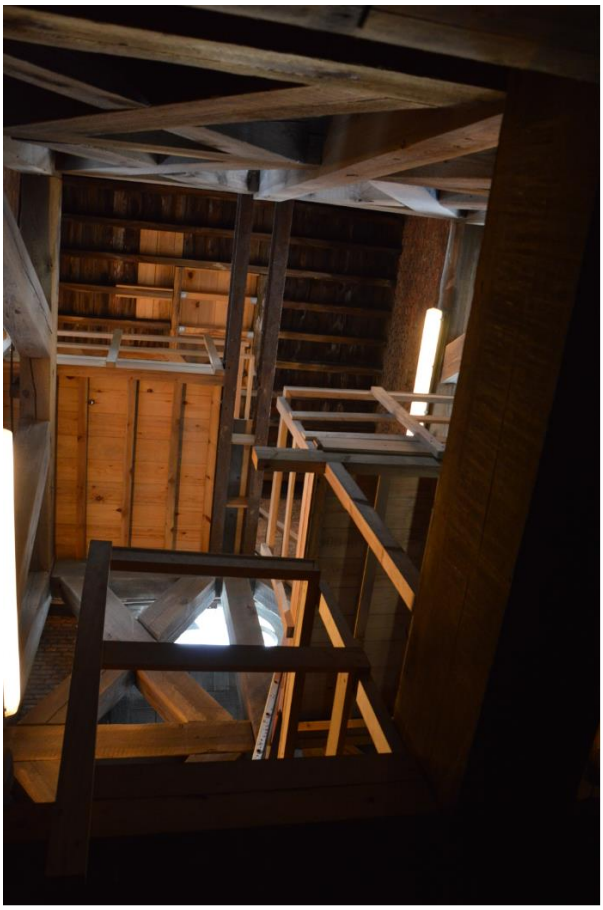

Fig. 85 – klokkentoren (+3), systeem van ladders en tussenplatformen leidend naar het torendak.

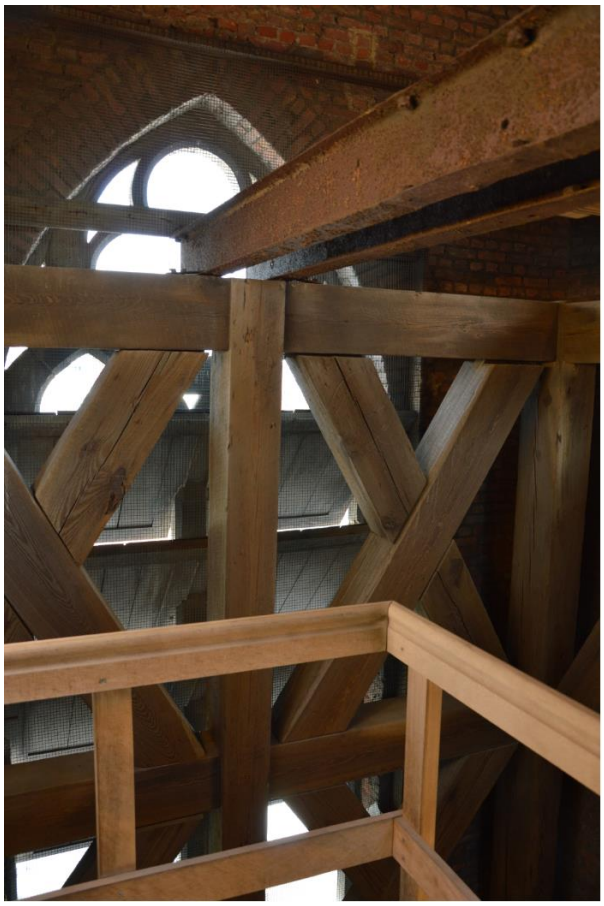

Fig. 86 – Klokkentoren (+3), galmgaten en de eikenhouten klokkenstoel met roeste stalen balken.

Beschrijving

De vierde geleding bestaat uit een open ruimte. Vanaf de derde geleding leidt een systeem van ladders en tussenplatformen naar het torendak. Ter hoogte van de galmgaten is tegen de buitenwanden een klokkenstoel opgebouwd, een zware eikenhouten stellage, met centraal twee stalen balken, bedoeld om luidklokken te dragen.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Drie platformen, verbonden met ladders. De houten plankenvloeren en borstweringen werden vernieuwd tijdens de restauratie van 2009-2011.

Muren

- Onbeschilderd baksteen metselwerk.

Plafond

- Houten balkenzoldering van het platte torendak (gedeeltelijk vernieuwd tijdens de restauratie van 2009-2011).

Raam- en deuropeningen

- Vier spitsboogvormige galmgaten, met galmborden, afgedekt met duivenwering.

Interieuraankleding

- Ter hoogte van de galmgaten is tegen de buitenwanden een klokkenstoel opgebouwd: een zware eikenhouten stellage met centraal twee stalen balken, bedoeld om luidklokken te dragen.
- In één hoek loopt de koperen regenpijp van het torendak.

Schadebeeld

- De vloeren van de platformen en de balken zijn vervuild door stof en duivenmest.
- De stalen balken zijn zwaar verroest.

ZOLDER ZIJBEUK NOORD EN ZUID

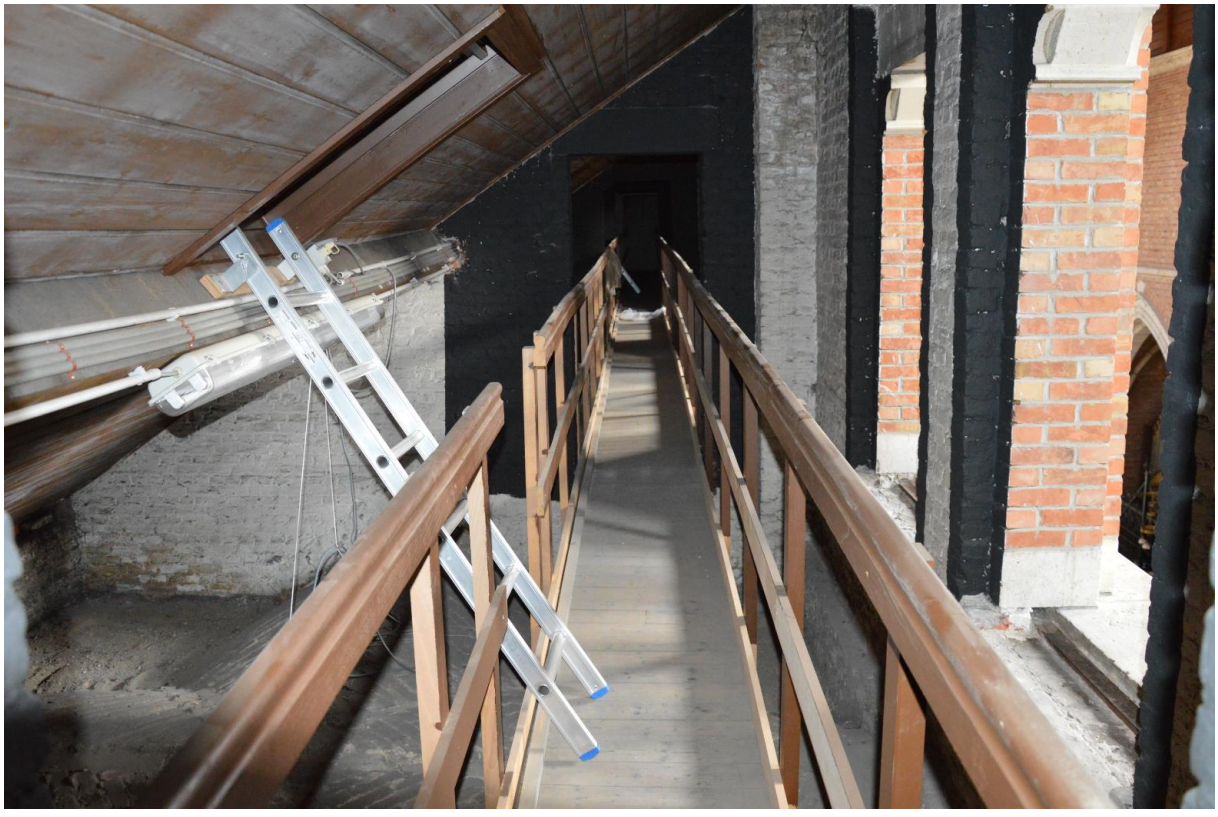

Fig. 87 - Zolder van de noordelijke zijbeuk.

Beschrijving

De zolder van de noordelijke zijbeuk is toegankelijk via de tweede geleding van de klokkentoren. De zolder van de zuidelijke zijbeuk is toegankelijk via het traptorentje.
Beide zolders staan via de openingen van het triforium in rechtstreekse verbinding met de middenbeuk. De langwerpige zolderruimtes onder lessenaarsdaken bestaan uit opeenvolgende ruimtes, geritmeerd per travee, en lopen door tot boven de Onze-Lieve-Vrouwkapel en de orgelruimte. Boven de gewelven is een houten loopbrug aangebracht. Recente aluminium ladders gevent toegang tot de dakvlakramen (zonder erfgoedwaarde).

Erfgoedelementen

Vloeren

Bovenzijde van de kruisribgewelven van de zijbeuken, de kapel en de orgelruimte.

Muren

Baksteen metselwerk, gedeeltelijk wit en zwart geschilderd.

Plafond

Houten beplanking.

Raam- en deuropeningen

Getoogde openingen tussen de opeenvolgende zolderruimtes, per travee.

Interieuraankleding

- Houten loopbrug, met borstwering.
- Boven de kapel hangt een ijzeren contragewicht (met inscriptie “F.P”)

Schadebeeld

- De vloeren van de platformen loopbrug en de gewelven zijn licht vervuild door stof.
- Het verfwerk van de muren is vervuild door (oude) vochtschade, druipsporen en stof.
- Oppervlakteschimmel op de houten bebording van het plafond.
- Het ijzeren contragewicht is roest.
- De metalen doken, zichtbaar onderaan de openingen van het triforium, vertonen roestvorming.

ZOLDER MIDDENBEUK EN KOOR

Fig. 88 – Zolder middenbeuk, zicht naar het oosten.

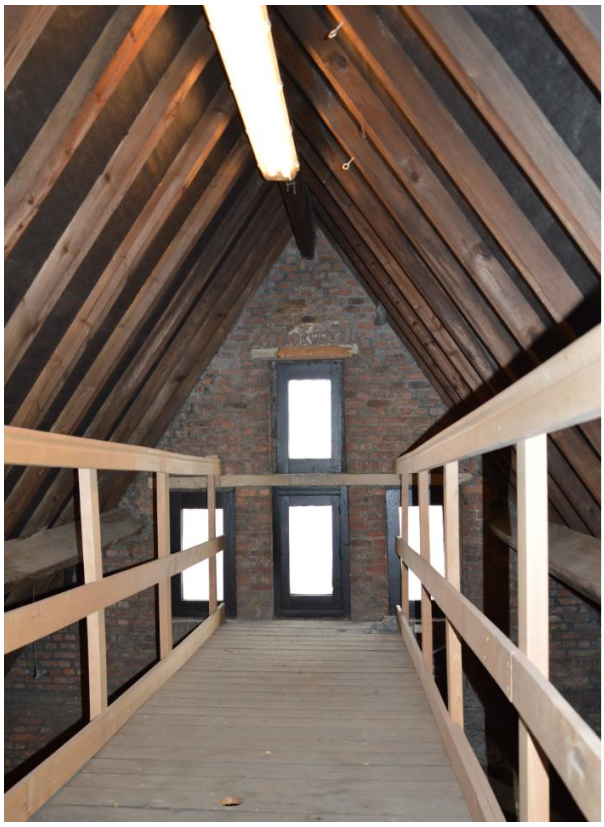

Fig. 89 – Zolder koor, oostgevel.

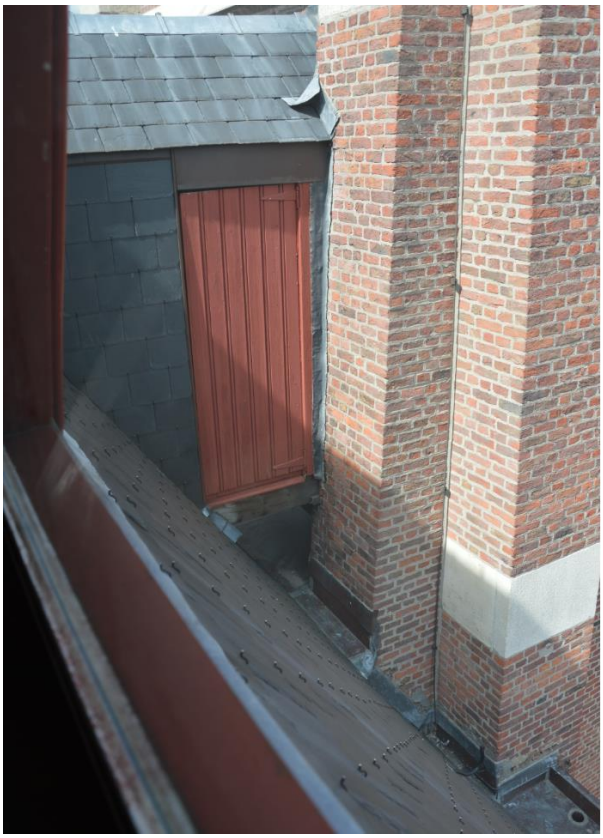

Fig. 90 – Het sas tussen de klokkentoren (+2) en de zolder van de middenbeuk en het koor, exterieur.

Fig. 91 – Het sas tussen de klokkentoren (+2) en de zolder van de middenbeuk en het koor, interieur.

Beschrijving

De zolder van de middenbeuk en het koor zijn toegankelijk via de derde geleding van de klokkentoren. Een sas met steektrap leidt naar het westelijke uiteinde van de zolder. In dit sas zijn twee deuren die toegang geven tot het dak. De zolderruimte wordt opgedeeld door twee tussenmuren ter hoogte van de gordelbogen in het kerkinterieur. De zolder van het koor ligt een trede lager.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Bovenzijde van het houten spitstongewelf, tijdens de restauratie van 2009-2011 voorzien van isolatie.

Muren

- Onbeschilderd baksteenmetselwerk.

Plafond/dakstructuur

- Houten dakspanten, met in de muren verankerde gordingen, kepers. Tijdens de restauratie van 2009-2011 is het dak voorzien van een onderdak.

Raam- en deuropeningen

- Eén rondboogvormige en één spitsboogvormige opening met bakstenen rollagen, in de tussenmuren ter hoogte van de gordelbogen in het kerkinterieur.
- Driehoekige dakkapellen (zie exterieur).
- West: oculus met bakstenen rollaag en blank glas.
- Oost: vier rechthoekige vensteropeningen met houten latei en eenvoudig houten schrijnwerk met blank glas.
- Sas: twee houten plankendeuren, rood geschilderd aan de buitenzijde.
- Eén brandwerende (zie klokkentoren, niveau +2).

Interieuraankleding

- Houten loopbrug, met borstwering.

Schadebeeld

- De loopbruggen en gordingen zijn vervuild door duivenmest (oud schadebeeld).
- Het baksteenmetselwerk van de muren is plaatselijk vervuild door druipsporen.
- De houten latei van het bovenste venster in de oostgevel is sterk aangetast door de grote klopkever (vermoedelijk niet-actieve aantasting).
- De muurankers zijn verroest.
- De twee deuren in het sas die uitgeven op het dak moeten voorzien worden van een valbeveiliging.
- Op enkele plaatsen zijn gaten in het onderdak.

TRAPTOREN

Fig. 92 – Traptoren),gezien vanaf de houten steektrap naar de zolder van de zuidelijke zijbeuk.

Fig. 93 – Traptoren, luik naar de dakgoot van de zuidelijke zijbeuk.

Fig. 94 – Traptoren, vensters onder de dakrand; afbrokkelend pleisterwerk.

Beschrijving

De traptoren bevindt zich in de zuidwestelijke hoek van de kerk, in de oksel tussen het middenschip en de zuidelijke zijbeuk. De traptoren is toegankelijk vanuit deze zijbeuk en geeft achtereenvolgens uit op: het balkon dat leidt naar de klokkentoren; de zolder van de zuidelijke zijbeuk, bereikbaar via een extra houten steektrap; en de dakgoot van het dak van de middenbeuk.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Witte mozaïekvloer.

Muren

- Bepleisterd baksteenmetselwerk.

Plafond/dakstructuur

- De toren heeft een open plafond met een zichtbare houten dakstructuur. Een deel van de dakstructuur en de volledige houten bebording werden vernieuwd tijdens de restauratie van 2009-2011.

Raam- en deuropeningen

- Smalle vensters, met rood geschilderd houten schrijnwerk en niet-figuratieve glas-in-loodramen. (Drie langs de trap + aan de bovenzijde van de toren die is uitgewerkt als een lantaarn met rondom identieke vensters.
- Twee tudorboogvormige houten deuren (naar de zijbeuk en naar het balkon).
- Eén rood geschilderd houten luik (naar de dakgoot van de zijbeuk).

Interieuraankleding

- Blauwe hardstenen splittrap.
- Houten steektrap.

Schadebeeld

- De traptoren is licht vervuild door stof en in mindere mate duivenmest.
- Bovenaan de toren, onder de vensters van de ‘lantaarn’ brokkelt het pleisterwerk van de muren af.
- De metalen staaf bovenaan de trap, die dient als borstwering, vertoont roestvorming.

STOOKKELDER

Fig. 95 – Stookkelder, zicht naar het oosten.

Fig. 96 – Stookkelder, zicht naar het westen.

Fig. 97 - Toegang tot de stookkelder vanaf de tuin (zie exterieur).

Beschrijving

De stookkelder voor de verwarmingsinstallatie bevindt zich onder de Onze-Lieve-Vrouwkapel en is alleen langs de buitenzijde toegankelijk (zie exterieur). Deze kelder is specifiek voor deze functie ontworpen, getuige de ronde bakstenen schoorsteen die boven het dak van de kapel uitsteekt.

Erfgoedelementen

Vloeren

Rood keramische tegelvloer, gedeeltelijk bedekt met cementvloer.

Muren

Beschilderd baksteenmetselwerk.

Plafond

Beschilderde bakstenen troggewelven met metalen liggers.

Raam- en deuropeningen

- Eén getoogde houten deur.
- Eén getoogd houten raam, tweedelig. Wit geschilderd.

Interieuraankleding

- Verwarmingsinstallatie op gas (zonder erfgoedwaarde).

Schadebeeld

- De rood keramische tegelvloer is gedeeltelijk bedekt met een cementvloer en is sterk vervuild.
- De muren zijn sterk vervuild. Het voegwerk van de buitenmuur (oostzijde) is verzand.
- De metalen liggers van de troggewelven vertonen roestvorming.

3.3. Pastorie (Vicarage)

3.3.1 Indeling en algemene kenmerken

Aan drie zijden vrijstaande pastoriewoning (of *vicarage*) met een gevelbreedte van drie bij drie traveeën. Het onderkelderde hoofdvolume telt twee bouwlagen en een zolderverdieping, onder een complexe leien bedaking. Aan de noordzijde bevindt zich de eenlaagse aanbouw van de veranda. Dit volume schermt tevens de dienstkoer af, die toegankelijk is via een steegje langs de noordzijde van de pastorie. Aan de dienstkoer bevindt zich het voormalige buitentoilet. Tegen de achtergevel (oostzijde) is eveneens een kleine eenlaangse aanbouw (wasplaats en toilet).

Het exterieur van de pastorie wordt gekenmerkt door een **complexe volumetrie**. Deze wordt bekomen door een de vele in- en uitsprongen in de gevelvlakken, de combinatie van tuitgevels met lijstgevels en een (semi-)torenvolume op vierkant grondplan aan de zuidelijke hoek. De complexe leien bedaking bestaat uit een combinatie van een zadeldak, schilddaken en een tentdak, gecombineerd met (zeven) rijk uitgewerkte schoorstenen. Centraal aan de achtergevel bevindt zich een klimmend dakraam. De lagere aanbouwen hebben een dakbedekking van koper. Lijstgevels en toren zijn voorzien van een houten kroonlijst op klossen.

De architecturale uitwerking van deze nagenoeg vrijstaande villa bevat verwijzingen naar de cottagestijl, die wordt gekenmerkt door een pittoreske uitstraling die wordt bekomen door het gebruik van een onregelmatige plattegrond, gecombineerd met een veelheid aan in- en uitsprongen, erkers, loggia's en terrassen. De daken zijn complex, overkragend en bestaan uit een combinatie van verschillende dakvormen met dakkapellen, torenvormen en sterk uitgewerkte schoorstenen. Elke gevel is anders uitgewerkt, met een veelheid aan venster- en deurtypes. Behalve het verwantschap met de cottagestijl zijn tevens stijlelementen ontleend hernomen uit de neogotiek, in het bijzonder de rond- en tudorboogvormige boogvelden van de vensters met driepasmotieven. En historiserende stijlelementen zoals de kruisvensters, tuitgevels, baksteenfriezen, etc. Deze vormentaal wordt hernomen in de architecturale uitwerking van de kerk, waardoor beiden een duidelijke stilistische eenheid vertonen.

Niettegenstaande de speelse geveluitwerking en complexe volumetrie, heeft de pastorie een vrij regelmatige indeling en een **traditionele dubbelhuisopstand**. Het nagenoeg vierkant grondplan wordt opgedeeld door een centrale gang die uitgeeft op de traphal. Deze bordestrap bedient alle verdiepingen. Op het gelijkvloers bevindt zich links het salon met aansluitend de veranda. Rechts is een kleine bureau of ontvangstruimte (*parloir*). Hiernaast bevindt zich de ruime eetkamer, met bow window uitkijkend op de pastorietuin. Aan de overzijde van de gang bevindt zich de keuken, die via een kleine aanbouw in verbinding staat met de dienstkoer. Op het einde van de gang bevindt zich de wasplaats met toilet (*lavatoire*). De eerste verdieping bevat vier ruime slaapkamers (waarvan één met aanpalende doucheruimte) en een badkamer. Zowel de douchekamer als badkamer zijn vernieuwd (zonder erfgoedwaarde). Op de zolderverdieping bevinden zich de voormalige slaapkamers voor het dienstpersoneel. Het betreft vier kamers, die per twee onderling verbonden zijn. In de zolderkamer van de toren bevindt zich een waterreservoir voor het zogenaamde Amerikaanse pompsysteem, dat voorzag in stromend water in de woning.

De originele kleurstelling van het interieur is wellicht gewijzigd. Lambriseringen, stucplafonds, etc. zijn doorgaans wit overschilderd, maar hadden mogelijk een rijkere uitwerking.

Het houten schrijnwerk vertoont een aantal gemeenschappelijke kenmerken voor de volledige woning. Alle binnenschrijnwerk, zowel de deuren, de binnenramen als de binnenzijde van het ramen en deuren, etc. is voorzien van een beschilderde geprofileerde omlijsting. De deuren zijn paneeldeuren, beschilderd en voorzien van koperen klinken. De ramen zijn voorzien van spanjoletten. In tegenstelling tot de kerk, had de pastorie vermoedelijk aanvankelijk geen centraal verwarmingssysteem, getuige de aanwezigheid van een kolenkelder, een schouwmantel in elke ruimte en het feit dat alle radiatorbuizen in opbouw zijn uitgevoerd.

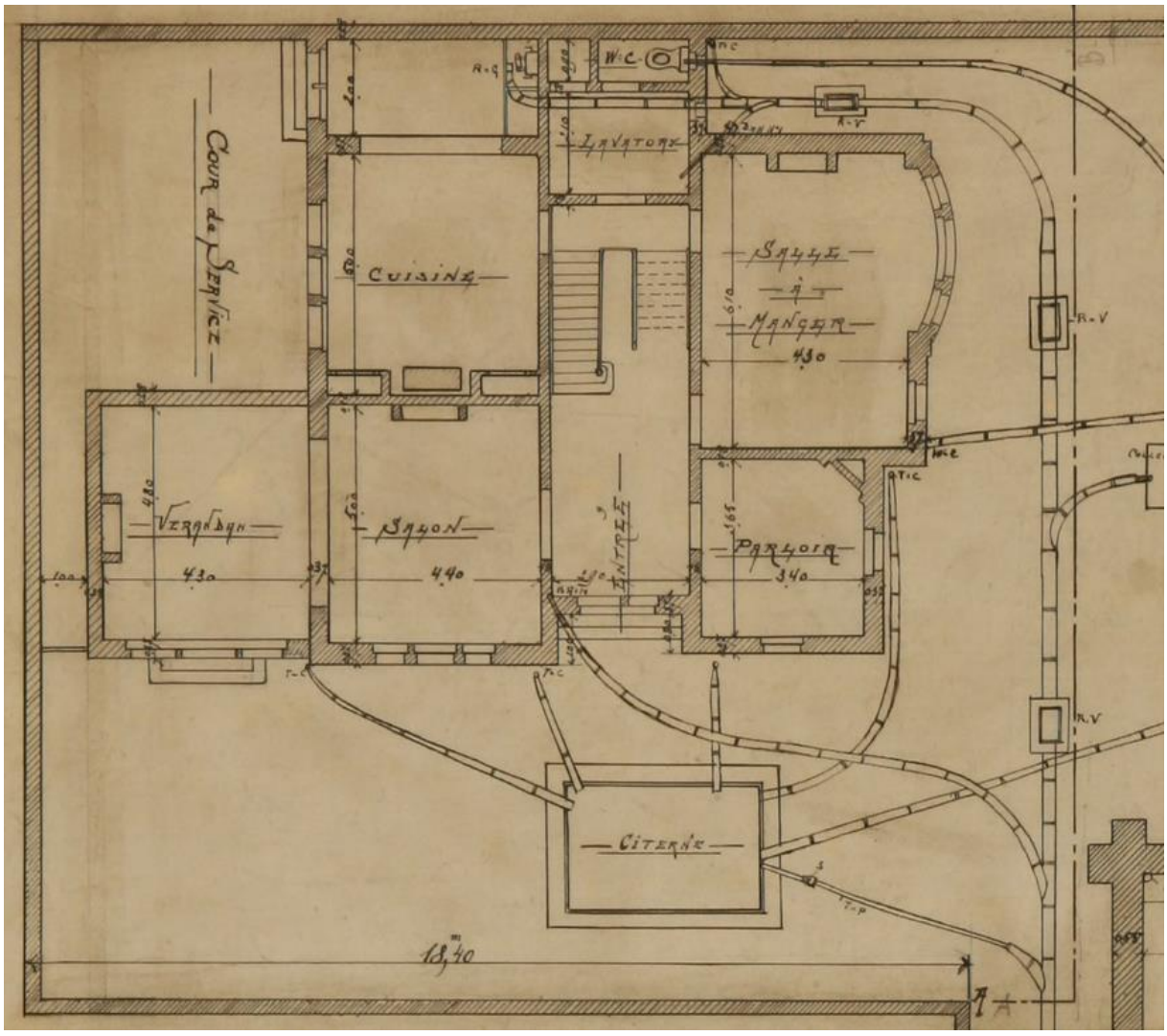

Fig. 98 – Ontwerptekening door M. De Braey uit 1903 voor de pastorie (Archief Provincie Antwerpen).

3.3.2 Exterieur - gevels

Beschrijving

Het gevelparement bestaat uit baksteenmetselwerk in kruisverband, met gebruik van witte natuursteen (Pouillenay en Lavaux) voor kruisvensters, lateien en dorpels, waterlijsten, lekdrempels, schouderstukken en gevelbekroningen (dekstenen en topstukken), als ook voor uitwerking van de schoorstenen. Het baksteenmetselwerk wordt verlevendigd door onder meer een omlopend rondboogfries met muizentandlijst in de bovenste geleding van het torenvolume. Maar ook de blinde attiek boven de verdiepte inkomtravee, en de schoorstenen zijn uitgewerkt met decoratief baksteenmetselwerk. De gevels worden opengewerkt door (kruis)vensters met witte natuurstenen verdelingen (monelen en tussendorpels), met variërende groottes en verdelingen (twee, vier en zesdelig). Er zijn ook kleinere, per twee of drie gekoppelde vensteropeningen. Aan de prominente zuid- en westgevels zijn de vensteropeningen voorzien van rond- en tudorboogvormige boogvelden, met driepasmotieven. Voor de boogvelden werd een baksteensoort met een lichtere kleur gebruikt. De vensters aan de achtergevels zijn slechts voorzien van bakstenen segmentbogen (ontlastingsbogen). De grote raampartij van de veranda (westzijde) en het *bow window* van de voormalige eetkamer (zuidzijde) zijn overspannen met stalen liggers met bloemen, op natuurstenen hoekconsoles.

Erfgoedelementen

Gevelparement

- Baksteenmetselwerk in kruisverband, in combinatie met witte natuursteen (Pouillenay en Lavaux) voor de decoratieve elementen.
- Vooruitspringende bakstenen plint met natuurstenen lekdrempel, bruin geschilderd (behalve aan de dienstkoer).
- Treden van blauwe hardsteen aan de toegangen (voordeur, veranda, keuken).

Buitenschrijnwerk

- Het wit geschilderd houten schrijnwerk van de deuren, vensters en kroonlijst (zie bedaking) is integraal bewaard gebleven, met uitzondering van de vernieuwde achterdeur naar de keuken (zonder erfgoedwaarde).
- De vensters aan de achtergevel (oostzijde) zijn voorzien van dievenijzers.
- De grote raampartij van de veranda (westzijde) en het *bow window* van de voormalige eetkamer (zuidzijde) zijn overspannen met stalen liggers met bloemen, op natuurstenen hoekconsoles.

Schadebeeld

- Roeste en afgezaagde dievenijzers.
- Gebarsten witte natuursteen (monelen) door roestvorming dievenijzers.
- Het houten buitenschrijnwerk (deuren, ramen en boenselplanken) heeft dringend nood aan onderhoud en herstel. Dit geldt zowel voor het hoofdgebouw als het buitentoilet op de dienstkoer.
- Bovenaan de gevels van het torenvolume komen de zinken platen, bedoeld voor een betere afwatering, los.

Fig. 99 – Pastorie, voorgevel en bedaking.

Fig. 100 – Pastorie, noordelijke zijgevel aan de dienstkoer. Links het venster van de keuken, rechts de later toegevoegde aanbouw.

Fig. 101 – Dienstkoer, met buitentoilet.

Fig. 102 – Pastorie, zuidelijke zijgevel.

Fig. 103 – Pastorie, voorgevel (oost), detail venster met boogvelden.

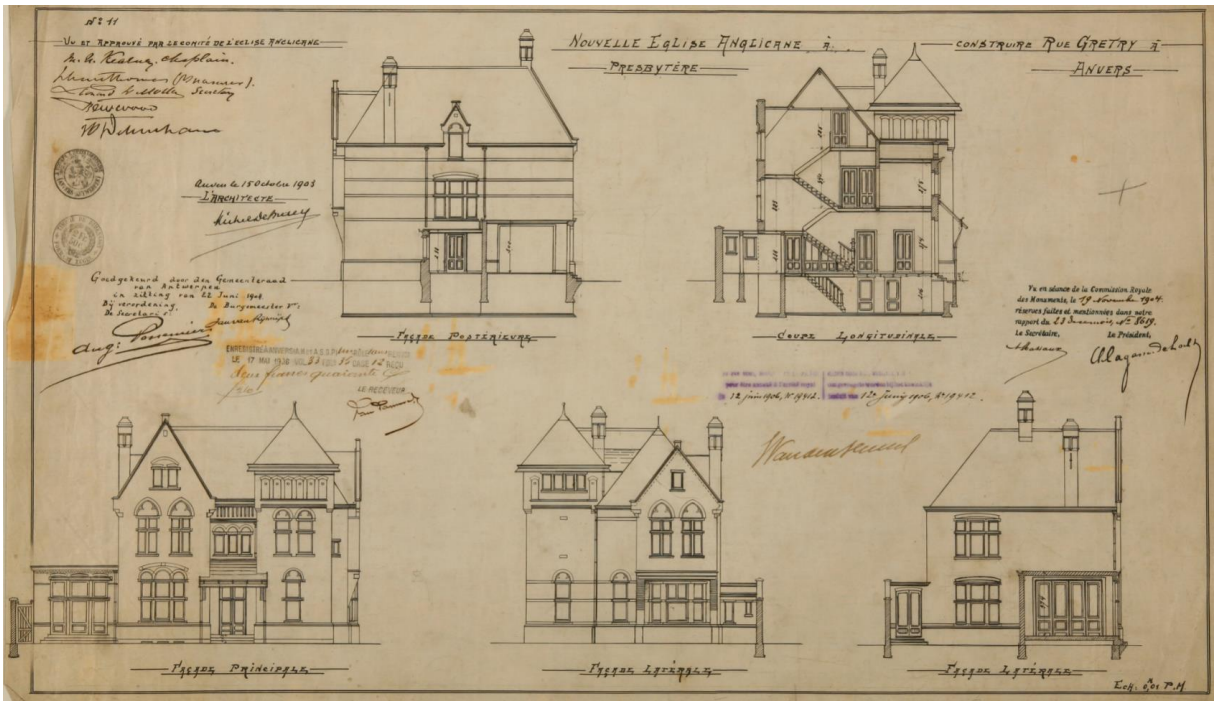

Fig. 104 - Ontwerptekeningen door M.De Braey uit 1903 voor de pastorie (Archief Provincie Antwerpen).

3.3.3 Exterieur – bedaking

Fig. 105 - Pastorie, complexe bedaking.

Fig. 106 - Pastorie, afwerking van de platte daken.

Beschrijving

De complexe leien bedaking bestaat uit een combinatie van een zadeldak, schilddaken en een tentdak, gecombineerd met zeven rijk uitgewerkte schoorstenen. Centraal aan de achtergevel bevindt zich een klimmend dakraam. Het vierkant (semi-)torenvolume aan de zuidelijke hoek heeft een tentdak, dat licht wordt ingesnoerd door de onderaan in het dakvlak geplaatste kroonlijst met goot. De toren heeft een koperen bekroning in de vorm van een piramide met bolornament.

Regenafvoer

Lijstgevels en toren zijn voorzien van een wit geschilderde houten kroonlijst op klossen voorzien van koperen dakgoten en regenpijpen.
De platte daken met een koperen dakbedekking zijn voorzien van aansluitende koperen dakgoten, bekleed met wit geschilderde houten boenselplanken. Koperen regenpijpen.

Schadebeeld

- Het houten buitenschrijnwerk (boenselplanken en kroonlijsten) heeft dringend nood aan onderhoud en herstel. Dit geldt zowel voor het hoofdgebouw als het buitentoilet op de dienstkoer.
- Verspreid over de platte daken bevindt zich her en der steenpuin van afbrokkelende raamomlijstingen, bakstenen en voegmortel.

3.3.4 Interieur

KELDERVERDIEPING

Fig. 107 – Kelderverdieping, ruimte onder de inkomhal.

Fig. 108 - Kelder pastorie, verwarmingsinstallatie.

Beschrijving

De woning is nagenoeg volledig onderkelderd (met uitzondering van de veranda). De kleldertrap bevindt zich onder de hoofdtrap van de inkomhal, en is dus logischerwijze vlakbij de keuken gesitueerd. Deze kelder deed dienst als voorraadkelder. In de kelderruimte onder de eetplaats bevindt zich de stookkelder met een mazoutbrander. Deze wordt binnenkort vervangen door een gasbrander. De kelder is grotendeels ongebruikt.
Het plafond bestaat uit bakstenen troggewelven. Enkele ruimtes worden echter bijkomend ondersteund door later aangebrachte kolommen uit baksteenmetselwerk, met houten korbelen. Naar verluidt werd deze structuur toegevoegd tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Rode keramische vloertegels. De vloer van de voormalige kolenkelder is uitgewerkt in baksteenmetselwerk.

Muurafwerking

- Wit beschilderd baksteenmetselwerk.

Plafond

- Beschilderde bakstenen troggewelven met metalen liggers.

Buitenschrijnwerk

- Houten kelderramen, groen geschilderd: zie exterieur.

Binnenschrijnwerk

- Houten binnendeuren, waarvan sommige met deurvenster. Groen geschilderd.

Interieuraankleding

- Houten steektrap.

Schadebeeld

- Het glas van één deurvenster is gebroken.
- De kelder loopt geregeld onder water, met vochtschade aan de vloer- en muurafwerking tot gevolg.
- De vloertegels zijn licht vervuild met vlekken en stof.
- Het isolatiemateriaal van de oude verwarmingsinstallatie is mogelijk asbesthoudend.

INKOMHAL MET TRAP

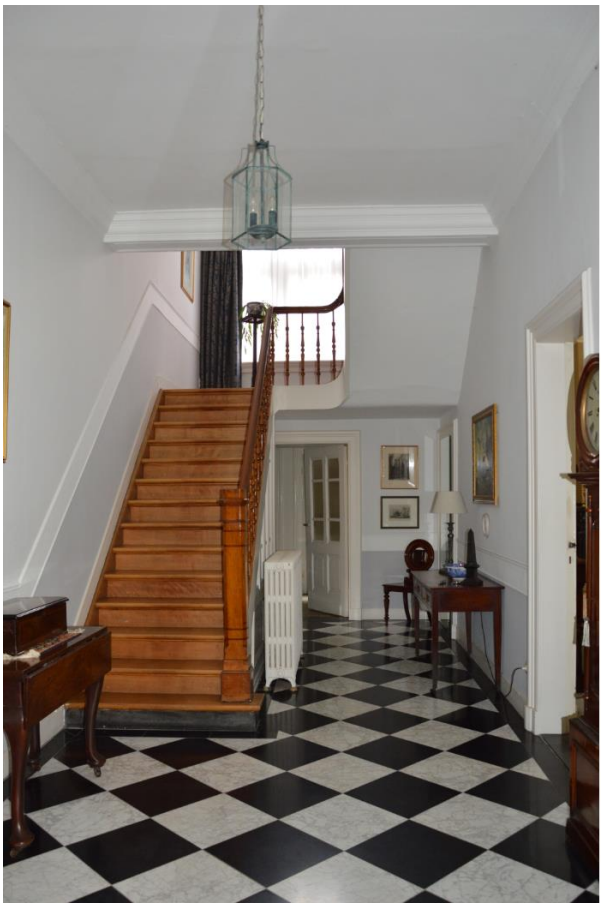

Fig. 109 – Pastorie, inkomhal met traphal.

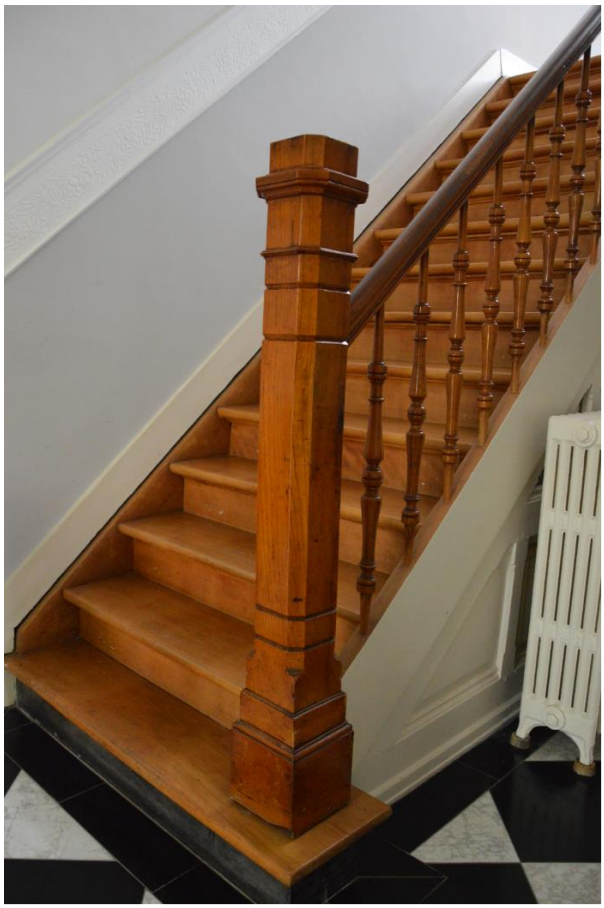

Fig. 110 – Detail, trappaal.

Beschrijving

De inkomhal met traphal vormt de centrale circulatieruimte van de pastoriewoning. Ze geeft uit om de representatieve ruimtes (salon, ontvangstruimte en eetkamer), de dienstruimtes (kelder, keuken, wasplaats) en leidt naar de verdiepingen.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Vloer uit witte en zwarte marmeren vloertegels in dambordpatroon (vernieuwd naar oorspronkelijk model in 2010).

Muurafwerking

- Pleisterwerk, voorzien van een lambrisering die doorloopt langs de trap. De lambrisering, die oorspronkelijk een beschildering kende, wordt bovenaan afgewerkt met een gedecoreerd fries met profilering.

Plafond

- Vlak stucplafond met geprofileerde kooflijst en rozet.

Buitenschrijnwerk

- Zie exterieur.

Binnenschrijnwerk

- Houten paneeldeuren, waarvan sommige met deurvenster (keuken en wasplaats).

Interieuraankleding

- Geverniste houten bordestrap met een rechthoekige trappaal met afgeschuinde hoeken en ranke trapspijlen. Aan de onderzijde is een wit geschilderd houten binnenraam met reliëfglas, waarachter zich de keldertrap bevindt.

Schadebeeld

- Geen schade.

SALON EN VERANDA

Fig. 111 - Pastorie, salon (vooraan in beeld) en veranda (achteraan).

Beschrijving

Vanuit de inkomhal geeft een hoge dubbele deur toegang tot het salon. Het salon en de veranda zijn met elkaar verbonden door een open doorgang gemarkeerd door twee gecanneleerde ionische zuilen en dito pilasters op sokkels. Beide ruimte zijn voorzien van een rijk uitgewerkte marmeren schouwmantel. Er is een rechtstreekse toegang naar de keuken.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Parketvloer met een omboording in een donkerdere houtsoort.

Muurafwerking

- Pleisterwerk, onderaan voorzien van een lambrisering met geprofileerde bovenrand, bovenaan voorzien van een geprofileerde lijst.

Plafond

- Vlak stucplafond met geprofileerde kooflijst, in het salon met vierkante motieven. Beide voorzien van een rozet ter hoogte van de luchters.

Buitenschrijnwerk

- Zie exterieur.

Binnenschrijnwerk

- Houten paneeldeuren.

Interieuraankleding

- Twee identieke rijk uitgewerkte schouwmantels van zwart marmer met accenten in Rouge Royal marmer. Neoclassicistische vormgeving met zuilen en diamantkoppen. Centraal voorzien van een koperen haardplaat met bloemmotief.
- Open doorgang tussen salon en veranda, gemarkeerd door twee gecanneleerde ionische zuilen en dito pilasters op sokkels, vermoedelijk afwerking van stucwerk.

Schadebeeld

- De parketvloer heeft waterschade opgelopen ter hoogte van de vensterdeur van de veranda, waarlangs frequent regenwater binnen sijpelt.

ONTVANGSTRUIMTE

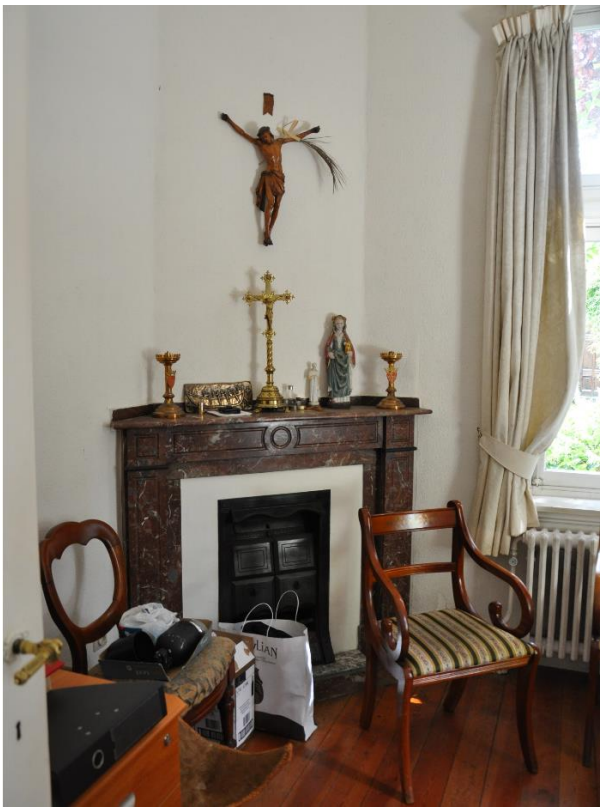

Fig. 112 – Ontvangstruimte, schouwmantel.

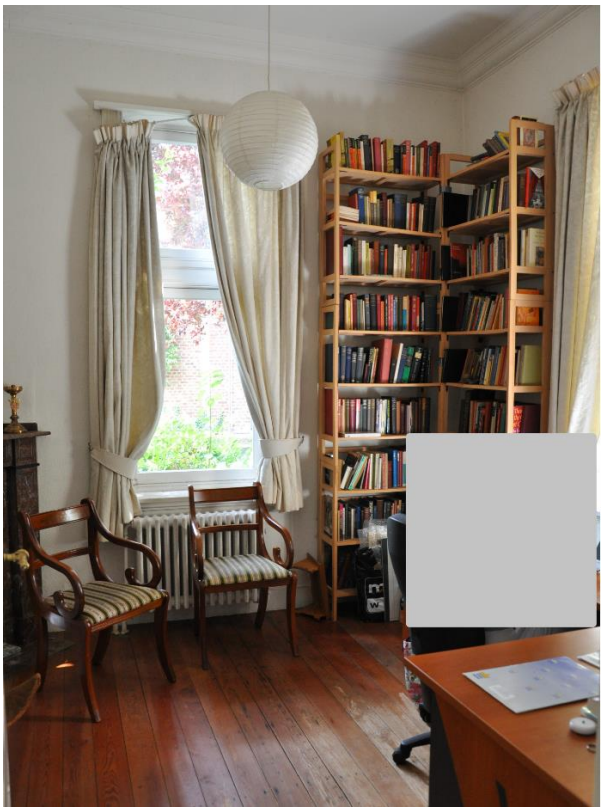

Fig. 113 – Ontvangstruimte.

Beschrijving

De ontvangstruimte (*parloir*) is een kleine kamer nabij de toegang van de pastorie die momenteel wordt gebruikt als bureau.

Erfgoedelementen

Vloeren

- De houten plankenvloer.

Muurafwerking

- Pleisterwerk.

Plafond

- Vlak stucplafond met geprofileerde kooflijst, voorzien van een rozet.

Buitenschrijnwerk

- Zie exterieur.

Binnenschrijnwerk

- Houten paneeldeur.

Interieuraankleding

- Eenvoudige schouwmantel van Rouge Royal marmer, geplaatst in de zuidoostelijke hoek.

Schadebeeld

- Het vernis van de parketvloer is afgesleten ter hoogte van het bureau.
- Het stucwerkplafond vertoont plaatselijk lichte barsten.

EETKAMER

Fig. 114 - Pastorie, eetkamer.

Beschrijving

De eetkamer heeft twee toegangen vanuit de inkomhal, één voor de bewoners en één voor het personeel gesitueerd tegenover de keukendeur. Via een *bow window* geeft de eetkamer uit op de pastorietuin.

Erfgoedelementen

Vloeren

- De houten vloer (vermoedelijk parketvloer) is bedekt met vast tapijt (zonder erfgoedwaarde).

Muurafwerking

- Pleisterwerk, bovenaan voorzien van een geprofileerde lijst.

Plafond

- Vlak stucplafond met geprofileerde kooflijst, vierkante motieven. Voorzien van rozetten ter hoogte van de luchters.

Buitenschrijnwerk

- Zie exterieur.

Binnenschrijnwerk

- Houten paneeldeuren.

Interieuraankleding

- Rijk uitgewerkte schouwmantel van zwart marmer met accenten in wit geaderde groene marmer. Neoclassicistische vormgeving met gecanneleerde zuilen en diamantkoppen. Centraal voorzien van een hedendaagse inbouwhaard (zonder erfgoedwaarde).

Schadebeeld

- Het stucwerkplafond vertoont plaatselijk barsten.

KEUKEN

Fig. 115 – Pastorie, keuken. Beglaasde deur naar de inkomhal (links), deur naar het salon (links achter), vaste kast en deur naar de aanbouw (rechts achter).

Fig. 116 – Pastorie, keuken. Links huis voormalige schotelhuis met deur naar de dienstkoer, rechts de deur naar de inkomhal met achterin zicht op de deur naar de wasplaats.

Beschrijving

De keuken is een rechthoekige ruimte, die met een open doorgang verbonden is aan het voormalige schotelhuis, waar zich tevens de deur naar de dienstkoer bevindt. Aan de overzijde bevond zich oorspronkelijk het fornuis, geflankeerd door twee ingemaakte kasten, waarvan alleen de rechtse haar oorspronkelijke functie behield. Links is namelijk een doorgang gemaakt naar het achterliggende salon. Tenslotte is er nog een smalle deur naar het later toegevoegde bijgebouw, gesitueerd aan de westzijde van de dienstkoer. Dit bijgebouw kon niet worden bezocht het plaatsbezoek. De keuken is tenslotte nog toegankelijk vanuit de inkomhal.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Decoratieve keramische tegelvloer (Afkomstig van fabrikant Boch Frères uit Maubeuge, "Style Empire").[36]

Muurafwerking

- Pleisterwerk.

Plafond

- Vlak stucplafond met geprofileerde kooflijst, voorzien van een rozet.

Buitenschrijnwerk

- Zie exterieur.

Binnenschrijnwerk

- Houten paneeldeuren, waarvan één met deurvenster (naar de gang). De voormalige nis voor het fornuis en de twee flankerende ingemaakte kasten zijn samen gevat onder één doorlopende geprofileerde kroonlijst.

Schadebeeld

- De (vermoedelijk sobere) afwerking van het voormalige schotelhuis is volledig vervangen door een hedendaagse keuken (zonder erfgoedwaarde).

[36] Informatie verkregen van Mario Baeck, tegelexpert, op 19 november 2019.

WASPLAATS

Fig. 117 - Wasplaats aan het einde van de inkomhal, keramische vloertegels.

Beschrijving

De wasplaats (*lavatory)* is ondergebracht in de eenlaagse aanbouw tegen de achtergevel (oostzijde) van de pastorie. Ze is gelegen op het uiteinde van de inkomhal en bestaat uit een overloop die uitgeeft op een wasplaats en een toilet. Het toilet was bedoeld voor bewoners en gasten. Het toilet voor dienstpersoneel bevindt zich buiten op de dienstkoer.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Decoratieve keramische tegelvloer (Afkomstig van fabrikant Boch Frères uit Maubeuge, "Style Empire").[37]

Muurafwerking

- Pleisterwerk.

Plafond

- Vlak stucplafond.

Buitenschrijnwerk

- Zie exterieur.

Binnenschrijnwerk

- Houten paneeldeuren, met deurvensters.

Schadebeeld

- Een groot aantal vloertegels liggen los.

[37] Ibid.

EERSTE VERDIEPING

Fig. 118 - Overloop van de eerste verdieping, zicht naar het noorden.

Beschrijving

De kamers op de eerste verdieping zijn geschikt rond een ruime overloop. De eerste verdieping bevat vier ruime slaapkamers (waarvan één met aanpalende doucheruimte) en een badkamer. Het interieur van zowel de douchekamer als badkamer is vernieuwd (zonder erfgoedwaarde).

Erfgoedelementen

Vloeren

- Houten plankenvloer, in een aantal kamers bedekt met een recente laminaatvloer (zonder erfgoedwaarde).

Muurafwerking

- Pleisterwerk.

Plafond

- Vlak stucplafond met geprofileerde kooflijst, voorzien van rozetten.

Buitenschrijnwerk

- Zie exterieur.

Binnenschrijnwerk

- Houten paneeldeuren.

Interieuraankleding

- Elke kamer is voorzien van een eenvoudige marmeren schouwmantel, verschillend uitgewerkt per kamer, in één kamer met bewaarde kolenkachel.

Schadebeeld

- Geen schade.

TWEEDE VERDIEPING

Fig. 119 – Pastorie, overloop tweede verdieping.

Fig. 120 – Pastorie, waterreservoir.

Fig. 121 – Pastorie, zolderkamer.

Beschrijving

Op de zolderverdieping bevinden zich de voormalige slaapkamers voor het dienstpersoneel. Het betreft vier kamers, die per twee onderling verbonden zijn. In de zolderkamer van de toren bevindt zich een waterreservoir voor het zogenaamde Amerikaanse pompsysteem, dat voorzag in stromend water in de woning.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Houten plankenvloer, in twee kamers bedekt met vinyl (zonder erfgoedwaarde), in een andere kamer overschilderd.

Muurafwerking

- Pleisterwerk. Zichtbare dakstructuur, beschilderd.

Plafond

- Vlak stucplafond.

Buitenschrijnwerk

- Zie exterieur.

Binnenschrijnwerk

- Houten paneeldeuren.

Interieuraankleding

- In de zolderkamer van de toren bevindt zich een met waterreservoir. Het met houten planken afgewerkte reservoir is opgehangen aan het dakgebinte. Dankzij het zogenaamde 'Amerikaanse pomp'-systeem, waarbij men vanuit de kelder water oppompt naar een waterreservoir op de zolderverdieping, beschikte men over toiletten met doorspoelsysteem en stromend water op de verdiepingen.

Schadebeeld

- Het waterreservoir is reeds lange tijd buiten werking gesteld. Het met hout beklede reservoir is overschilderd met een niet passende verfsoort, waardoor de bruine onderlaag doorschijnt. Ook het roest van de waterleidingen komt plaatselijk door de verflaag.

3.4. Ontmoetingsruimte

3.4.1 Indeling en algemene kenmerken

De ontmoetingsruimte werd in 1914 toegevoegd, kort na de realisatie van de kerk en pastorie in 1909. Hoewel de vormgeving van dit gebouw subtiel verschilt van kerk en pastorie, sluit de uitwerking van het exterieur (en interieur) naadloos aan bij de overige bebouwing (zie architecturale analyse). Dit komt onder meer door hetzelfde materiaalgebruik bestaande uit rood baksteenmetselwerk, gecombineerd met witte natuursteen, wit geschilderd houten schrijnwerk en een leien bedaking met schoorstenen met natuurstenen bekroning. Het dak was oorspronkelijk voorzien van dakkapellen, identiek aan deze van de kerk (zie historische nota).

Eenlaags rechthoekig volume onder zadeldak, met keukenaanbouw onder lessenaarsdak (voormalige veranda). Het langwerpig volume is ingeplant in de zuidoostelijke hoek van het perceel, in het verlengde van de zuidelijke zijbeuk. Een tussenvolume onder plat dak maakt de verbinding met de sacristie. In dit tussenvolume bevindt zich een trap naar de sacristie, die zich een halve verdieping hoger bevindt, het podium van de ontmoetingsruimte en het onderliggende souterrain. De ontmoetingsruimte, die door de kerkgemeenschap gebruikt werd (en wordt) voor allerhande sociale activiteiten is rechtstreeks toegankelijk vanaf de Grétrystraat via de doorgang ten zuiden van de kerk. In de tweede helft van de 20ste eeuw werd deze doorgang gedeeltelijk overdekt.

De ontmoetingsruimte werd in 1914 gerealiseerd naar een ontwerp van Gustave Corstiaens (°1885). Vóór de bouw van de ontmoetingsruimte was de pastorietuin rechtstreeks toegankelijk via de doorgang ten zuiden van de kerk. Omstreeks het midden van de 20ste eeuw (zeker vóór 1957) is de ontmoetingsruimte verbouwd, wellicht wegens plaatsgebrek. Een aantal ingrepen zorgden voor extra ruimte. De voormalige veranda werd geïncorporeerd en omgevormd tot keuken. De zaal van de ontmoetingsruimte werd met één travee uitgebreid door het podium naar achter te verplaatsen en tegen de westgevel aan te bouwen. Tussen de sacristie en de zaal kwam een overdekte doorgang of sas tot stand. De voormalige buitentrap en een portaaltje met toilet van de sacristie werden verwijderd. De doorgang langs de zuidzijde van de kerk werd gedeeltelijk overdekt, vanaf de zaal tot aan de sacristie. Het podium en het onderliggende souterrain waren achteraan van beide zijden via trappen toegankelijk, zo kon tijdens een voorstelling van toneelzijde gewisseld worden. De zuidelijke toegang werd nadien omgevormd tot het huidige vrouwentoilet. Met de komst van centrale verwarming verdween ook de haard of kachel aan de oostzijde van de zaal. De schoorsteen bleef wel behouden. Tijdens deze verbouwing is vermoedelijk ook de dakbedekking aangepakt. Hierbij wijzigde de dakrichting van de veranda/keukenuitbouw, verdwenen de dakkapellen en werd de meest westelijke schoorsteen deels afgebroken. Op een later moment werd de doorgang verder overdekt, waarbij de huidige situatie tot stand kwam.

3.4.2 Exterieur - gevels

Fig. 122 - De ontmoetingsruimte, gezien vanaf de pastorietuin.

Beschrijving

Het gevelparement bestaat uit baksteenmetselwerk in kruisverband, met zuinig gebruik van witte natuursteen voor vensterdorpels en de hoek- en sluitstenen van de getoogde vensteropeningen, als ook voor de latei van de toegangsdeur en de bekroning van de schoorsteen. De deuren hebben dorpels van blauwe hardsteen. Onderaan is een licht uitstekende bakstenen plint. De onderzijde van de gevel is voorzien van een witte beschildering, behalve bij de keukenaanbouw. Oorspronkelijk drie brede getoogde vensteropeningen, gevolgd door een smal getoogd venster en een deur onder spitsboogvormig boogveld. De vensters zijn voorzien van wit geschilderd houten schrijnwerk met een kleine roedenverdeling. De paneeldeur met bovenlicht is bruin gevernist.
Het brede venster in de eerste travee is omgevormd tot binnendeur bij de toevoeging van de keukenaanbouw. Deze aanbouw met sobere uitwerking is voorzien van rechthoekige gevelopeningen onder bakstenen rollagen. De drie vensters hebben bakstenen afzaten, de deur heeft een dorpel van blauwe hardsteen. Het eenvoudige houten schrijnwerk werd recent vernieuwd, eveneens in wit geschilderd houten schrijnwerk. Met uitzondering van de deur, die in kunststof (PVC) is uitgevoerd. De driehoekige geveltop van de zijgevel is beglaasd en voorzien van wit geschilderd houten schrijnwerk met een kleine roedenverdeling.

Gevelparement

- Baksteenmetselwerk in kruisverband, in combinatie met witte natuursteen.
- Vooruitspringende bakstenen plint, wit geschilderd (behalve bij de keukenaanbouw).
- Treden van blauwe hardsteen aan de toegangen (deur ontmoetingsruimte en deur keukenaanbouw).

Buitenschrijnwerk

- Twee (oorspronkelijk drie) brede en één smal raam van de ontmoetingsruimte: wit geschilderd houten schrijnwerk met een kleine roedenverdeling.
- Toegangsdeur van de ontmoetingsruimte: houten paneeldeur, bruin gevernist.
- Vernieuwd wit PVC-schrijnwerk van de keukenaanbouw (zonder erfgoedwaarde).
- Driehoekig raam in de geveltop van de keukenuitbreiding: wit geschilderd houten raam met kleine roedenverdeling.
- Recent vernieuwde houten buitendeur die uitgeeft op de doorgang ten zuiden van de kerk: bruin gevernist hout.

Schadebeeld

- Het gevelparement is licht vervuild, een oud schadebeeld te wijten aan een slechte afwatering en natuurlijke vervuiling. Sinds de restauratie van het dak is de situatie stabiel gebleven.
- De verflaag van het buitenschrijnwerk begint lichte verwering te vertonen, vooral het (westelijk georiënteerde) raam in de zijgevel van de keukenaanbouw.
- De aanplantingen staan vrij dicht tegen de gevel.

3.4.3 Exterieur – bedaking

Fig. 123 - Bedaking van de ontmoetingsruimte, noordzijde.

Fig. 124 - Bedaking van de sacristie (links), de ontmoetingsruimte (zadeldak), het podium (hoogste plat dak) en de overdekte doorgang en toiletten (overige platte daken).

Fig. 125 - Zadeldak van de ontmoetingsruimte, met twee schoorstenen, beide buiten gebruik. Vooraan het plat dak van het podium.

Fig. 126 - Plat dak van de overdekte doorgang aan de zuidzijde van de kerk.

Beschrijving

Het hoofdvolume heeft een zadeldak met aan de noordzijde het aansluitend lessenaarsdak van de keukenuitbreiding, beide met leien dakbedekking. Het podium, het verbindingsvolume tussen ontmoetingsruimte en sacristie, en de deels overdekte doorgang, zijn voorzien van platte daken met bitumen dakbedekking. Op het oostelijke uiteinde van het zadeldak staat een hoge bakstenen schoorsteen met decoratief uitgewerkte bekroning in witte natuursteen. De bakstenen schoorsteen aan de westzijde is in het verleden gedeeltelijk verlaagd en is niet (langer) voorzien van een natuurstenen bekroning. Beide schoorstenen zijn buiten gebruik.

Regenafvoer

Noordzijde: wit geschilderde houten kroonlijst op klossen voorzien van koperen dakgoten en regenpijpen.
Zuid- en westzijde: rood geschilderde houten kroonlijst op klossen (zadeldak ontmoetingsruimte), rood geschilderde boenselplanken, koperen dakgoten en regenpijpen.

Schadebeeld

- De witte natuurstenen bekroning van de oostelijke schoorsteen is vervuild.
- De platte daken zijn licht vervuild.

3.4.4 Interieur

ONTMOETINGSRUIMTE MET PODIUM

Beschrijving

De ontmoetingsruimte is een eenbeukig zaaltje van drie en een halve travee, onder een zadeldak waarvan het dakspant zichtbaar is gelaten. De ruimte wordt bereikt vanuit de pastorietuin, via het sas naar de sacristie. Via een later gemaakte deuropening, kan de overdekte doorgang aan de zuidzijde van de kerk worden bereikt. Tussen beide toegangen bevindt zich het podium, dat langs de achterzijde via het sas bereikt wordt. In noordoostelijke hoek is een deur naar de voormalige veranda, later omgevormd tot keukenaanbouw.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Zaal: houten parketvloer met visgraatmotief.
- Podium: houten plankenvloer, geschilderd.

Muurafwerking

- Zaal: pleisterwerk, met pilasters ter hoogte van de dakspanten. Lambrisering van verticale houten beplanking, met geprofileerde bovenrand. Vlak afgewerkte pilasters eindigend in een console ter ondersteuning van de dakspanten.
- Podium: pleisterwerk, bovenaan voorzien van een geprofileerde lijst.

Plafond/dakstructuur

- Zaal: zichtbare dakstructuur van vier houten gebinten, verbonden door gordingen en met een houten beplanking. Het geheel is zwart geschilderd.

Buitenschrijnwerk

- Zie exterieur.

Binnenschrijnwerk

- Houten paneeldeuren.
- Beglaasde deur met vast zij- en bovenlicht, naar de keukenaanbouw. Dit was oorspronkelijk een buitendeur, die uitgaf op de veranda.

Interieuraankleding

- Podium met toneelmond in een beschilderde houten omlijsting, die een toneeldoek of voorhang imiteert.
- Verplaatsbare houten podiumtrap (roerend object, maar niet beschermd als cultuurgoed aangezien de ontmoetingsruimte buiten de bescherming als monument valt).

Schadebeeld

- Zaal: Herstellingen van het pleisterwerk ter hoogte van de buitengevel (noordzijde) moeten overschilderd worden.
- Zaal: De afwerkingslaag (verf of beits) van het dakgebinte en de beplanking moet plaatselijk opgefrist worden.
- Podium: druipsporen onder het raam achteraan het podium, als gevolg van condensatie.
- Podium: barsten in het pleisterwerk van het planfond.

Fig. 127 – Ontmoetingsruimte, zicht naar het podium met links de deur naar de overdekte doorgang, en rechts de deur van het sas naar de pastorie en pastorietuin.

Fig. 128 – Ontmoetingsruimte, zicht richting de pastorietuin, met de deur naar de keukenaanbouw (voormalige veranda).

Fig. 129 – Ontmoetingsruimte, oostzijde met ingekorte schouwmantel.

KEUKENAANBOUW

Fig. 130 – Keukenaanbouw.

Fig. 131 – Keukenaanbouw, zicht naar de zaal.

Beschrijving

De oorspronkelijke veranda uit 1914 werd op een ongekend moment omgevormd tot keukenuitbouw, vermoedelijk omstreeks het midden van de 20ste eeuw. De oorspronkelijke buitendeur werd daarbij een binnendeur.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Tegelvloer (zonder erfgoedwaarde).

Muurafwerking

- Wandbetegeling (zonder erfgoedwaarde).
- Pleisterwerk, boven de wandbetegeling.

Plafond

- Beplanking van grenenhout (zonder erfgoedwaarde).

Buitenschrijnwerk

- Zie exterieur.

Binnenschrijnwerk

- Deur naar de zaal (zie “ontmoetingsruimte met podium”).

Interieuraankleding

- Keukeninrichting (zonder erfgoedwaarde).

Schadebeeld

- Barsten in het pleisterwerk.

SAS TUSSEN SACRISTIE EN ONTMOETINGSRUIMTE

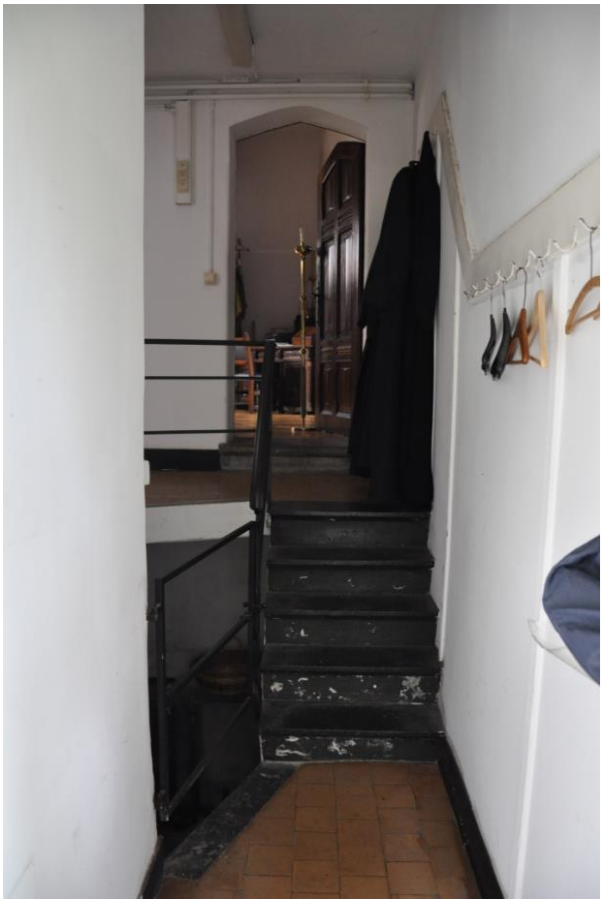

Fig. 132 – Zicht vanaf de zaal naar de sacristie, met links onder de trap naar het souterrain onder het podium.

Fig. 133 – Zicht vanaf de sacristie naar het podium.

Beschrijving

Een sas maakt de verbinding tussen de sacristie en de ontmoetingsruimte. Vermoedelijk was dit oorspronkelijk een buitenruimte, die in open verbinding stond met de doorgang langs de zuidzijde van de kerk. De sacristie kon bereikt worden via een buitentrap, die leidde naar een klein portaal met toilet. Bij de uitbreiding van het zaaltje met podium tijdens de 20ste eeuw (zeker vóór 1957) kwam de huidige situatie tot stand.

Het sas is een circulatieruimte met twee naast elkaar gelegen trappen van blauwe hardsteen, gescheiden door een smeedijzeren hekken als valbeveiliging. Een steektrap leidt van het gelijkvloers enkele treden hoger naar een overloop die uitgeeft op de sacristie en het podium. Een getorste steektrap leidt naar het souterrain onder het podium.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Okerkleurige keramische tegelvloer.

Muurafwerking

- Pleisterwerk.

Plafond

- Pleisterwerk.

Buitenschrijnwerk

- Zie exterieur.
- Eén rechthoekig houten binnenraam met mat glas naar het toilet, oorspronkelijk een buitenraam (zie verder).

Binnenschrijnwerk

- Deur naar de sacristie (zie “sacristie”).
- Deur naar de zaal (zie “ontmoetingsruimte met podium”).

Interieuraankleding

- Trappen met aantreden van blauwe hardsteen en optreden van geschilderd pleisterwerk.
- Eenvoudig zwart geschilderd smeedijzeren hek en borstwering.

Schadebeeld

- Licht vervuilde afwerkingslagen van muren, deuren en plafond (lichte kras- en stootschade).
- Beschadigd pleisterwerk van de optreden.

SOUTERRAIN ONDER PODIUM

Fig. 134 - Toegang tot het souterrain (deur links), gezien vanaf de trap.

Fig. 135 - Het souterrain, zicht richting de zaal (oosten), waarbij het lager gedeelte de locatie van het vroegere podium aangeeft.

Beschrijving

De halfondergrondse ruimte onder het podium kwam tot stand bij de uitbreiding van het podium in de 20ste eeuw (vóór 1957). De ruimte die zich onder het voormalige podium bevond, is vandaag gesitueerd onder de vloer van het zaaltje. Deze is met beton overwelfd en herkenbaar als een lage nis in het huidige souterrain. Het souterrain was oorspronkelijk van twee zijden toegankelijk. De zuidelijke toegang werd omgevormd tot het huidige vrouwentoilet.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Okerkleurige keramische tegelvloer, overschilderd.

Muurafwerking

- Pleisterwerk.

Plafond

- Pleisterwerk en gewapend beton, beschilderd.

Binnenschrijnwerk

- Houten paneeldeur, geschilderd.
- Houten schuifluik voor de *souffleur*, geschilderd.

Schadebeeld

- De overschildering van de vloertegels is vervuild en komt los, vooral ter hoogte van de toegang tot het souterrain.
- Sterk vervuilde afwerkingslagen van muren, deuren en plafond (vlekken, kras- en stootschade).
- Het pleisterwerk van de muren die grenzen aan volle grond (noord- en oostzijde) is aangetast door insijpelend vocht. Het schadebeeld bestaat uit afbrokkelend pleisterwerk, afbladderende verf en schimmelvorming.
- De ruimte is zeer rommelig.

OVERDEKTE DOORGANG MET TOILETTEN

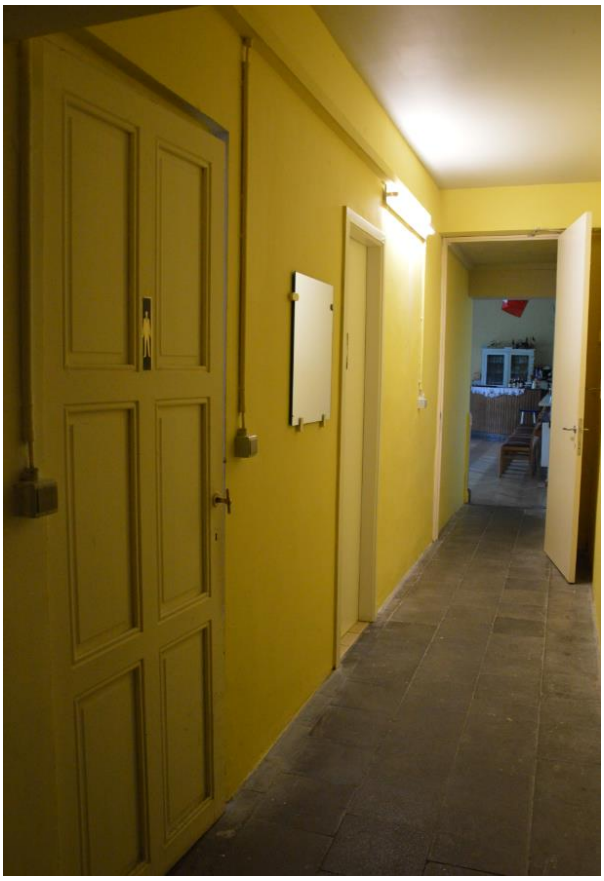

Fig. 136 – Zicht naar de zaal met links de deuren naar het mannentoilet en het vrouwentoilet.

Fig. 137 – Voormalige zuidelijke toegang tot het podium en het souterrain, nu vrouwentoilet.

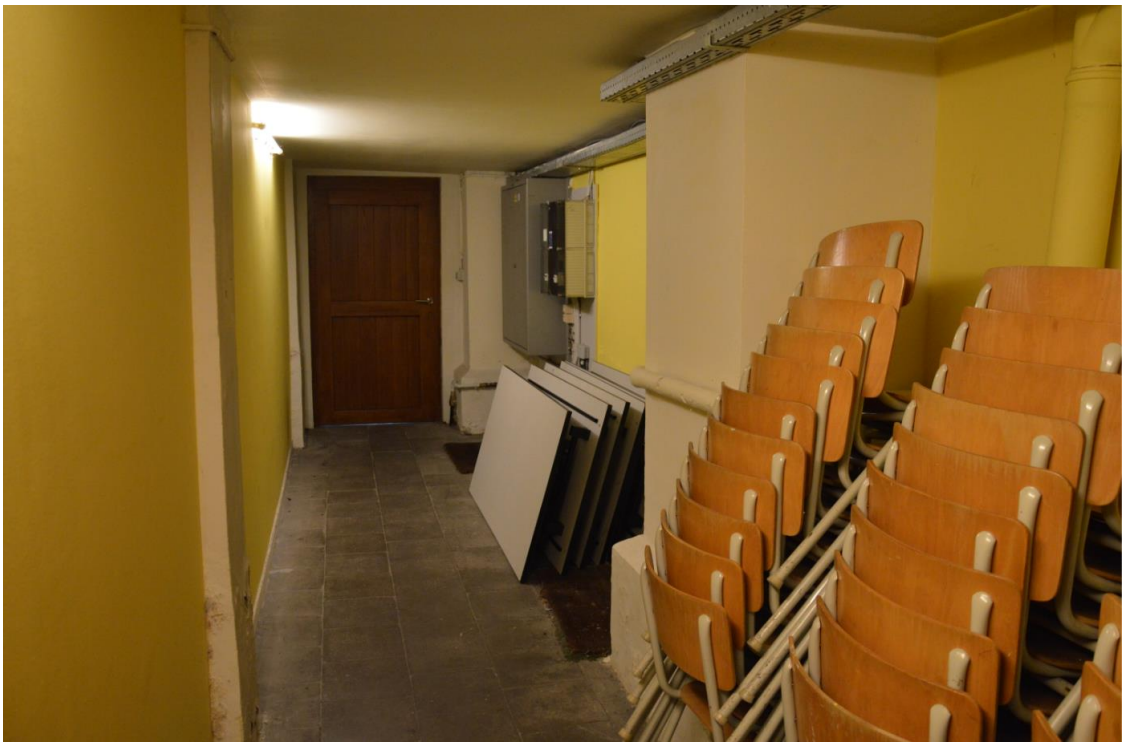

Fig. 138 - Overdekte gang, zicht naar het westen. Rechts een steunbeer van de zuidelijke zijbeuk van de kerk.

Fig. 139 – Open doorgang naar het mannentoilet (nu overdekt), met links de buitenmuur van de sacristie.

Fig. 140 – Zicht vanaf het mannentoilet naar de overdekte doorgang.

Beschrijving

De doorgang aan de zuidzijde van de kerk is gedeeltelijk overdekt. Oorspronkelijk was dit een volledig open doorgang naar de pastorietuin. Met de bouw van de ontmoetingsruimte in 1914 werd de doorgang van de pastorietuin gescheiden door een (halfopen?) portaal. Na de uitbreiding van de zaal met podium (vóór 1957) werd het huidige mannentoilet ingericht. Op de plaats van het vrouwentoilet was een trap naar het podium en het souterrain. De buitengang naar het mannentoilet werd tijdens de restauratie van 2009-2011 eveneens overdekt met een lichtkoepel om het gebruikscomfort te verbeteren.

Erfgoedelementen

Vloeren

- Overdekte doorgang: betonstenen
- Toiletten en gang buitengang naar mannentoilet: okerkleurige keramische tegelvloer.

Muurafwerking

- Overdekte doorgang: pleisterwerk. Twee steunberen en een raamdorpel (afzaat) van de kerk tekenen zich af in de zijmuur.
- Buitengang naar mannentoilet: baksteenmetselwerk, tot op ca. 2 meter hoogte wit geschilderd.

Plafond

- Overdekte doorgang: pleisterwerk.
- Buitengang naar mannentoilet:
- Functionele dakconstructie met houten plaatmateriaal, met lichtkoepel van kunststof.

Buitenschrijnwerk

- Overdekte doorgang: Toegangsdeur vanaf de open doorgang langs de zuidzijde van de kerk: Houten plankendeur, vernieuwd in 2009-2011 (zonder erfgoedwaarde).
- Overdekte doorgang: Hedendaagse schilderdeur tussen de overdekte doorgang en de zaal (zonder erfgoedwaarde).
- Buitengang naar mannentoilet: wit natuurstenen kruisvenster, met dievenijzers en wit geschilderd houten schrijnwerk met glas-on-loodramen (zie “interieur-sacristie”): oorspronkelijk buitenschrijnwerk, maar nu overdekt.
- Buitengang naar mannentoilet: Twee rechthoekig houten ramen naar het vrouwentoilet (oorspronkelijk de trappen naar het podium en souterrain). Wit geschilderde houten ramen met reliëfglas: oorspronkelijk buitenschrijnwerk, maar nu overdekt.

Binnenschrijnwerk

- Houten paneeldeuren, geschilderd.

Schadebeeld

- De zuidelijke muur grenst aan de achtertuinen van de huizen in de Werkstraat. Tegen deze gedeelde muur zijn constructies en beplantingen aangebracht, die zorgen voor insijpelend vocht. Het schadebeeld bestaat uit steeds afbrokkelend pleisterwerk, en afbladderende verf.
- In de buitengang naar het mannentoilet zijn het baksteenmetselwerk en de witte natuursteen van het kruisvenster van de sacristie vervuild. Deze werden kennelijk niet mee gereinigd tijdens de restauratie van 2009-2011.
- Het houten plafond boven het mannentoilet staat vochtig en vertoont oppervlakteschimmel, mogelijk door een lek in de dakbedekking van het platte dak.
- De radiator in het mannentoilet is roest.

4. Waardebepaling

4.1. Bescherming als monument

De Sint-Bonifaciuskerk is beschermd als monument bij het ministerieel besluit van 15 oktober 2004, omwille van de artistieke en historische waarde, die als volgt wordt gemotiveerd:[38]

historische waarde

Neogotisch kerkgebouw opgericht in 1906-1909 naar ontwerp van De Braey volgens de algemene principes van de anglicaanse eredienst. Binnen het geheel van de neogotische kerkarchitectuur is dit een van de weinige voorbeelden die rechtstreeks voor een niet-katholieke eredienst werden gebouwd.

artistieke waarde

Neogotisch kerkgebouw opgericht voor de anglicaanse gemeente van Antwerpen, later verrijkt met verschillende kunstwerken en vooral glasramen uit Engelse ateliers.

4.2. Aanvullende waardebepaling beheersplan

In onderstaande paragrafen wordt de waardebepaling uit het beschermingsbesluit verder geduid op basis van de resultaten van het onderzoek voor het beheersplan. Bovendien wordt hier ook de volledige site, met inbegrip van de pastoriewoning, de ontmoetingsruimte en de buitenruimte naar waarde geschat, daar waar het beschermingsbesluit uitsluitend betrekking heeft op het beschermde kerkgebouw.

4.2.1. Historische waarde

De historische waarde wordt bepaald door verschillende elementen. Enerzijds bevat de Sint-Bonifaciuskerk verschillende **interieurelementen** die afkomstig zijn uit de voormalige Huidevetterskapel (zie bijlage cultuurgoederen). Deze kapel werd tijdens de 19de eeuw toegewezen aan de anglicaanse gemeenschap, vóór deze over een eigen kerk beschikte. Deze interieurelementen zijn getuigen van aanwezigheid van deze geloofsgemeenschap in Antwerpen en haar historiek. Aangezien zij hierdoor de historische (en artistieke) waarde van het kerkgebouw versterken, zijn ze als cultuurgoederen onlosmakelijk verbonden met het gebouw. Ze zijn bewust geïntegreerd in het interieur en in zekere zin is het ontwerp van de huidige kerk er op afgestemd. Het oorspronkelijke orgel uit 1873 is bijvoorbeeld in de nieuwe kerk ingepast in een speciaal hiertoe voorziene orgelruimte, aanpalend aan het koor in het verlengde van de zuidelijke zijbeuk. De houten parketvloer onder de kerkbanken is eveneens afgestemd op de afmetingen van deze 19de-eeuwse meubelen. Daarnaast zijn de vele gedenkplaten en het kruis van het voormalige altaar overgebracht naar de nieuwe kerk en opgehangen aan de muren. Andere interieurobjecten zijn geschonken aan de Sint-Bonifaciuskerk als herdenking aan een belangrijke gebeurtenis of persoon. Deze objecten getuigen van belangrijke fasen in de geschiedenis van de kerk en haar geloofsgemeenschap. Ze zijn specifiek gemaakt voor het kerkinterieur of geschonken aan de gemeenschap en dragen hierdoor als cultuurgoederen bij aan de historische erfgoedwaarde. Onder meer de koperen altaarlezenaar, geschonken in 1910 bij inwijding

[38] Ministerieel besluit 15 oktober 2004: https://id.erfgoed.net/besluiten/4308, geraadpleegd op 3 juni 2019.

van de kerk en opgedragen aan penningmeester Llewellyn Evan-Thomas, die zich inzette voor de bouw van het nieuwe kerkgebouw. Het Onze-Lieve-vrouwbeeld in de gelijknamige kapel is geschonken in 1926 ter nagedachtenis van Lady Hertslet, een voornaam lid van de kerkgemeenschap voor wie eveneens een glas-in-loodraam in dezelfde kapel is opgedragen. Tenslotte getuigen ook de objecten geschonken door andere anglicaanse kapellen (Sint-Barbarakapel te Emblem en de Sint-Pieterskapel te Antwerpen) van de historische aanwezigheid van de anglicaanse gemeenschap in België en onderstrepen ze het belang van de Sint-Bonifaciuskerk als hoofdkerk.

Anderzijds wordt historische waarde toegekend aan het **architectuurhistorische** belang van deze kerk, als een belangrijk ontwerp van Michel De Braey en één van de weinige voorbeelden van neogotische kerkarchitectuur die rechtstreeks voor een niet-katholieke eredienst werd gebouwd.

De Sint-Bonifaciuskerk met bijhorende pastorie en overdekte doorgang is een ontwerp van Antwerpse architect Michel De Braey (1865-1944), en geldt als één van zijn belangrijkste realisaties die hij bouwde op het hoogtepunt van zijn carrière omstreeks de eeuwwisseling. Zijn oeuvre bestaat uit herenhuizen, landhuizen en openbare gebouwen in opvallende neostijlen of cottagestijl. Typologisch vormt het kerkgebouw een unicum in zijn oeuvre. In zijn uitwerking is het daarentegen representatief voor zijn werk, zowel voor de neogotische kerk als de pastoriewoning in cottagestijl.[39]

Hoewel het ontwerp voor de kerk inderdaad als neogotisch mag worden beschouwd is daarnaast een grote invloed van de Arts and Crafts-beweging aanwezig, die het meest expliciet tot uiting komt in de uitwerking van de pastorie, ontmoetingsruimte en overdekte doorgang, als ook in hun onderlinge samenhang en in hun relatie tot het kerkgebouw. Hoewel duidelijk parallellen zijn met de uitgepuurde archeologisch-academische Sint-Lucasneogotiek, die vanaf de jaren 1865 de norm vormde voor katholieke bouwkunst, zijn er evenzeer verschillen op te merken die eerder de invloed van de Arts & Crafts-beweging verraden. De neogotiek en de Arts & Crafts-beweging bezitten dan ook een gedeelde voorliefde voor de gotische bouwstijl en de vormentaal van middeleeuwse kunstambachten. De Arts & Crafts-beweging zoekt daarnaast ook inspiratie in vormen die gebaseerd zijn op de natuur. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in de met bladmotieven gebeeldhouwde sluitstenen van de kruisribgewelven, of het smeedijzeren hekwerk. De overdekte doorgang, de ontmoetingsruimte en vooral de pastorie vertonen andere Arts & Crafts-invloeden, waaronder de sterk uitgewerkte houten overkappingen van de overdekte doorgang en de ontmoetingsruimte. De pastorie is, met haar onregelmatige omtrek, levendige gevelopbouw en complexe bedaking met sterk geprononceerde schoorstenen, duidelijk verwant aan de cottagestijl, die zich inspireerde op Engelse landelijke cottages en een pittoreske uitstraling nastreefde.[40] Ook de ontmoetingsruimte is in een aansluitende pittoreske bouwstijl opgetrokken, met houten ramen met een kleine roedenverdeling, een zichtbare houten overkapping,

[39] Agentschap Onroerend Erfgoed, *De Braey, Michel*, https://inventaris.onroerenderfgoed.be/personen/1073 (geraadpleegd 20/11/2019).

[40] De cottagestijl inspireert zich op de Engelse landelijke cottages. Het pittoreske effect van het exterieur werd onder meer bereikt door het gebruik van traditionele materialen zoals hout, baksteen of natuursteen, traditionele bouwtechnieken zoals vakwerkbouw en een asymmetrische opbouw. Een onregelmatig grondplan in L-vorm of met veel erkers en insprongen, vensters van diverse grootte en een levendig spel van daken en schouwen zorgden voor een gevarieerd exterieur van de woningen in cottagestijl. (laatste kwart 19de en eerste helft 20ste eeuw). (Agentschap Onroerend Erfgoed, *Cottagestijl*, https://thesaurus.onroerenderfgoed.be/conceptschemes/STIJLEN_EN_CULTUREN/c/31 (geraadpleegd op 20/10/2019).

een aanpalende veranda (verbouwd tot keukenaanbouw) en sterk uitgewerkte schoorstenen (gedeeltelijk bewaard).

Tenslotte is de architecturale samenhang tussen de verschillende onderdelen van belang, die wordt bekomen door het hernemen van bouwmaterialen en stijlkenmerken. Hoewel het aandeel neogotiek groter is bij de kerk en de aan de cottagestijl ontleende pittoreske stijlkenmerken meer aanwezig zijn bij de pastorie, overdekte doorgang en ontmoetingsruimte, vertonen de individuele onderdelen een sterke architecturale samenhang en vertonen ze grote gelijkenissen wat betreft bouwmaterialen, vormgeving en geveldetailleringen. Aanvankelijk sloot de exterieuruitwerking van de ontmoetingsruimte nog beter aan bij de kerk en de pastorie, doordat het dak voorzien was van een gelijkaardige driehoekige dakkapel en de schoorsteen van niet één, maar twee sterk uitgewerkte schoorstenen. Het geheel van kerk, pastorie, ontmoetingsruimte en openbare ruimte met overdekte doorgang, vertoont dan ook een grote ensemblewaarde. Niet alleen architecturaal, maar ook historisch en functioneel vormt de site een geheel. Het zou daarom wenselijk zijn om de bescherming als monument uit te breiden naar de volledige site.

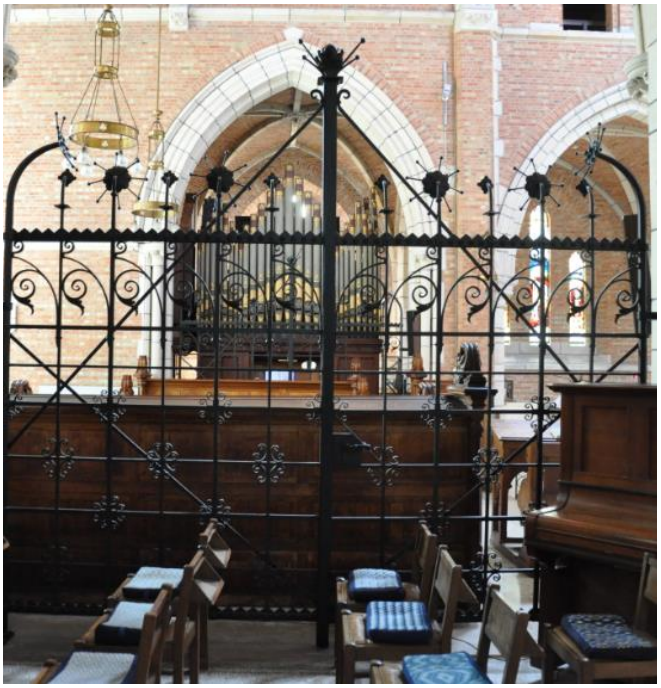

Fig. 141 – Smeedijzeren hekwerk tussen de OLV-kapel en het koor.

Fig. 142 – Met bladmotieven gebeeldhouwde sluitsteen van de zijbeuken.

Fig. 143 – Pastorie met invloeden van de cottagestijl.

Fig. 144 – Houten overkapping.

Er zijn daarnaast ook architecturale kenmerken die verwijzen naar een typisch Angelsaksische (neo)gotische vormentaal en teruggaat op de Engelse gotiek met haar eigen kenmerken en vormen. Zo is er de decentraal geplaatste klokkentoren op vierkante basis en met plat dak met hoekpinakels, een typerend element voor vele gotische kerkgebouwen in Engeland. Maar ook de tudorboog en het veelvuldig gebruik van de drie- en vierpasmotieven is opvallend. De uitwerking van de scheiboogarcade, met rood marmeren zuilen en ronde kapitelen zal men bijvoorbeeld niet terugvinden bij de Sint-Lucasneogotiek.

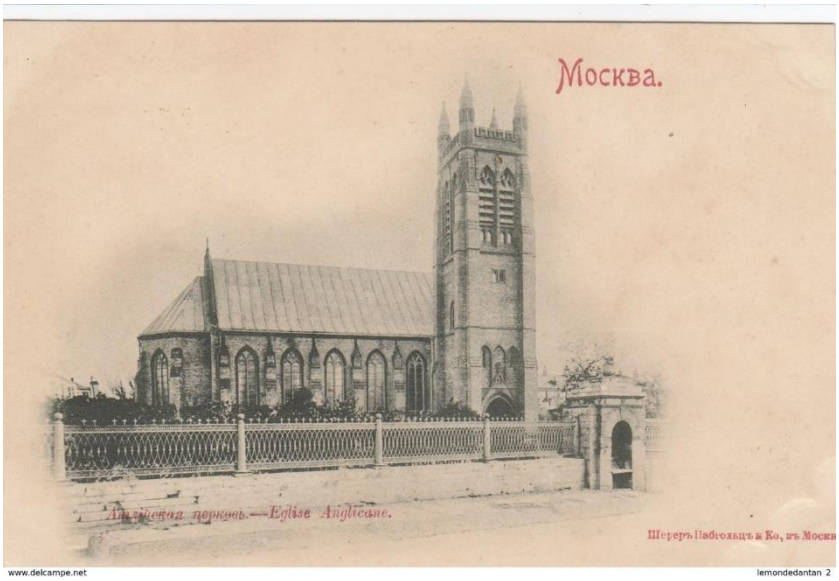

Fig. 145 – Een anglicaanse kerk te Moscou. Met vergelijkbare decentrale klokkentoren met inkomportaal voorzien van een timpaan (delcampe.net).

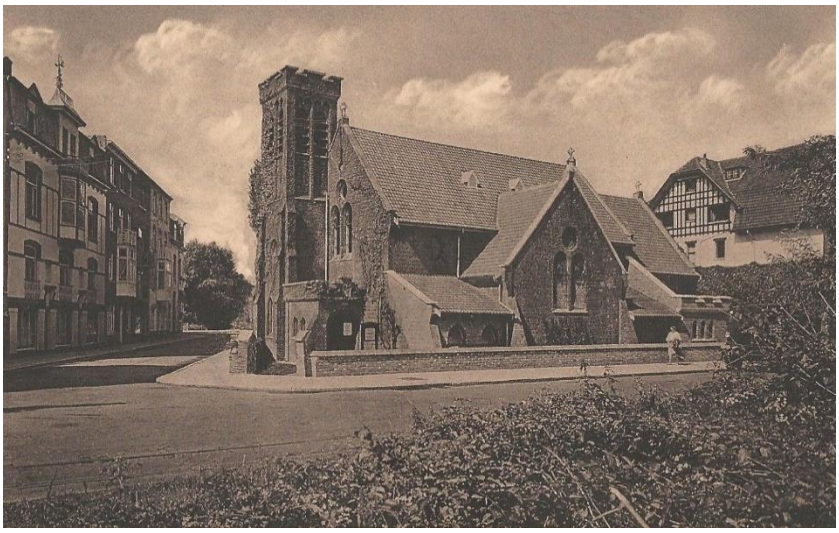

Fig. 146 - De anglicaanse kerk te Knokke-Zoute in 1955 (delcampe.net).

Er zijn tenslotte ook **interieurkenmerken die eigen zijn aan Angelsaksische en/of anglicaanse eredienstgebouwen**, waaronder de aanwezigheid van een stenen koorsluiting met ingewerkte ambo. Eveneens herkenbaar is het orgel, dat zich doorgaans vooraan in de kerk bevindt nabij het koor, al dan niet in een afzonderlijk hiertoe bestemde ruimte, eerder dan achteraan gesitueerd op een oksaal. Het gebruik van kerkbanken, in plaats van kerkstoelen, is een ander typerend element voor anglicaanse kerkgebouwen. Aan het altaar bevinden zich dwars geplaatste koorbanken.

Fig. 147 - Interieur van de anglicaanse kerk te Neuilly-Sur-Seine (delcampe.net).

Fig. 148 - Interieur van de anglicaanse kerk te Dinard (delcampe.net).

Niet alleen architecturaal, maar ook iconografisch zijn tal van Angelsaksische invloeden merkbaar die de kerk onderscheiden van andere neogotische gebedshuizen. De meerderheid van de kunstwerken in de Sint-Bonifaciuskerk zijn uitgevoerd door Engelse ateliers. De glas-in-loodramen stellen diverse heiligen voor, overwegend van Angelsaksische oorsprong of verering. Het monumentale glas-in-loodraam in de westgevel was een gift van de firma Gelatly Hankey als een monument voor de Britse gesneuvelden, inwonend in Antwerpen, in het bijzonder van dit bedrijf. Het raam stelt vier Britse helden voor: koning Arthur, koning Alfred, koning Oswald en de Black Prince, met bovenaan de "Union Flag" en de Aartsengelen Gabriel en Michael, omringd door de "deugden" van de oorlog: moed, hoop, geloof en gerechtigheid. Onderaan zijn de vier krijgsfiguren uit het Oude Testament afgebeeld: Deborah, David, Jonathan en Judas Maccabeus.

Tenslotte is ook het orgel met gekleurde orgelpijpen kenmerkend. Dit is evenwel geen exclusief anglicaans fenomeen, maar wel representatief voor het oeuvre van orgelbouwers Forster and Andrews uit Hull (Engeland).[41]

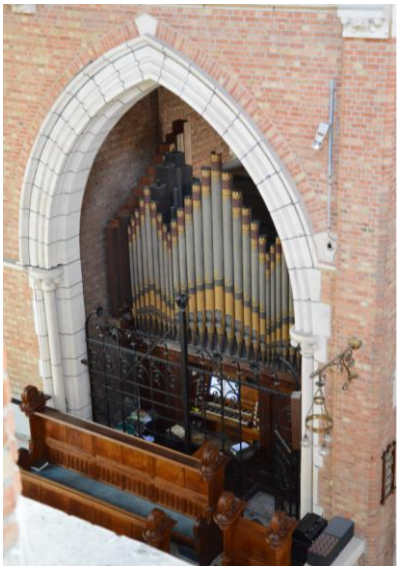

Fig. 149 – Orgel van de Sint-Bonifaciuskerk te Antwerpen (1873).

Fig. 150 – Forster and Andrews-orgel uit 1882

(Sacred Heart, Mosman, Sydney).

Fig. 151 - Forster and Andrews-orgel uit 1875

(Merenwijk, Leiden, Nederland)

Zowel de kerk als de pastorie getuigen tenslotte van de moderne technieken die op treffende wijze met het historiserend interieur worden geassimileerd. De aanwezigheid van een vloerverwarming via ventilatieroosters is hiervan wellicht het meest sprekende voorbeeld. Maar ook de esthetische inpassing van elektrische verlichtingselementen in de vorm van klassieke kroonluchters en in de gebeeldhouwde sluitstenen van de kruisribgewelven wijzen op dit gegeven.

[41] Bronverwijzing afbeeldingen Forster and Andrews-orgel uit 1882 te Sidney. (https://www.youtube.com/watch?v=RHhsmuCPkV0) en Forster and Andrews-orgel te Leiden (https://deregenboogmerenwijk.nl/bulletin/een-stukje-historie/).

4.2.2. Artistieke waarde

De artistieke waarde wordt daarnaast ongetwijfeld gevormd door de collectie glas-in-loodramen die de kerk bezit, ontworpen door verschillende ateliers en daterend uit verschillende periodes. Ondanks deze chronologische verschillen vormen de glas-in-loodramen een ensemble, die in harmonie is met de neogotische vormentaal van het kerkgebouw. Vrijwel alle ramen werden geleverd door Engelse glazenierateliers. Documenten maken melding van drie ateliers/kunstenaars, met name : Jones & Willis, Bulison & Grylls en Francis Skeat. “Newton Jones & Willis”, later “Jones & Willis Ltd” was een firma uit Birmingham die gespecialiseerd was in kerkmeubilair en neogotisch smeedwerk. Volgens het vooronderzoek van de glas-in-loodramen is de invloed van de prerafaëlieten en de daaruit gegroeide Arts-and Crafts beweging op de glasramen niet te onderschatten, ze is ook beslissend geweest voor de vroegere Art Nouveau. Ondanks dat de kerk gebouwd werd in het begin van de 20ste eeuw, zijn de glasramen volledig geïnspireerd op de Victoriaanse glaskunst. Ook de glasramen die in het midden van de 20ste eeuw werden geplaatst werden in dezelfde stijl uitgevoerd. Dit mag enigszins vreemd zijn, maar wellicht niet zo verbazingwekkend. Voor de meeste schenkers-parochianen zal het sentiment naar de geboortegrond en de glasramen die zij kenden uit hun parochiekerken, voor hun vertrek naar het buitenland, bepalend zijn geweest voor de stijl waarin de nieuwe ramen werden uitgevoerd. In wezen was dus de stijl van deze ramen, bij plaatsing, al voorbijgestreefd. De hoge artistieke- en schilderkundige kwaliteit van de ramen zorgen er echter voor dat dit op geen enkele manier afbreuk betekend aan de eenheid die zij samen met het kerkinterieur vormen.
Een interessant gegeven is dat uitsluitend vrouwelijke heiligen zijn afgebeeld in de glas-in-loodramen van de Onze-Lieve-Vrouwkapel (*Lady Chapel).* De glasramen zijn bovendien opgedragen aan twee vrouwelijke leden van de parochie.

Onder de ramen van het koor, waar men vond dat wat kleur ontbrak, werden in 1925 vier indrukwekkende glasmozaïekpanelen aangebracht die Lof en Aanbidding voorstellen, verbeeld door engelen met muziekinstrumenten (Praise) en wierookvaten (Prayer), naar ontwerp van het atelier Jones Powell & Sons uit London.[42]

Fig. 152 - Glasmozaïekpanelen aan het koor.

[42] Kerkenbeleidsplan Stad Antwerpen 2017, *Anglicaanse kerk Saint-Boniface, Grétrystraat 39*, p. 26-27.

5. Visie op het toekomstig beheer

Het beheersplan behelst een toekomstgerichte langetermijnvisie (24 jaar) op het behoud en het beheer van de erfgoedwaarden van de Sint-Bonifaciuskerk en aanhorigheden. Dit omvat de volledige site, met inbegrip van de kerk met overdekte doorgang, de pastoriewoning, de ontmoetingsruimte en de buitenruimtes. De visie wordt vertaald in beheersdoelstellingen, die op hun beurt worden gekoppeld aan maatregelen en acties om deze doelstellingen te bereiken. De visie en de doelstellingen dienen dus als uitgangspunt voor het plannen van de nodige en gewenste werken aan het onroerend erfgoed.

5.1. Huidig en toekomstig gebruik[43]

De Sint-Bonifaciuskerk heeft steeds haar oorspronkelijke functie behouden. Als hoofdzetel van het aartsdekenaat Noordwest-Europa en enig anglicaans eredienstgebouw te Antwerpen, speelt dit kerkgebouw tot op vandaag een actieve rol voor de anglicaanse geloofsgemeenschap. De kerk heeft bovendien een bovenlokaal belang als de enige Anglicaanse kerk in de provincie Antwerpen.

De pastoriewoning (*vicarage*) wordt nog steeds gebruikt als huisvesting voor de pastoor (*reverend*) en zijn/haar eventuele gezinsleden. Het bureau van de pastorie wordt gebruikt door de kerkfabriek.

Het actueel gebruik van de gebouwen (kerk, ontmoetingsruimte en pastorie) bestaat uit verschillende facetten, zowel gerelateerd aan de eredienst als andere gemeenschapsvormende activiteiten.

5.1.1. Eredienst

Eredienst op zondagen:

- Zondag 9u: Holy Communion (gemiddeld 10 aanwezigen)
- Zondag 10u30: Hoogmis (Sung Eucharist) (gemiddeld 70 aanwezigen), met kinderwerking (junior church) in de ontmoetingsruimte.

Eucharistievieringen op andere dagen:

- Dinsdag 19u30 (gemiddeld 8 aanwezigen)
- Donderdag 10u30 (gemiddeld 10 aanwezigen)
- Zaterdag 10u30 (gemiddeld 8 aanwezigen)
- Op feestdagen zoals Kerst en Pasen zijn er gemiddeld 100+ aanwezigen.

De Phillipino kerk (Charismatic Episcopal church; https://www.iccec.org/) maakt regelmatig gebruik van de church hall met een 10-tal aanwezigen.

De Anglican Church in Belgium gebruikt de church hall meerdere keren per jaar. Zij brengen de leden van alle Belgische anglicaanse kerken samen. Deze kerk is de locatie bij voorkeur

[43] Dit hoofdstuk is gebaseerd op het Kerkenbeleidsplan Stad Antwerpen 2017, *Anglicaanse kerk Saint-Boniface, Grétrystraat 39*, aangevuld met gegevens verkregen van de kerkfabriek van de Sint-Bonifaciuskerk.

omwille van zijn faciliteiten en centrale ligging. Jaarlijks is er een Benelux-ontmoeting.

Hetzelfde patroon van vieringen en bijeenkomsten wordt ook in de toekomst verwacht, men maar hoopt wel op grotere aantallen gezien de stijging in families die de vieringen bijwonen. Omdat sommigen niet in Antwerpen wonen, komen ze niet elke week.

Tijdens de zes weken van de vastenperiode is er een “Men’s Breakfasts” op woensdag om 7u30.

Gemiddeld is er maandelijks een studiegroep op donderdag na de eucharistieviering (in de vicarage), met 12 tot 20 aanwezigen.

Fig. 153 - 'Junior Church' in de ontmoetingsruimte (Kerkenbeleidsplan 2017).

Fig. 154 - Een muziekconcert in de Sint-Bonifaciuskerk (Kerkenbeleidsplan 2017).

5.1.2. Andere activiteiten

Er gaan tal van andere activiteiten door, waarbij gebruikt wordt gemaakt van zowel de kerk, de ontmoetingsruimte als de pastorie:

- Religieuze en seculiere concerten: ongeveer 5x per jaar
- Vormsel: 10x per jaar
- Vastentijd vorming: 6x per jaar
- Bijeenkomsten: 20x per jaar
- AA-meeting: 2x per maand in de ontmoetingsruimte
- De wijkvereniging Haringrode (http://www.haringrode.be/) maakt regelmatig gebruik van het gebouw.
- **The Friends of St Boniface vzw** (http://www.boniface.be/friends/) maken gebruik van de parochiezaal voor liefdadigheidsevenementen. De vzw vormt het sociaalpastorale luik van de parochie en streeft ernaar haar doel te verwezenlijken in nauwe samenwerking met de Anglicaanse Sint-Bonifaciuskerk Antwerpen. De vereniging heeft tot doel in de ruimste zin:
  (1) *Bevorderen en steunen van de culturele en geestelijke belangen van allen in België die Engels spreken en van allen in België die zich rekenen te behoren tot kerken die in kerkelijke gemeenschap staan met de aartsbisschoppelijke zetel van Canterbury.*
  (2) Beoefenen en doen beoefenen van de menslievendheid en de weldadigheid ten behoeve van de hulpbehoevenden en organisaties, die behoren tot of banden onderhouden met Engels sprekenden in België, dan wel met kerken die in kerkelijke gemeenschap staan met de aartsbisschoppen zetel van Canterbury, dit alles mede door het scheppen en onderhouden van voorwaarden voor een effectief Anglicaans pastoraat in België. ("Friends of St Boniface Anglican Church have collected donations, arranged a number of fund-raising events and in turn supported this work of the Church of St Boniface as stipulated by its statutes including funding for local, regional and worldwide charities, in particular for refugees and under privileged children, amounting to 10% of their donations income.")
- Tijdens **Open Monumenten en Erfgoeddagen** ontvangt men gemiddeld 200 bezoekers (soms veel meer), ook al ligt men buiten het centrum. Geleide bezoeken zijn steeds mogelijk.
- In 1900 werd door de Dhr Evan-Thomas, schatbewaarder en drijvende kracht achter de bouw van de kerk, "**The Missions to Seaman in Antwerp**" opgericht. Tot op vandaag bestaat er een nauwe band met het havenpastoraal "Mission to Seafarers in Antwerp" (https://www.facebook.com/MissiontoseafarersinAntwerp/; https://www.missiontoseafarers.org/)
- Men is ook via het gemeenschapswerk verbonden met andere organisaties zoals
  - Community Help Service (http://www.chsbelgium.org/)
  - Mercy Ships Belgium (https://mercyships.be/)
  - Antwerp British and International Women (http://www.abiw.org/)
- Via de Antwerpse Raad van Kerken (ARK) neemt men deel aan de oecumenische dialoog.

5.1.3. Faciliteiten

- Sinds de restauratie van 2009-2011 zijn de kerk en ontmoetingsruimte integraal toegankelijkheid voor mindervaliden.
- Er is heel beperkte parkeerruimte voor de kerk. De kerk is wel bereikbaar via het openbaar vervoer.
- De kerk beschikt over 150 zitplaatsen (uitbreidbaar tot 240 zitplaatsen).
- De ontmoetingsruimte beschikt over een keuken met gasfornuis, één mannentoilet en één vrouwentoilet.

5.1.4. Toekomstvisie

De toekomstvisie voor de Sint-Bonifaciuskerk wordt in het kerkenbeleidsplan (2017) als volgt omschreven: "*De stad Antwerpen, het representatief orgaan de Bisschip In Brussel in naam van het Centraal Comité van de Anglicaanse eredienst en het lokale eredienstbestuur Anglicaanse kerk Saint-Boniface delen de visie dat het gebouw haar eredienstfunctie behoudt. Het eredienstgebouw en haar bestuur bekleden een bijzondere functie in de religieuze diversiteit van de stad Antwerpen. De bestaande samenwerking tussen de stad en het eredienstbestuur zal in de toekomst constructief worden verdergezet om het gebouw zo optimaal mogelijk te beheren.*"[44]

De Sint-Bonifaciuskerk en de bijhorende gebouwen worden intensief gebruikt voor een divers aanbod aan activiteiten, zowel religieus, cultureel als gemeenschapsvormend van aard. Het is de bedoeling om het huidige gebruik verder te zetten en verder te bouwen op de huidige werking. De verschillende onderdelen van de site worden hierbij gezamenlijk ingezet en benut.

De kerk bevindt zich in een uitstekende bouwfysische toestand dankzijde de restauratie van 2009-2011, ook het orgel werd recent (2001) gerestaureerd en wordt regelmatig bespeeld en onderhouden. Een recurrent schadebeeld van insijpelend vocht in de voor- en zijgevel werd in 2017 verholpen. Het zal echter nog enige tijd duren vooraleer het baksteenmetselwerk aan het interieur volledig is uitgedroogd. De zoutuitbloei wordt op regelmatige basis weggeborsteld. Recent werd dit schadebeeld opnieuw vastgesteld aan de noordelijke zijbeuk.

De ontmoetingsruimte bevindt zich in een goede bouwfysische toestand, als zijn bepaalde technische installaties en interieurelementen verouderd. Met name de verwarmingstoestellen zullen op termijn moeten worden vervangen. Het probleem van insijpelend vocht in de kelder én in de gedeelde muur met de percelen aan de zuidzijde van de kerk moet grondig worden aangepakt om herhaling van het schadebeeld te vermijden. Momenteel wordt de schade telkens hersteld en overschilderd, maar het schadebeeld manifesteert zich al gauw opnieuw.
Om het gebruik van de ontmoetingsruimte te optimaliseren wil de kerkfabriek het sanitair op termijn uitbreiden. De huidige toiletten zijn niet alleen verouderd, maar vooral de aanwezigheid van slechts één mannentoilet en één vrouwentoilet is onvoldoende tijdens grote activiteiten.

[44] Kerkenbeleidsplan Stad Antwerpen 2017, *Anglicaanse kerk Saint-Boniface, Grétrystraat 39*, p. 38.

De pastorie bevindt zich in een goede bouwfysische toestand. Het interieur wordt met grote zorg onderhouden. Het dak werd in 1992-'93 vernieuwd en ligt er nog steeds goed bij. Ook de gas- en elektriciteitsleidingen werden toen vernieuwd. De verwarmingsinstallatie (branders op gas) van zowel de kerk als de pastorie worden vernieuwd in 2020.
Het schrijnwerk van de pastorie moet echter dringend worden aangepakt. Geschilderd eikenhouten schrijnwerk heeft een zeer lange levensduur, op voorwaarde dat het regelmatig onderhoud krijgt. Door de onduidelijke eigendomssituatie van de pastorie (zie hoofdstuk 1), wordt onderhoud steeds uitgesteld, met de huidige slechte toestand tot gevolg. De laatste schilderbeurt van het schrijnwerk zou van ongeveer 25 jaar geleden dateren. Indien er snel wordt ingegrepen hoeft het historische schrijnwerk niet te worden vervangen en kan het nog worden gerestaureerd. Er is ook een terugkerend probleem met wateroverlast in de kelder van de pastorie. Hierdoor is deze ruimte onbruikbaar.

Het gebouw is niet thermisch geïsoleerd. Bij het verbeteren van de energieprestaties van de pastoriewoning moet bijzondere aandacht worden besteed aan de erfgoedwaarden. Behoud gaat voor op vervanging. Het buitenschrijnwerk moet worden behouden en kan indien nodig worden aangepast met (verdunde) dubbele beglazing, het aanbrengen van voorzetbeglazing, etc. Het is wenselijk dat de reeds vervangen achterdeur (witte PVC) wordt gereconstrueerd naar oorspronkelijk model. Bij het isoleren van het dak mag dit de detaillering niet wijzigen.

Door te blijven inzetten op een goed onderhoud en regelmatige inspecties door experten (zoals Monumentenwacht) wil de kerkfabriek de erfgoedwaarden van de site optimaal vrijwaren, zowel van de beschermde kerk als de aanhorigheden, die samen een historisch en architecturaal ensemble vormen. De kerkfabriek hoopt via het beheersplan een instrument in handen te krijgen om dit onderhoud en beheer te faciliteren. Daarnaast biedt het beheersplan ook een heldere blik op haar lange termijnvisie.

De visie van de kerkfabriek vertaalt zich in volgende concrete doelstellingen:

DOELSTELLING 1 Het behoud en het beheer van de erfgoedwaarden van de Sint-Bonifaciuskerk, met bijhorende pastorie, ontmoetingsruimte, overdekte doorgang en buitenruimte.

DOELSTELLING 2 Optimaliseren van het gebruik van de site.

6. Opsomming en verantwoording van de beheersmaatregelen en werkzaamheden

De betoelaagbaarheid van de werkzaamheden wordt gezien de veranderende wetgeving niet afgetoetst in het beheersplan. We verwijzen wel naar artikel 11.2.1. uit het Onroerenderfgoeddecreet met betrekking tot de huidige erfgoedpremie: '*Binnen de perken van de daarvoor op de begroting van de Vlaamse Gemeenschap beschikbare kredieten kan aan een premienemer een erfgoedpremie worden toegekend voor beheersmaatregelen, werkzaamheden of diensten die noodzakelijk zijn voor het behoud of de herwaardering van erfgoedkenmerken en -elementen van een beschermd goed, een erfgoedlandschap, of een deel ervan dat een opzichzelfstaand geheel vormt, of in de overgangszone bij een beschermd goed.*'

De Sint-Bonifaciuskerk bevindt zich in een uitstekende toestand. De overige delen van de kerk bevinden zich in een goede toestand. Behoudens enkele kleinere eenmalige restauratieve werken, wordt vooral ingezet op onderhoud, als doel het behoud en beheer van de erfgoedwaarden van de volledige site. Daarnaast zet men in op het onderhoud, en indien nodig de optimalisatie, van technische installaties en andere voorzieningen (zoals het sanitair).

DOELSTELLING 1 Het behoud en het beheer van de erfgoedwaarden van de Sint-Bonifaciuskerk, met bijhorende pastorie, ontmoetings-ruimte, overdekte doorgang en buitenruimte.

Dit omvat de volledige site. Onder 'ontmoetingsruimte' wordt het geheel gevat van de zaal met keukenaanbouw en podium, de overdekte doorgang, de toiletten, het sas naar de sacristie en het souterrain.

MAATREGEL 1.1 RESTAURATIEVE WERKEN EXTERIEUR

ACTIE 1: RESTAURATIE BUITENSCHRIJNWERK PASTORIE

Het origineel houten buitenschrijnwerk van de pastorie werd 25 jaar geleden voor het laatst geschilderd. Indien er snel wordt ingegrepen hoeft het historische schrijnwerk niet te worden vervangen en kan het nog worden gerestaureerd. Het buitenschrijnwerk omvat zowel deuren, ramen als boenselplanken. Dit omvat eveneens het buitenschrijnwerk van het buitentoilet op de dienstkoer van de pastorie.

ACTIE 2: GEVELREINIGING PASTORIE EN ONTMOETINGSRUIMTE, MET PLAATSELIJKE HERSTELLINGEN

De gevels van de pastorie en de ontmoetingsruimte moeten gereinigd worden, bij voorkeur op een gelijkaardige wijze als voor de kerk gebeurde. Dit omvat eveneens de voormalige buitengevel van de pastorie, die zichtbaar is vanuit het mannentoilet en geen deel uitmaakte van de restauratie van de kerk.

Plaatselijk zullen hierbij enkele herstellingen dienen te gebeuren, waaronder het herstellen van voegwerk en de restauratie van de gebarsten natuurstenen moneel aan de achtergevel van de pastorie.

ACTIE 3: RESTAURATIE BUITENTOILET PASTORIE

Het buitentoilet op de dienstkoer van de pastorie bevindt zich in een slechte toestand als gevolg van gebrekkig onderhoud en waterinsijpeling. Ondanks de eenvoudige vormgeving is dit voormalige diensttoilet een integraal onderdeel van het ontwerp voor de pastorie en getuigt het van de wooncultuur aan begin van 20ste eeuw. Er ligt een identieke tegelvloer als in de keuken en de wasplaats. De koperen bedaking van het buitentoilet werd reeds in het verleden vernieuwd.

ACTIE 4: RESTAURATIE BEDAKING PASTORIE

De bedaking van de pastorie werd ongeveer 25 jaar geleden vernieuwd. Dit omvat zowel de met leien bedekte hellende daken, als de koperen platte daken en afwatering. Gedurende de looptijd van dit beheersplan (24 jaar) zal de bedaking wellicht vernieuwd moeten worden.
Bij de vernieuwing van de bedaking moet er aandacht gaan naar een betere toegankelijkheid in functie van onderhoud en inspectie, onder meer door het aanbrengen van ladderhaken.

MAATREGEL 1.2 RESTAURATIEVE WERKEN INTERIEUR

ACTIE 5: STRUCTUREEL AANPAKKEN VAN WATERINFILTRATIE IN DE KERK

De waterinfiltratie in de buitenmuur van de noordelijke zijbeuk, nabij het inkomportaal, is te wijten aan overlopende dakgoten bij hevige regenval. [45] Deze problematiek is nog steeds actueel en moet worden onderzocht en structureel aangepakt.

ACTIE 6: STRUCTUREEL AANPAKKEN VAN WATERINFILTRATIE IN DE PASTORIE

Er is ook een terugkerend probleem met wateroverlast in de kelder van de pastorie. Dit probleem is mogelijk te wijten aan een slechte afwatering, waarbij het water binnenstroomt langs de kelderramen, eerder dan insijpelend vocht langs het metselwerk van de muren. De exacte oorzaak moet worden onderzocht en aangepakt.

ACTIE 7: STRUCTUREEL AANPAKKEN VAN WATERINFILTRATIE IN DE ONTMOETINGSRUIMTE

Het probleem van insijpelend vocht doet zich op twee plaatsen voor in de ontmoetingsruimte. Enerzijds langs de zuidelijke muur die grenst aan de achtertuinen van de huizen in de Werkstraat. Tegen deze gedeelde muur zijn constructies en beplantingen aangebracht, die zorgen voor insijpelend vocht. Anderzijds is er waterinfiltratie in het souterrain in de muren die grenzen aan volle grond (noord- en oostzijde). Het schadebeeld bestaat in beide gevallen uit afbrokkelend pleisterwerk en afbladderende verf.

[45] Rapport Monumentenwacht, Bouwkundige inspectie, 10187/2017/WB, Sint-Boniface Anglican Church.

MAATREGEL 1.3 REGELMATIG NAZICHT EN ONDERHOUD VAN HET EXTERIEUR VAN DE SINT-BONIFACIUSKERK, DE PASTORIE, DE ONTMOETINGSRUIMTE EN DE OVERDEKTE DOORGANG

In de huidige visie op het beheer van de site wordt de nadruk gelegd op preventief onderhoud. Vanuit deze optiek zal er regelmatig (jaarlijks, tweejaarlijks... naargelang het te controleren bouwdeel/bouwelement) een nazicht met rapportering worden gepland met deskundigen, zoals Monumentenwacht Provincie Antwerpen. Zij voeren controles uit en kunnen tijdens een controle reeds kleine ingrepen doen om gevolgschade en grote werkzaamheden op langere termijn te voorkomen of te aan te duiden. Tijdens dit onderhoud en inspectie dienen de schadebeelden, die tijdens de restauratie werden aangepakt blijvend verder worden opgevolgd, en indien nodig aangepakt.

ACTIE 8: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN ALLE DAKBEDEKKINGEN, GOTEN, REGENAFVOEREN EN RIOLERING

De daken, dakgoten en afvoerbuizen van alle gebouwen worden twee maal per jaar (in het bijzonder vóór de winter) schoongemaakt (o.a. verwijderen van bladeren, begroeiing, afval …). Tijdens dit onderhoud worden mogelijke beschadigingen opgespoord. Ook de riolering en de putten vereisen aandacht en zijn jaarlijks te controleren en te reinigen. Daarnaast wordt het exterieur jaarlijks geïnspecteerd door Monumentenwacht vzw. Zij kunnen op moeilijk toegankelijke plaatsen inspecteren en onderhouden, zoals bijvoorbeeld aan de toren en de bedaking van kerk en pastorie.

ACTIE 9: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE GEVELS EN DE DIRECTE OMGEVING

Minstens twee maal per jaar moeten de gevels geïnspecteerd worden. Door regelmatig de gevels na te kijken, kan snel gereageerd worden op gebreken. Dit omvat onder meer de toestand van het metselwerk en voegwerk, roestvorming, vervuiling door vandalisme of te dichte aanplantingen, … Het exterieur wordt jaarlijks geïnspecteerd door Monumentenwacht vzw. Zij kunnen het gebouw op moeilijk toegankelijke plaatsen kan inspecteren en onderhouden.

Voor de toestand van de gevels is het eveneens belangrijk om de directe omgeving (o.a. de dienstkoer en pastorietuin met tegen de gevels aanpalende plantenperken) goed te onderhouden en proper te houden. Aanplantingen nabij de gevels moeten worden onderhouden en regelmatig gesnoeid. Klimplanten tegen de gevels, zoals die momenteel aanwezig zijn op de zuid- en westgevels van de pastorie en aan de oostgevel van de kerk, worden sterk afgeraden.

ACTIE 10: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN HET BUITENSCHRIJNWERK

Het onderhoud van het buitenschrijnwerk omvat onder meer het reinigen van ramen en deuren (minstens twee maal per jaar), het onderhouden van het schilderwerk van het buitenschrijnwerk na 10 jaar, het nakijken en het bijregelen van hang- en sluitwerk, etc. Een leidraad voor dergelijk onderhoud is terug te vinden in de onderhoudsfiche *Onderhoud van houten schrijnwerk* van Monumentenwacht vzw.

Voor de pastorie is eerst een integrale restauratie dringend vereist. Nadien moet ook dit buitenschrijnwerk verder nagekeken en onderhouden worden.

ACTIE 11: UITVOEREN VAN DE AANBEVOLEN WERKZAAMHEDEN VOORTVLOEIEND UIT HET NAZICHT DOOR DESKUNDIGEN

De adviezen en aanbevolen werkzaamheden die volgen uit het nazicht door deskundigen moeten worden uitgevoerd binnen een redelijke termijn na de uitgevoerde inspectie.

MAATREGEL 1.4 REGELMATIG NAZICHT EN ONDERHOUD VAN HET INTERIEUR VAN DE SINT-BONIFACIUSKERK, DE PASTORIE, DE ONTMOETINGSRUIMTE EN DE OVERDEKTE DOORGANG, ALS OOK VAN DE CULTUURGOEDEREN

ACTIE 12: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN HET INTERIEUR EN DE CULTUURGOEDEREN

Op regelmatige tijdstippen dient het interieur te worden nagekeken op kleine en grote gebreken (bijvoorbeeld scheuren in muren en plafonds, vocht in muren en plafonds, ongedierte, glasbreuk, gebruiksschade, vervuiling, roestvorming, vandalisme, …). Monumentenwacht vzw kan gecontacteerd worden om moeilijk bereikbare plaatsen te inspecteren en indien nodig te reinigen of kleine herstelwerken uit te voeren.

ACTIE 13: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE DAKCONSTRUCTIE, DE ZOLDERS EN DE (TRAP)TORENS

Twee maal per jaar worden de dakconstructie, de zolders en de (trap)torens gecontroleerd op vochtinfiltratie, ongedierte, etc. Hierbij worden deze ruimtes stofvrij gehouden. De stabiliteit en toestand van de trappen, loopbruggen, toegangsluiken, … wordt tijdens deze tweejaarlijkse rondgang eveneens gecontroleerd.

ACTIE 14: UITVOEREN VAN DE AANBEVOLEN WERKZAAMHEDEN VOORTVLOEIEND UIT HET NAZICHT DOOR DESKUNDIGEN

De adviezen en aanbevolen werkzaamheden die volgen uit het nazicht door deskundigen moeten worden uitgevoerd binnen een redelijke termijn na de uitgevoerde inspectie.

ACTIE 15: ONDERHOUD VAN HET ORGEL

Het orgel moet jaarlijks een regulier onderhoud krijgen.

ACTIE 16: GROOT ONDERHOUD VAN HET ORGEL

Elke 10 jaar moet het orgel een algemene revisie krijgen en grondig worden schoongemaakt. Indien nodig zijn herstellingen aan de orde.

DOELSTELLING 2 Optimaliseren van het gebruik van de site.

MAATREGEL 1.5 OPTIMALISEREN VAN DE VOORZIENINGEN VAN DE ONTMOETINGSRUIMTE (IN FUNCTIE VAN HET GEBRUIK)

ACTIE 17: AANPASSING VAN HET SANITAIR VAN DE ONTMOETINGSRUIMTE

Het huidige sanitair van de ontmoetingsruimte bestaat uit één mannentoilet en één vrouwentoilet. Dit is onvoldoende voor grotere evenementen en vormt een probleem voor het huidige gebruik. Bovendien zijn de huidige sanitaire voorzieningen verouderd. De kerkfabriek wenst daarom het sanitair in de toekomst te vernieuwen en bij voorkeur uit te breiden, indien mogelijk op dezelfde locatie. Hier zijn nog geen concrete plannen voor uitgewerkt.

MAATREGEL 1.6 OPTIMALISEREN VAN DE VEILIGHEID

ACTIE 18: Optimaliseren van de veiligheid door de opmaak van een evacuatie- en calamiteitenplan, als aanvulling op de reeds genomen veiligheidsmaatregelen.

MAATREGEL 1.7 NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE TECHNISCHE INSTALLATIES

ACTIE 19: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE ELEKTRISCHE INSTALLATIE

Dit omvat:
- jaarlijks nazicht en controle van de veiligheidsverlichting;
- jaarlijks nazicht van de automatische branddetectie door de installateur;
- jaarlijks nazicht van de inbraakbeveiliging door de installateur;
- periodieke keuring van de installatie (om de 5 jaar voor niet-huishoudelijke installaties).

ACTIE 20: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN COMPARTIMENTERING EN EVACUATIEWEGEN

Jaarlijks nazicht en onderhoud van de automatische branddetectie, de veiligheidsverlichting, de inbraakbeveiliging en de evacuatiewegen.

ACTIE 21: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE INSTALLATIE VOOR BRANDBEVEILIGING

Jaarlijks onderhoud van de haspels en snelblustoestellen, rookmelders en branddetectie.

ACTIE 22: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE VERWARMINGSINSTALLATIES

Jaarlijks onderhoud van de verwarmingsinstallaties van kerk, pastorie en ontmoetingsruimte.

Werkzaamheden in tabelvorm

Werkzaamheden			Frequentie	Vrijstelling toelating
DOELSTELLING 1: HET BEHOUD EN HET BEHEER VAN DE ERFGOEDWAARDEN VAN DE SINT-BONIFACIUSKERK, MET BIJHORENDE PASTORIE, ONTMOETINGSRUIMTE, OVERDEKTE DOORGANG EN BUITENRUIMTE				
Maatregel 1.1	**RESTAURATIEVE WERKEN EXTERIEUR**			
	Actie 1	Restauratie buitenschrijnwerk pastorie	Eenmalig	NVT
	Actie 2	Gevelreiniging Pastorie en ontmoetingsruimte, met plaatselijke herstellingen	Eenmalig	NVT
	Actie 3	Restauratie buitentoilet pastorie	Eenmalig	NVT
	Actie 4	Restauratie bedaking pastorie	Eenmalig	NVT
Maatregel 1.2	**RESTAURATIEVE WERKEN INTERIEUR**			
	Actie 5	Structureel aanpakken van waterinfiltratie in de kerk	Eenmalig	Neen
	Actie 6	Structureel aanpakken van waterinfiltratie in de pastorie	Eenmalig	NVT
	Actie 7	Structureel aanpakken van waterinfiltratie in de ontmoetingsruimte	Eenmalig	NVT
Maatregel 1.3	**REGELMATIG NAZICHT EN ONDERHOUD VAN HET EXTERIEUR VAN DE SINT-BONIFACIUSKERK, DE PASTORIE, DE ONTMOETINGSRUIMTE EN DE OVERDEKTE DOORGANG**			
	Actie 8	Nazicht en onderhoud van alle dakbedekkingen, goten, regenafvoeren en riolering	2x/jaar + jaarlijkse inspectie door MOWA	NVT
	Actie 9	Nazicht en onderhoud van de gevels en de directe omgeving	2x/jaar + jaarlijkse inspectie door MOWA	NVT
	Actie 10	Nazicht en onderhoud van het buitenschrijnwerk	2x/jaar + jaarlijkse inspectie door MOWA + schilderwerken herhalen om de 10 jaar	NVT

	Actie 11	Uitvoeren van de aanbevolen werkzaamheden voortvloeiend uit het nazicht door deskundigen	Jaarlijks	Neen
Maatregel 1.4	**REGELMATIG NAZICHT EN ONDERHOUD VAN HET INTERIEUR VAN DE SINT-BONIFACIUSKERK, DE PASTORIE, DE ONTMOETINGSRUIMTE EN DE OVERDEKTE DOORGANG, ALS OOK VAN DE CULTUURGOEDEREN**			
	Actie 12	Nazicht en onderhoud van het interieur en de cultuurgoederen	Tijdens regulier onderhoud en 2x/jaar een rondgang + tweejaarlijks inspectie door MOWA	NVT
	Actie 13	Nazicht en onderhoud van de dakconstructie, de zolders en de (trap)torens	2x/jaar een rondgang + tweejaarlijks inspectie door MOWA	NVT
	Actie 14	Uitvoeren van de aanbevolen werkzaamheden voortvloeiend uit het nazicht door deskundigen	Jaarlijks	Neen
	Actie 15	Onderhoud van het orgel	Jaarlijks	NVT
	Actie 16	Groot onderhoud van het orgel	Om de 10 jaar	Neen
DOELSTELLING 1: OPTIMALISEREN VAN HET GEBRUIK VAN DE SITE				
Maatregel 1.5	**OPTIMALISEREN VAN DE VOORZIENINGEN VAN DE ONTMOETINGSRUIMTE (IN FUNCTIE VAN HET GEBRUIK)**			
	Actie 16	Aanpassing van het sanitair van de ontmoetingsruimte	Eenmalig	NVT
Maatregel 1.6	**OPTIMALISEREN VAN DE VEILIGHEID**			
	Actie 17	Optimaliseren van de veiligheid	Eenmalig	NVT
Maatregel 1.7	**NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE TECHNISCHE INSTALLATIES**			
	Actie 18	Nazicht en onderhoud van de elektrische installatie	Jaarlijks	NVT
	Actie 19	Nazicht en onderhoud van compartimentering en evacuatiewegen	Jaarlijks	NVT
	Actie 20	Nazicht en onderhoud van de installatie voor brandbeveiliging	Jaarlijks	NVT
	Actie 21	Nazicht en onderhoud van de verwarmingsinstallatie	Jaarlijks	NVT

7. opvolging

7.1. Eenmalige werkzaamheden

In hoofdstuk 6 wordt aangegeven welke maatregelen en acties ondernomen moeten worden om de kerk, pastorie en ontmoetingsruimte in optimale conditie te brengen en te behouden. Dankzij de restauratiewerken in 2009-2011 verkeert het exterieur en interieur van de kerk in een uitstekende toestand. Alleen het opnieuw opspelende probleem van plaatselijke waterinsijpeling moet worden opgevolgd en verholpen. De ontmoetingsruimte en pastorie bevinden zich in een goede toestand, maar in de toekomst dringen zich enkele werkzaamheden op. Vooral het buitenschrijnwerk van de pastorie moet dringend worden aangepakt. In de ontmoetingsruimte dient het probleem van insijpelend vocht te worden aangepakt. Daarnaast wil de kerkfabriek inzetten op het optimaliseren van het gebruik van deze ruimtes, onder meer door het vernieuwen van het sanitair.

7.2. Terugkerende werkzaamheden en onderhoud

Jaarlijks voorziet de kerkfabriek in haar begroting een bedrag voor duurzaam onderhoud en terugkerende werkzaamheden aan het exterieur, het interieur en de cultuurgoederen van de Sint-Bonifaciuskerk en de bijhorende gebouwen. De kerkfabriek zal zelf instaan voor de kleine terugkerende of onderhoudswerken. Het nazicht en onderhoud gebeurt op regelmatige basis, zoals aangegeven bij elke actie in hoofdstuk 6. Dit omvat onder meer het periodiek nazicht van de dakbedekkingen, goten, regenafvoeren, riolering, gevels en hun directe omgeving. Maar ook het buitenschrijnwerk, de dakconstructie, zolders, traptoren en aanplantingen. Op gelijkaardige wijze gebeurt ook het nazicht en onderhoud van het interieur en de cultuurgoederen en de technische installaties.

De kerkfabriek doet op regelmatige basis ook beroep op Monumentenwacht vzw voor inspecties. Jaarlijks inspecteren zij het exterieur van de kerk. Het interieur is iedere twee jaar aan de beurt. Monumentenwacht kan naast een controle van het gebouw ook kleine onderhoudswerkzaamheden en/of noodherstellingen uitvoeren op plaatsen die anders moeilijk bereikbaar zijn. Ook in de toekomst zullen de inspectieverslagen aan de basis liggen van eventueel bijkomende onderhoudsmaatregelen of dringende kleine herstellingswerken. De verslagen van Monumentenwacht worden bezorgd aan de kerkfabriek en het agentschap Onroerend Erfgoed. Op basis van deze verslagen kan de kerkfabriek beslissen om eventueel bijkomende onderhoudsmaatregelen te nemen of kleine herstellingen uit te voeren. Voor de premiegerechtigde werkzaamheden maakt de kerkfabriek de bijhorende dossiers op en dient deze in bij het agentschap Onroerend Erfgoed.

7.3 Opvolging van het beheersplan

De kerkfabriek staat in voor de uitvoering en de opvolging van het beheersplan. Ze legt zich erop toe om de beheersdoelstellingen te realiseren en te evalueren. Ze vraagt daarover advies en/of toelating bij het agentschap Onroerend Erfgoed. Te gepasten tijde rapporteert ze ook aan het agentschap over de genomen maatregelen en werkzaamheden.

De timing van het rapporteren aan het agentschap verschilt naargelang de aard van de maatregelen en de werken:

- Indien dringende maatregelen: jaarlijks rapport;
- Indien werkzaamheden in uitvoering: rapport ten laatste zes maanden na het beëindigen van de werkzaamheden. Er wordt een verslag of voortgangsrapport gemaakt van het verloop van de werkzaamheden met vermelding van de aard, plaats, datum en het resultaat, inclusief fotomateriaal. Dit verslag zal worden opgesteld door de ontwerper, o.a. architect, restaurateur, technicus, etc., die voor de opmaak van de dossiers en de opvolging van de werken instaat;
- Indien in goede staat en geen werkzaamheden gepland op korte termijn: zesjaarlijkse rapportering.

Sinds 2019 dient een beheersplan zesjaarlijks geëvalueerd te worden. De evaluatie gebeurt op basis van een onderhoudslogboek dat de volgende stukken bevat:

- Een toestandsrapport van de toestand zes jaar geleden, bijvoorbeeld: een rapport van Monumentenwacht, een goedgekeurd beheersplan … ;
- Een recent toestandsrapport van de huidige toestand, bijvoorbeeld: een rapport van Monumentenwacht;
- Een overzicht van de (preventieve) maatregelen en onderhoudswerken die de voorbije zes jaar zijn uitgevoerd. De opsomming houdt alle ingrepen in die werden uitgevoerd met de vermelding van de datum, een korte samenvatting van de ingreep, de uitvoerder en de factuur (indien van toepassing), foto’s van de werken voor en na.

Meer informatie over het onderhoudslogboek is terug te vinden op de website van het agentschap Onroerend Erfgoed: https://www.onroerenderfgoed.be/het-onderhoudslogboek .

Het beheersplan is opgemaakt in opdracht van de kerkfabriek Saint-Boniface Anglican Church. Zij is tevens eigenaar van het kerkgebouw, de aanpalende ontmoetingsruimte en het grootste deel van de tuin. Bijgevolg organiseert zij het beheer en het onderhoud van de site. De Stad Antwerpen heeft zeer recent het eigenaarschap van de pastorie op zich genomen. De kerkfabriek verwittigt de Stad Antwerpen, in naam van de pastoor, wanneer er zich schade voordoet of onderhoud wenselijk is.

Aangezien alle gebouwen zich in een uitstekende toestand bevinden, uitgezonderd het schrijnwerk van de pastorie, zal in eerste instantie gewerkt worden met een zesjaarlijkse rapportering. De kerkraad, die momenteel reeds instaat voor het beheer van de site, neemt deze taak op zich. Voor de eerstvolgende rapportering wordt het beheersplan als referentie van de huidige toestand aangewend.

Voor toekomstige rapporteringen zal men beroep doen op de inspectieverslagen van Monumentenwacht die het gebouw op regelmatige basis inspecteert. Deze informatie wordt aangevuld met eigen documentatie, foto's van uitgevoerde (onderhouds)werken en de bijhorende bewijsstukken. De opvolging van de doelstellingen en maatregelen die worden beschreven in het beheersplan wordt opgenomen in de normale werking van de kerkfabriek en wordt opgevolgd tijdens de vergaderingen van de kerkfabriek.

8. Bijlagen

Bijlagen	Niet van toepassing (dus niet bijgevoegd)	Bijgevoegd
Perimeter van het gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt		8.1
Lijst van geplande werken		8.2
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating	x	
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	x	
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	x	
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed die in aanmerking komen voor een premie met aanduiding op kaart	x	
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	x	
Lijst van cultuurgoederen		8.3
Lijst van handelingen waarvoor CBS niet kan oordelen dat ze van die aard zijn om wezenlijke eigenschappen van een DG/SG te verstoren	x	
Extra bijlagen:		8.4
- Nomenclatuur van de bouwdelen	x	
- Bibliografie		8.4.1
- Kerkenbeleidsplan	x	
- Digitale versie van het beheersplan		8.4.2
- Beschermingsbesluit en plan		8.4.3